

حقوق آب

تأليف

مرتضى سرمد

جلد اول

« حقوق آب »

تألیف

مرتضیٰ سرمد

(جلد اول)

تقریظ

بقلم جناب آقای دکتر منوچهر اقبال

رئیس هیئت مدیره و مدیر عامل شرکت ملی نفت

قبل از اعلام اصل دهم انقلاب که ملی شدن آب در سراسر کشور باشد شاید کتاب یا تالیف جامعی درباره این ماده حیاتی از نظر اقتصادی و حقوقی جمع آوری یا تصنیف نشده و یا در دسترس همه قرار نگرفته بود پس از تصویب این اصل مهم و پیدایش قانون جامع در امر آب و ملی شدن آن طبعا مسائل جدیدی در زمینه حقوق حاکمیت دولت و نحوه عمل مجریان قانون و همچنین حقوق و روابط افراد با دستگاههای مربوط بوجود آمد که برای روشن شدن آن تکالیف و حقوق و تفسیر و توضیح هر یک از مواد و تشریح و تعریف اصطلاحات براهنمای جامع و روشنی نیاز شد خوشبختانه جناب آقای مرتضی سرمد دادیار دیوانعالی کشور به پیشواز این ندای نیازمندی علمی و فنی و حقوقی شتافته و بتالیف چنین کتابی همت گماشته است . در این تتبع و تالیف که قسمت اول آن در این مجلد بنظر خوانندگان گرامی میگذرد و امید است مولف محترم در تدارك و انتشار مجلدات بعدی نیز کمال توفیق را داشته باشند تمام جوانب موضوع با پژوهش فاضلانهای تحت مطالعه درآمده و با خلاصه مفید در هر باب از آن نتیجه گیری شده است .

در این کتاب از تعریف جنبه های طبیعی و شیمیائی آب و حتی موارد ادبی و شاعرانه گرفته تا دورنمای چگونگیهای استفاده از آب در ادوار باستانی سخن به میان آمده است در جنبه های حقوقی و مدنی ماخوذ از فقه اسلام در عقاید و افکار دانشمندان از لحاظ مبادی حیات و آب اشاراتی دلپذیر بعمل

آمده است در جمع آوری نظر صاحب نظران و متخصصان و حقوقدانان داخل و خارج و روش کشورهای مختلف و دارای احتیاجات و اوضاع طبیعی متفاوت مربوط به نظارت در استفاده از آب سعی وافی بکار رفته و اطلاعات جالبی منظور شده است در تفسیر و توضیح موادی از قانون ملی شدن آب و تشخیص مصرف و مصرف مفید نکات لازم یادآوری شده و نیز در باب حریم بحشی حقوقی و روشن بعمل آمده است در نتیجه در تمام جهات و نکاتی که اکنون بدان نیازمندی داریم و در حسن اجرای قانون ملی شدن آب کمک موثری تواند بود در این تالیف سودمند مورد بحث و توضیح و ارشاد قرار گرفته است و بدیهی است که برای مجریان قوانین مربوط بآب و دانشجویان رشته حقوق و آب شناسی و سایر هموطنان نیازمند به این اطلاعات و مخصوصا علاقمندان به امور حقوقی وسیله تجهیز ذهن و مزید بصیرت خواهد بود و از آن استفاده شایان خواهد شد .

رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل شرکت ملی نفت ایران

دکتر اقبال

تقریظ

بقلم جناب آقای دکتر عبدالحسین علی آبادی
دادستان کل کشور

جای بسی خوشوقتی است که جناب آقای مرتضی سرمد در موضوع آب که اهمیت حیاتی در تمام شئون اجتماعی هر کشوری دارد با بررسیهای دقیق در قوانین و جلب نظر کارشناسان متفنن در مقام تدوین این مجموعه برآمده‌اند. آب بقدری درخور توجه است که شاهنشاه آریامهر پیوسته در نطقها و پیامهای بلیغ و تاریخی تاثیر آنرا در تمام شئون حتی در صنعت تذکر فرموده‌اند و بهمین منظور آنرا جزء یکی از اصول مهمه منشور انقلاب اعلام فرموده‌اند. در این مجموعه مقررات مختلفه اعم از قانون و تصویب‌نامه و آئین‌نامه و مسائل غامض آن مانند حریم بطور شایسته‌ای تجزیه و تحلیل شده است. در کشوری مانند ایران که غالباً دچار خشکسالی است اجراء مقررات مختلفه مربوط بآب که در این مجموعه گردآوری شده حائز کمال اهمیت است و مطالعه آن برای عموم و مخصوصاً پژوهندگان مسائل حقوقی آب و مجریان قانون ملی شدن آب فریضه می‌باشد.

موفقیت جناب آقای سرمد کارشناس بین‌المللی در تدوین مقررات مختلفه و تفرسات و تتبعات فاضلانه ایشان شایسته تقدیر است. امید است که پس از انتشار این مجلد به تهیه مجلدات بعدی این کتاب نیز توفیق حاصل فرمایند.

دادستان کل کشور

عبدالحسین علی آبادی

فهرست مندرجات جلد اول کتاب حقوق آب

- مقدمه - سبب تالیف و نشر این کتاب ۱۰
- فصل اول - آب از نظر لغوی و ادبی ۱۳
- فصل دوم - آب از نظر طبیعی ۱۵
- فصل سوم - نقش حیات آفرین آب در کره زمین ۱۹
- فصل چهارم - وسائل آب رسانی یا چگونگی رفع نیازمندیها در اعصار گذشته ۴۹
- فصل پنجم - آب در ایران باستان و چگونگی رفع نیازمندیها ۶۱
- فصل ششم - آب در حقوق مدنی و اسلامی ۲۲
- فصل هفتم - پیدایش قانون و مقررات آب و لزوم تحول در وضع مقررات گذشته ۳۵
- فصل هشتم - لزوم تجدید و یا تغییر قوانین عمرانی بلحاظ تحقق انقلاب ۴۳
- فصل نهم - نظر گروه کارشناسان سازمان اکافه در مورد تهیه قانون آب ۸۰
- فصل دهم - قانون آب و نحوه ملی شدن آن ۱۱۰
- فصل یازدهم - حریم و تعریف آن ۱۳۶
- فصل دوازدهم - مصارف مفید و مفید معقول و تعریف هر يك از آنها ۱۴۹

مقدمه

سبب تالیف و نشر این کتاب

در مورد پدیده‌های نوینی که از منشور انقلاب ناشی شده‌اند این ضرورت احساس شد که در قوانین و مقررات مربوط بحسن اجرای هدفهای عالی انقلاب و مسائل گوناگون جدیدی که بوجود آمده‌اند تجدید نظر وسیع و همه‌جانبه‌ای بعمل آید تا از طرفی حدود تکالیف مجریان روشن و از طرف دیگر حقوق و حدود جامعه و افراد مشخص و با روح پدیده‌ها و هدفها هماهنگ و سازگار گردد.

چون در مورد آب که در تمام شئون حیاتی فردی و اجتماعی و اقتصادی یکی از نیازمندیها و عوامل اصلی و ضروری است در گذشته مقررات و قوانین کافی که جوابگوی توسعه روزافزون مقتضیات کنونی و تحولات جاری باشد وجود نداشته بدین جهت با تشکیل وزارت آب و برق این ضرورت بنحو موکدی احساس شد که در قوانین و مقررات اجرائی مربوط بآب با توجه به سنت‌ها و مقتضیات اقلیمی و احتیاجات ضروری محلی منطقه‌های مختلف کشور در حدود نیازمندیها و با رعایت حقوق مکتسبه قانونی افراد و اشخاص طبق قانون مدنی ماخوذ از فقه اسلامی تجدید نظر بعمل آید و طرح تکاملی جامعی درخور احتیاجات و ضروریات جدید تهیه و پس از تصویب بمرحله اجرا گذاشته شود. بدین مناسبت بود که اینموضوع مورد توجه خاص وزارت آب و برق قرار گرفت.

نتیجه‌گیری صحیح و رسیدن به هدفهای عالی انقلاب خاصه در امر ملی شدن آب که ثمره تلاشها و فعالیت‌های صمیمانه جناب آقای مهندس روحانی

وزیر آب و برق است منطفا تدارك چنین طرح تکاملی جامعی و نیز اجرای آنرا پس از تصویب ایجاب می نمود .

بنابراین با مطالعه همه جانبه‌ای در چگونگی مقررات آب در کشور- های مختلف جهان و کسب نظر مشاوران و متخصصان و حقوقدانان داخلی و خارجی و آراء صاحب نظران سازمانهای مملکتی و مخصوصا جلب نظر اداره حقوقی وزارت دادگستری از نظر حقوقی بتییه طرح توفیق حاصل و سپس در کمیسیون- های متشکله از مسئولان و صاحب نظران و کارشناسان وزارت آب و برق مطرح و پس از شور و اصلاحات و ملحوظ داشتن نظرات اکثر وزارتخانه‌ها با اخذالهام از نیات شاهانه در امر ملی شدن یعنی اصل دهم انقلاب طرح نهائی را بمقامات قانونگذاری تقدیم و مالا در مجلسین شورایملی و سنا با تغییرات و اصلاحاتی در ۶۴ ماده تصویب و در تاریخ ۷/۵/۴۷ بصحه همایونی توشیح گردید . اجرای قسمت مهمی از قانون آب و نحوه ملی شدن آن بموجب برخی از مواد موکول بوضع آئین‌نامه‌های اجرائی است که عبارتند از آئین‌نامه صدور اجازه حفرچاه و قنات و هیئت‌های حل اختلاف، آئین‌نامه صدور پروانه مصرف، آئین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب ، آئین‌نامه پلیس مسلح آب ، آئین‌نامه هیئت‌های سه نفری و پنج نفری، آئین‌نامه تعیین حریم رودخانه‌های کشور ، آئین‌نامه تشکیلات و تشریح و تعریف اصطلاحات و عناوین قانونی و فنی ، آئین‌نامه اجرائی ماده ۵۰ درمورد تملك اراضی و آئین‌نامه‌های دیگر . برخی از این آئین‌نامه بتصویب هیئت وزیران رسیده و بموقع اجرا درآمده است و برخی دیگر در جریان تهیه و تصویب است که در مجلدات بعد باستحضار خوانندگان محترم خواهد رسید .

در این مجلد سعی شده است که تا حد امکان با رعایت اختصار مطالبی درخصوص اهمیت آب در زندگانی و تمام شئون اجتماعی و انفرادی بشر و چگونگی بوجود آمدن و مسائل آب رسانی در اجتماعات اولیه و دنیای قدیم و تحول سنت های گذشته بصورت نوین و نحوه قانونگذاری در اجتماعات باستانی درمورد آب و چگونگی اقتباس از آنها درممالك امروزی ذکر گردد و نیز در مورد قانون آب و نحوه ملی شدن آن و همچنین مسئله حریم و مصرف مفید و معقول بتفصیل سخن گفته شود .

امید است تا حدی برای هموطنان گرامی و مجریان روشنگر و مفید واقع گردد. و مخصوصا برای دانشجویان عزیز رشته حقوق و جوانانیکه در رشته آب شناسی در دانشگاه تحصیل مینمایند (حقوق آب را شخصا در سالهای اخیر بایشان تدریس کرده‌ام) قابل استفاده باشد. بهر حال اینست آنچه برای اینجانب مقدور گردید امیدوار است که اگر صاحب نظران در آن نقص یا اشتباهی مشاهده فرمایند با لطف خود غمض عین کرده و اینجانب را یادآور شوند تا در مجلدات بعدی بجزیران آن توفیق یابد.

مرتضی سرمد

فصل اول

آب از نظر لغوی و ادبی

کلمه «آب» که از دو حرف اول الفباء فارسی ترکیب یافته مایعی است شفاف و بی‌طعم و بو و از لحاظ شیمیائی مرکب است از دو عنصر اکسیژن - هیدروژن .

آب در ادبیات فارسی منزلتی والا دارد و در بسیاری از موارد بطریق تشبیه و استعاره به معنای رونق ، صفا ، لطف ، گرانبایه گی ، حیات‌انگیزی ، مسرت بخشی استعمال شده است .

باین توضیح که ادبا و نویسندگان فارسی زبان نظماً و نثراً بنحو مجاز و کنایه و استعاره یا تشبیه و تمثیل آب را که واقعاً مظهر صفا و پاکی و روانی و حیات‌بخشی و لذت‌انگیزی است ، برای اطفاء عطش روحی و معنوی خود و برای تجسم معانی لطیفی که در اندیشه خود تصویر مینمودند بهترین وسیله برای بیان معانی منظور قرار داده و به اشعار آبدار و روان خود خاصیت‌لذت-بخشی داده‌اند و لاجرم چه روزگاران درازی از گذشته و حال و آینده است که ارباب ذوق و ادب و دلدادگان عشق و جذبه و عشاق جمال آفرینش خود را در غرقاب عشق و جذبه رها نموده و خواهند نمود و با تصویر و تشبیه لب و دهان معشوق به چشمه نوش یا آب حیات روح عطش زده خود را تسکین خواهند بخشید و یا از آب آتش‌زا بخاموش کردن حریق درونی خود پرداخته و خواهند پرداخت . خلاصه آنکه در این زمینه تقریباً در حدود ۱۴۰ کلمه ترکیبی از آب

در نثر و نظم فارسی دیده میشود که در هر مورد معانی مجازی و استعاره و کنایه از آن منظور است از قبیل آبرو - آباد - آبدار ...

آبی بر آتش دل ما هیچکس نزد هر چند پیش محرم و بیگانه سوختم

يك صراحی آب چون آتش فرست تا از آن آبی بر این آتش زخم

بسی گشتم در این گردنده دولاب ندیدم هیچ دورش بر یکی آب!

۱- راه و روش

فصل دوم

آب از نظر طبیعی

این عنصر شیمیائی در طبیعت باشکال مختلف جامد، مایع و گاز مثل یخ، برف، آب و بخار موجود میباشد و وجودش در ساختمان سلول‌های انسان و حیوان و گیاه و همچنین در اجسام متبلور معدنی یکی از اجزاء لازم و ضروری است.

از میزان متوسط ۳۵ درصد مواد محلول در آب قسمت اعظم آن کلروردوسدیم و مواد دیگری مثل کلرومنیزیم، سولفات منیزیم، سولفات - کلسیم و کلروپتاسیم یافت میشود.

برف خالص‌ترین و پاک‌ترین منبع طبیعی آب میباشد و در باران علاوه بر گازهای محلول در هوا ذرات نامحلول بی‌اکسیدکربن و کلرورکربن، سولفاتکربن، نیتراتکربن و آمونیاک نیز وجود دارد.

آب جویبارها و دریاچه‌هایی که در مناطق کوهستانی قرار دارند نسبتاً عاری از اجسام آلی ناخالص میباشند اما ممکن است که حاوی املاح غیرآلی نیز باشند، در حالیکه رودخانه‌ها و دریاچه‌هایی که در دشت هستند ممکن است زیاد آلوده باشند. آب چشمه‌سارها و چاهها که از طبقات زمین گذشته‌اند کم و بیش از آلودگی مواد غیرآلی تصفیه شده‌اند لکن در این نوع آبها هم املاح غیرآلی موجود میباشد.

آب یکی از مواد اصلی در تغذیه انسان و حیوان و گیاه میباشد و در

علم و صنعت مورد استعمال فراوان دارد و بصورت‌های زیر مورد استفاده قرار می‌گیرد: بعنوان يك محلل یا کاتالیزور یا استاندارد یا استانداردی برای واحدهای معین فیزیکی مانند (لیتر)، استاندارد برای مقایسه و سنجش خواص معین فیزیکی مانند (وزن مخصوص و غلظت نسبی)، وسیله‌ای برای نقل و انتقال مواد اصلی و مواد زائد آن، وسیله‌ای برای جدا کردن یا رقیق کردن، عامل خنک‌کننده و پالک‌کننده و همچنین وسیله‌ای برای تولید و توزیع حرارت و نیرو میباشد. ۷۱ درصد سطح زمین را تا عمقی که بطور متوسط در حدود ۳۴۰۰ متر برآورد میشود آب فراگرفته است. در اثر حرارت خورشید و تعریق گیاهان ۳۶۰ هزار متر مکعب از آب تبخیر و تصفیه میشود این مقدار بصورت بخار و ابر بوسیله باد باطراف کره زمین پراکنده میشود و با ایجاد شرایط مساعد مثل زیاد شدن فشار و کم شدن درجه حرارت یا پروت بصورت برف و باران و احياناً بصورت تگرگ بزمین برمیگردد. برف و باران قبل از رسیدن بسطح زمین چون در هوا با مقداری ذرات گرد و غبار و گازها (اکسیژن - نیتروژن - کربن - دی‌اکسید و غیره) آمیخته میشود خالص نبوده و پس از رسیدن بسطح زمین نیز با مواد بیشتری آلوده میگردد. قسمتی از این آبها بصورت انهار و جویبارها در سطح زمین جاری میشود و قسمتی از آن با عمق زمین فرو میرود.

ارتباط طولانی بین آب و بشر

اگر کمی بگذشته توجه کنیم ملاحظه خواهیم کرد که بشر در مدت دو بلیون و نیم سال تقریبی دورانهای مختلف حیات را طی کرده و از نظر تعداد افزایش یافته است تا اینکه بر کره زمین اقیانوسها و فضا غلبه پیدا کرده و پیوسته چون طفلی که بشیر مادر نیاز دارد حیاتش بآب بستگی داشته و دارد. اگر بکره زمین نظر افکنیم مشاهده خواهیم کرد که ۷۱ درصد از سطح آن را آب فراگرفته است با آنکه حجم آن خیلی کمتر از حجم کره زمین است ولی وسعت زندگی آبی آب زیست‌ها در دریاها و تعداد و انواع و اقسام آنها بمراتب بیش از گنجایش در سطح و محیط روی آب دریاها و اقیانوسها میباشد. آب همچنین در اتمسفر یافت میشود و در آن بخار آب بنسبت ۲۵٪ وجود دارد و میدانیم که مولکولهای آب در سطح کره زمین بیشمارتر از جاهای دیگر

است. با وجود این بشر زندگی در نزدیکی آب قابل مصرف را امری مشکل میدانند زیرا ۹۷٫۲ درصد از حجم کل آب را آب شور تشکیل میدهد. اگر ما میتوانستیم این آبهای شیرین را در مناطق غیرمنجمد کره زمین جای دهیم ارتفاع آب به ۱۶٫۷۳ متر میرسد. دو درصد دیگر بصورت برف و یخ در مناطق منجمده بلا استفاده میباشد و مابقی نسبت بارقام دیگر رقم کوچکی را تشکیل میدهد و تازه این مقدار هم نه متناسب در سطح کره زمین تقسیم گردیده و نه استفاده مفید از آن میشود.

بطوریکه آب دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و نهرها تنها معادل ۱۰٫۰۸ متر ارتفاع میباشد و این مقدار آب شیرین معادل یکده هزارم حجم کل مقدار آب کره زمین بوده و تنها مقدار آبی است که باسانی در دسترس انسان میباشد.

برای اینکه این آب شیرین موجود مصرف شود بشر میبایست در نزدیکی چشمه‌سارها، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها سکونت کرده و برای این کار مجبور است در بعضی از مناطق کره زمین بطور متراکم زندگی کند. در این راه میبایست طرز زندگی با دیگران را فرا گرفته و جوامع انسانی را که منتهی بنمدن میگردد ایجاد کند. اگر سطح کره زمین یکنواخت و آب هم در آن بنحو یکنواختی متراکم بود و یا مانند هنگام ریزش باران باقی میماند آنوقت بشر بفواصلی زیادتر و جداتر از هم زندگی میکرد بطوریکه امروزه فواصل بین افراد جامعه تا ۴۰۰ متر میباشد در اینصورت پیشرفت تمدن هم بتعویق می افتاد و در نتیجه بشر باین درجه از ترقی امروزی نائل نمیگردید ولی این شرایط بوجود نیامد بلکه بعلت نیروی جاذبه زمین آب از دامنه ارتفاعات بسوی دره‌های تنگ بصورت رودخانه‌ها و نهرها سرازیر شد و دریاچه‌ها را پرکرد و با حجم زیادتری بطرف اقیانوسها جریان پیدا کرد.

انسان پیوسته از جریان آب پیروی نمود و از کوهستانها به دشتها و از دشتها بنواحی دیگر نقل مکان کرد و آب پیوسته مانند رگ زندگی بشر بوده و او را بطرف مسیر خود کشیده است. با گذشت زمان انسان دیگر نمیتوانست تنها بشکار یا برداشت آب از رودخانه‌ها و دریاچه‌ها اتکاء داشته باشد و طبعا میبایست آن را از اعماق زمین استخراج نماید و ضمناً سعی در مصرف خانگی آن کند. بجای اینکه پیوسته و بطور مداوم درصدد تهیه آب باشد آنرا بوسیله

کانالها و شبکه‌های لوله‌کشی نزدیکتر آورد و از راه سدها و استخرها آب را ذخیره نماید و با این کار در مقدار آب سالیانه که اگر در تمام سطح اراضی غیرمنجمد توزیع میشد و بارتفاعی معادل ۸۶ سانتیمتر میرسید دخالت کرد (با این توضیح که مقداری از آب زیرزمینی را بسطح زمین آورد). جامعه امروزی کوشش میکند تا آب را چون عامل مؤثری در محیط خود بشناسد زیرا که آب زندگی او را تشکیل میدهد.

فصل سوم

نقش حیات آفرین آب در کره زمین

(۱)

طالس Thales - Miletus که از بزرگترین فیلسوفان ۲۵ قرن پیش می‌باشد در فلسفه طبیعی و پیدایش آفرینش چنین می‌گوید: «همه چیز از آب پدید می‌آید و همه چیز با آب برمیگردد.» این نظری است که صدها نسل از بشر بطرق مختلف با آن ایمان داشته‌اند. خلاصه آب موجودی است که همه عالم هستی از آن خلقت شده‌اند.

کما اینکه بنا بقولی الماء الذی خلق عنه المجمع علی الجمیع (آب چیزی است که همه چیز از آن است و همه چیز با آن برمیگردد.)

تقریباً در هزار و چهارصد سال قبل در کتاب آسمانی ما قرآن مجید آمده است که جعلنا من الماء کل شیء حی (ما حیات همه چیز را از آب مقرر داشتیم).

پندار Pindar یکی از شاعران قدیم یونان آب را گرامی‌ترین عناصر می‌خواند و در ۲۳ قرن بعد گوته شاعر آلمانی می‌گوید که همه چیز از آب بوجود آمده است و حتی در عصر معاصر هم شاعر معروف امریکائی رابینسن جفرز Robinsion - Jeffrs آب را مائده بهشتی خوانده است. از امام جعفر صادق

۱- طالس از حکمای مکتب ایونی و از قدیمیترین دانشمندان هفتگانه که در حدود ۶۴۰ قبل از میلاد در ملطبه متولد شده. او در هندسه و نجوم دستی داشته و آب را ماده‌المواد میدانست

پرسیدند که طعم و مزه آب چیست؟ فرمود: «طعم و مزه آب طعم و مزه حیات است.»

امروزه ما میدانیم که کره زمین در ۵ بیلیون سال قبل از توده‌ای گاز و بخار بتدریج بوجود آمده و این فقط کره زمین نیست که باینصورت موجودیت پیدا کرده است بلکه سایر کرات مثل ماه و مریخ و کهکشانها هم بهمین نحو بوجود آمده‌اند.

در قرآن کریم آمده است که آسمانها و زمین در آغاز خلقت بهم درآمیخته بودند و خداوند آنها را ازهم جدا ساخته است.

در کتاب نهج البلاغه علی ابن ابیطالب (ع) میفرمایند: «یکی از مظاهر قدرت و جبروت خداوندی و یکی از بدایع و لطائف آفرینش تحسین انگیز و زیبایی بخش خداوند متعال اینست که از آب متراکم دریای ژرف و جوشان و خروشان موجودی خشک و جامد بوجود آورد و سپس از آن قشرهای جدا از یکدیگر ساخت و از آن قشرهای جامد هفت آسمان را گسترده است» و همچنین از این آیه سوره ق قرآن مجید که میفرماید: «وانزلنا من السماء ماءً طهوراً لیحي به بلدة ميتاً ونسقيه ممن خلقنا انعاماً و اناساً کثیراً.» (فرو فرستادیم از آسمان آب پاک تا زنده کنیم سرزمینهای بی حاصل را و سیراب گردانیدیم کسانی را که خلق کردیم از مردم و چهارپایان.)

از مجموع این آیه قرآن مجید و بیان نهج البلاغه و اقوال علماء طبیعی جمعاً چنین استنباط میشود که آفرینش کرات سماوی و قشر کره زمین همه ناشی از آب و بوجود آمده از آب میباشد و در واقع خلق عنه الجمیع و این حقیقتی است که اکثر علماء بدان معترفند.

در آبهای گرم کره زمین بود که طبق آخرین فرضیه در نیم بیلیون سال قبل واکنشهای شیمیائی پدید آمد و در نتیجه آمونیاک حل شد و اقیانوسها بصورت قلیائی درآمدند و اولین آزمایشگاه مبداء زندگی پدید آمد.

البته نمیتوان گفت که مبداء اول تمام آفرینش وهستی آب است ولی مسلم است که مبداء حیات انسان و حیوان و نبات در کره زمین آب بوده است و در اثر آب خلقت و حیات انسان و حیوان و نبات تکامل یافته است و سیر تکاملی آن بشرح زیر است:

از ئیدروژن - کربن - اکسیژن - ازت بدوره ئیدروکربن و مشتقات آن منتقل میشود و از آن بترکیبات مولکولی و بعد به پروتئین و به سیستم‌های ژله‌ای و سپس ساده‌ترین موجود زنده و در نتیجه به یاخته و بموجودات چند یاخته‌ای و به نباتات و بالاخره بحیوانات تکامل پیدا میکند و در واقع همین واحدهای زنده که بنام سلول و یاخته نامیده میشوند اساس و شالوده حیات حیوانی و نباتی میباشند .

بیش از سه میلیون سال قبل موجودات پوزه‌داری در آب ظاهر شده‌اند و بتدریج تکامل یافته و در دو میلیون سال قبل پستانداران بزرگی پدید آمدند و در حدود دویست هزار سال قبل حیوانی بوجود آمد که موجودهوشیار خوانده میشود .

خون و بافتهای این حیوان دارای کلسیم و پتاسیم و کاملاً شبیه ترکیبات اقیانوسها بود و همین ترکیبات در انسان و همچنین در آثار نیاکان بزرگ او که همانا آب اقیانوس بوده است ، دیده میشود .

۹۰ درصد ترکیب بیشتر موجودات امروزی آب است و موجودهوشیار Homo-Sapiens که با ۹۷ درصد آب بوجود آمده است و با کم شدن نسبت آب به ۷۰ درصد حیاتش پایان مییابد .

چون موجود مورد بحث از آب بعمل آمده و بیشتر ترکیب آن از آب است بنابراین نمیتواند دور از آب زندگی کند چون زندگی او مانند زندگی انسان بستگی با آب دارد .

فصل چهارم

وسائل آب رسانی یا چگونگی رفع نیازمندیها در اعصار گذشته

بشر سیستم توزیع آب را از طریق شبکه‌های مصنوعی توسعه داد و نقش خود را در رابطه بین خود و آب بخوبی ایفا کرد. انسان اولیه با یک تکنیک خیلی بدوی شروع بکار کرد ولی هنگامیکه تشکیل واحدهای مسکونی بزرگتری را میداد نیاز بآب برای مردم زیادتر میشد و حتی برحسب مصرف سرانه نیازش افزون میگردد. بشر غالباً نمیتوانست مقدار آب مورد نیاز را بدست آورد و پیوسته درصدد اختراع وسیله‌ای برای مصرف آب بیشتر بود و همواره سعی میکرد غیر از وسائلی چون زمین، مشك، دیگ و سایر ظروف آب را بنحو سهلتری بمحل سکونت خود منتقل نماید.

وسائل آب رسانی از قبیل چاهها، کانالها، آب انبارها، آبروها و لوله‌های توزیع آب نیز بتدریج در جوامع اولیه بوجود آمدند و میتوان مبداء پیدایش این وسائل را ابتدائی‌ترین دورانهای تاریخی دانست. درازمنه قدیم جهت جریان آب فقط تحت تأثیر نیروی جاذبه زمین بوده و حال آنکه قرن‌ها بعد از آن دوران جهت حرکت آب را با استفاده از پمپ‌های قوی و لوله‌های تحت فشار میتوانستند بدلخواه خود تعیین کنند. در مصر قدیم احتمالاً برای انتقال آب بمحلی بارتفاع چند پا بالاتر از رودخانه نیل یا کانالها از یک نوع دلو و چرخ چاه استفاده میشده است.

در کتاب تورات در سه مورد بوسائل آب رسانی عمومی اشاره شده است :

۱- در آیه ۲۶ میگوید رمه‌داران اسمعیل فرزند ابراهیم باکمک اهالی در جرو Geror بدنبال چاههایی که یکی از آنها توسط ابراهیم ۱۷۰۰ قبل از میلاد حفر شده بود میگشتند .

۲- در قرن هشتم قبل از میلاد هزکیا Hezekiah پادشاه یهود یک استخر و یک مجرای آب ساخت تا آبر را بداخل شهر اورشلیم بیاورد .

۳- زنان سامره‌ای دارای دیگ مخصوص بودند که از آن برای حمل آب از یک چاه عمومی استفاده میکردند این چاه قرن‌ها پیش توسط یعقوب باهالی هدیه شده بود و بنام چاه یعقوب خوانده میشد . قرن‌ها قبل از میلاد مسیح وسائل آبرسانی توسط اهالی مصر ، بابل ، بین‌النهرین ، ایران ، فنقیه ساخته شده بود . بنظر میرسد که در جلگه‌ها و سرزمینهایی که در آن سیل‌های موسمی جاری میشده آب انبارها و کانال‌هایی بوجود آمده بود تا آب را برای فصول بی‌آبی ذخیره نمایند. آثار باستانی نشان میدهد که در زمان رامسس دوم یعنی در حوالی ۱۲۹۲ تا ۱۲۲۵ قبل از میلاد یک سیستم وسیع و جامع کانال کشی در مصر ساخته شده است بطور کلی میتوان گفت که رشته کانالهایی که در عصر پیرامید Pyramid مورد استفاده قرار میگرفته تا ۳۰۰۰ و ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد بوجود آمده و سپس توسعه یافته است .

دراشور پادشاه این سرزمین (King-sennacherib) برای مردم ناین و Nineveh آبروئی بنام جروان Jerwan بجای سیستم قبلی کانال بنا کرد . این آبرو در حدود ۳۰ میل طول داشت و آبر را از رودخانه دجله به ناین و Nineveh میآورد . (در حدود ۷۰۴ سال قبل از میلاد) .

آثار فنقیی‌ها (در زمانیکه در اوج قدرت بودند یعنی در حدود هزار تا نهصد سال قبل از میلاد) در ردیف مهمترین تاسیسات آبرسانی دوره ماقبل کلاسیک قرار دارد . بعنوان مثال میتوان چاههای رازالاین Raselain را نام برد . در این محل چهار چاه آرتزین متصل بهم وجود دارد که بوسیله برج‌های شش ضلعی و سنگی پوشیده شده‌اند .

وسائل آبرسانی اولیه شهرهای یونان را چشمه‌های بزرگ نزدیک شهر تشکیل میدادند. مانند چشمه پیرنه Pirene در کورینت Corinth از میان قدیمترین تاسیسات انتقال آب میتوان تونلهائی را نام برد که بدریاچه کوپیس (Lake-Copais) کشیده شده‌اند. آثاری شبیه وسائل آبرسانی یونانیان در آسیای صغیر سوریه فنیقه و پالمیرا Palmyra نیز بدست آمده است.

طبق گفته هرودت تونلی نیز در جزیره ساموس Samos واقع در دریای اژه در قرن ششم قبل از میلاد ساخته شده است.

هنگامیکه شهر آتن وسعت یافت دیگر آب چشمه‌ها تکافوی مصرف شهر را نمیکرد لذا در حدود سال ۵۱۰ قبل از میلاد با حفر تونلی از میان صخره‌ها و تپه‌های اطراف شهر وسائل آبرسانی شهر را تکمیل نمودند.

یونانیان در علم هیدرولیک نیز پیشرفتهائی کرده بودند. یکی از دانشمندان روشی برای تعیین میزان آبدهی چشمه‌ها پیشنهاد کرد که طبق آن در محلی پائین‌تر از سطح چشمه گودالی که ابعاد آن قابل اندازه‌گیری باشد حفر میشد و بوسیله ساعت آفتابی زمان پرشدن گودال اندازه‌گیری میگردد (در قرن سوم بعد از میلاد یا کمی دورتر).

وسائل آبرسانی رومی‌ها - با توجه به بیش از ۲۰۰ آبروئی که در فاصله بین ۳۱۲ قبل از میلاد ۴۵۵؛ بعد از میلاد توسط رومی‌ها در نقاط مختلف ساخته شده و اکنون خرابه‌های آن موجود است میتوان منصفانه آنها را بهترین و کامل‌ترین وسائل آبرسانی عهد باستانی دانست.

با استفاده از نوشته‌های سکتوس جولوس فروتینوس (Sectus Julius Frontinos) تحت عنوان «دو کتاب در باره سیستم آبرسانی در شهر قدیم روم»، میتوان در مورد ۱۱ آبروئی که جهت آبرسانی بشهر روم ساخته شده و در طول یک دوره ۵۳۰ ساله از آن استفاده میشده اطلاعات بیشتر بدست آورد تا در مورد سایر آبروهائی که در ایالات تابعه امپراطوری روم وجود داشته است و اکنون اطلاعات دقیقی در مورد آنها در دست نیست. بیشتر این آبروها از چشمه‌های مناطق دوردست و یا از طریق رودخانه آنیو Anio واقع در جلگه پست اطراف شهر روم آب را باین شهر انتقال میدادند. مقدار آبدهی این ۱۱ نهر را جمعاً ۸۰ میلیون گالن در روز تخمین

میزند. چهار رشته از این آبروها در سال ۱۹۵۶ تعمیر شده و هنوز از آن استفاده میگردد.

بدینطریق بشر توانست آب را آسانتر بمصرف برساند و بدین ترتیب مقدار بیشتری مصرف نماید هرچقدر آب بیشتری در دسترس انسان قرار گرفت بیشتر مصرف کرد در نتیجه بارتفاعات کمتری کشیده و جلب شد و آب بیشتر و دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و دریا‌های بزرگتر دست یافت.

امروزه ۹۲ درصد از جمعیت شهرهای بیش از دویست هزار نفر جمعیت در ارتفاعی کمتر از ۵۰۰ متر و ۷ درصد در نزدیکی دریاچه‌ها، رودخانه و دریاها زندگی میکنند. این گسترش و توسعه تدریجی نشان میدهد که بشر بستگی و ارتباط روز افزونی با مقدار آب بیشتر دارد که میبایستی از فواصل دور و با هزینه‌ای زیادتر حمل و نقل نماید.

بنابراین مصرف زیادتر آب در واحدهای مسکونی شهری لزوم تامین شبکه‌های زهکشی و فاضلاب را امری قطعی ساخت و بدین ترتیب جوامع پس از گسترش سیستم رگ حیاتی خود که آب بوده ساختمان شبکه دیگری که مواد زائد مایع را هدایت کند آغاز نمود.

مشکلات و ملاحظاتی که در استفاده از آب برای انسان بوجود

آمده است

باگذشت زمان تماس بشر در رابطه‌اش با آب افزایش پیدا کرد و نفوذ او دارای دو جنبه مثبت و منفی گردید. از طرفی مبادرت بتاسیس شبکه‌های آبیاری و آبرسانی کرد و آب آشامیدنی را تصفیه نمود و از طرف دیگر اجازه داد که آب رودخانه‌ها را آلوده سازند. البته جوامع در احداث و ایجاد دستگاه گردش خون کره زمین بطور عاقلانه‌ای در سعی و کوشش میباشند لکن چرا باید اجازه دهند که مواد زائد در آب ریخته و وارد معده آنها گردد؟ نتیجه آنستکه ما آبروهای خود را تبدیل برودخانه‌های مرگ میکنیم و همانطوری که راجل کارسون Rachel-Carson صریحاً بیان داشته است موجبات مرگ تدریجی ماهیها و معدوم شدن زندگی آبزیان و خودمان را فراهم میسازیم.

خیلی مضحك بنظر میرسد که ما با این که کلیه نواحی شهری خود را

از مواد زائد کثافات و انواع میکربها انباشته می‌کنیم از سوسمارهای بزرگ و حیوانات عظیم‌الجثه دیگر در رودخانه‌های افریقا شکایت کنیم .

اگر ما در این‌جا نفوذ کلی بشر را بر روی آب ارزیابی کنیم مطمئن نیستیم که چگونه عمل او را در کنترل آب که به نفع خود او می‌باشد با اثرات منفی ناشی از حالت بیولوژیکی که در اثر حرکت و جریان آب پدید می‌آید ، مقایسه کنیم . ما میتوانیم بگوئیم که انسان بسادگی آب را مصرف نمیکند بلکه مسائل و مشکلاتی را در روابط بین آب و خود ایجاد میکند و این روابط بتدریج بمرحله‌ای بحرانی نزدیک میشود .

تمرکز مشکلات ایجاد شده بوسیله عمل مردم در حال حاضر زیاد با معنی نخواهد بود زیرا چیزی که پدید می‌آید ممکنست مهمتر از چیزی نباشد که امروز وجود دارد . هنگامیکه اقدامی عملی گردد ، زمان حال با ما فاصله زیادی گرفته است . پس بنابراین ما باید بانتظار آینده باشیم .

برای مواجه شدن با این مسائل و مشکلات روز افزون کشورها باید وضع خود را جهت جمع‌آوری و مصرف آب تغییر دهند . بجای اینکه آبر برداشت یا از دل خاک بیرون آورند ، باید آنرا توسعه داده و استفاده بیشتری ببرند . باید برای منابع تازه در پژوهش باشند و در مصرف مجدد آب آلوده شده سعی و کوشش کنند . آب دریا را شیرین ساخته و مقدار زیادتری از آب باران را که فعلا هدر رفته و باقیانوسها داخل میشود تحت کنترل درآورند . در همین زمان توسعه همه جانبه کشاورزی خود را مورد توجه قرار دهند و در مورد افزایش تولید و مصرف و بهره‌برداری معقول از منابع آب و حداقل تفریط و حداکثر استفاده از آن کوشا باشند .

انسان در حال حاضر باندازه کافی دارای تجربه میباشد و بخوبی میداند که موانع و مشکلاتی از نظر فنی و عملی و مدیریت برای رسیدن به هدفهای او وجود ندارد و میتواند بکلیه آنها فائق آید و تا حد نیاز آب کافی در اختیار داشته باشد . تنها مسئله عمده عبارت از یک امر اقتصادی است و آن امر در اثر افزایش ارزش آب میباشد که در نتیجه متروک شدن وسائل دستی قدیمی مربوط باستخراج آب از منابع و تبدیل آن بوسائل مکانیکی جدید پدید می‌آید .

علاوه بر افزایش ارزش آب موانع بزرگ دیگری هم وجود دارد که یکی مربوط به عامل زمان است بدینمعنی که در حقیقت هر موقع هر مقدار آب که احتیاج داشته باشیم در دسترس نیست و رفع نیازمندی ما از نظر آب نیاز بزمان دارد بطوریکه در خیلی موارد سالها طول میکشد تا چگونگی مصرف آب را بخوبی یاد بگیریم و ممکن است که احتیاجات ما افزایش یافته ولی منابع ما هنوز جوابگوی نیازمندیها نباشد زیرا ما در آینده شهرنشینان بیشتری خواهیم داشت .

مشکل دیگر که ما با آن مواجه هستیم افزایش احتیاجات انسانی از آب است تا پایان این قرن جمعیت کل گیتی بدو برابر افزایش خواهد یافت این ازدیاد جمعیت ادامه خواهد داشت تا از ۳٫۳ بلیون نفر فعلی به ۷ بلیون نفر یا بیشتر در سال ۲۰۰۰ افزایش یابد و شاید تا نیمه قرن ۲۱ میزان جمعیت به ۲۰ بلیون نفر برسد .

مصرف سرانه آب با افزایش جمعیت شهری بالا میرود و نسبت آن از افزایش مصرف روستائی زیادتر است . ضمناً مصارف خانگی و صنعتی آب مستمراً بیشتر خواهند گردید تا اینکه بطور امیدبخشی تعادلی از نظر تامین و مصرف بوجود آید . مصرف کشاورزی تا حد معینی توسعه خواهد یافت . در اینصورت مقدار کل نیازمندی سرانه تا سال ۲۰۰۰ میلادی دو برابر شده و احتمال دارد که در مدت یکصد سال بسه برابر مقدار فعلی برسد . همانطور بعلت افزایش جمعیت مقدار کل مصرف آب در سال ۲۰۰۰ پنج برابر و در مدت يك صد سال از این تاریخ ۱۵ برابر خواهد گردید .

بی‌مناسبت نمیداند که از نظر اطلاع خواننده عزیز قسمتی از مطالبی که در هفته‌نامه تایم راجع به کمبود آب نوشته شده است در اینجا یادآور شویم .

آب مصرفی مردم آمریکا که در حال حاضر ۳۵۵ میلیون گالن در روز است و بیست سال دیگر طبعاً به ۶۰۰ میلیون گالن در روز افزایش خواهد یافت و تا پایان قرن بیستم به يك میلیارد گالن در روز خواهد رسید . در مورد ازدیاد نفوس که نتیجه رشد جامعه مدرن صنعتی است حتی آمار و ارقام هم عاجز مانده است .

آب مصرفی کلیه وان‌های حمام، ظرفشویی‌ها، ماشینهای رختشویی، آب‌پاشهای مخصوص آبیاری چمنزارها و دیگر احتیاجات خانگی طبق آمار و ارقام موجود کمتر از ۱۰ درصد مقدار کل آب مصرفی میباشد. بطور کلی در حدود ۵۰ درصد از مقدار کل آب جهت آبیاری و ۴۰ درصد مابقی آب مصرفی را شامل میشود. جهت تصفیه یک بشکه نفت ۷۷۰ گالن^۱ آب لازم است. مقادیر آب مورد احتیاج مردم بقدری زیاد است که از نظر بررسی و مطالعات مربوط بدسترسی بمنابع جدید آب که در عین حال از نظر اقتصادی مقرون بصرفه باشد هوش و استعداد دانشمندان و کارشناسان آب نیز نمیتواند پاسخگویی آن باشد در حال حاضر بشرانتظار دارد با استفاده از متدهای لرزه-نگاری انکسار و عکسبرداری هوایی بتواند باآسانی بمنابع جدید آب دست یابد.

از زمان جنگ جهانی دوم تاکنون مهندسین و کارشناسان به دشتهای دوردست روی آورده تا چاه حفر نمایند بطرف کوهها هجوم برده‌اند تا سدهای مخزنی بناکنند و بالاخره بطرف دشتهای سرازیر شده‌اند تا کانالهای مورد لزوم را حفر و بطول لوله‌های آبرسانی بيفزایند.

در ممالک متحده امریکا سالانه بالغ برده بیلیون دلار هزینه ساختمان سدها و ساختمانهای آبی کارخانه بهره‌برداری از آگو شهرها، لوله‌ها و کانال-های آبرسانی میشود.

سواحل رودخانه‌ها در سراسر جهان بوسیله دیوار سدها بهم متصل و بوسیله شبکه‌های آبیاری و خطوط انتقال نیرو بهم بافته شده است.

آییکه بوسیله سد عظیم اسوان در مصر ذخیره میشود جهت رفع حوائج زندگی بهتر مردم سرزمین نیل است و تا سال ۱۹۷۱ که پروژه سد اسوان بیایان میرسد ۲۴۰۰۰۰۰۰ اکر^۲ از اراضی جدید بزیرکشت خواهد رفت و انتظار میرود با بوجود آمدن ۱۰ بیلیون کیلووات ساعت انرژی الکتریکی در سال، درآمد سرانه ملی این کشور به دو برابر افزایش یابد^۳.

۱- گالن امپریال ۳٫۷۸۵ لیتر و گالن امریکائی ۴٫۵۴۶ لیتر است.

۲- یک اکر چهار هزار و چهل متر مربع میباشد.

۳- گرچه بعضی از اکولوژیست‌ها عقیده دارند که از نظر علمی آب این سد بشوع یک نوع بیماری کبد بنام Schisto somiasis کمک میکند.

در کشور عراق که از نظر کمیابی آب مشهور عالم است و جزای ازین بردن ساختمانهای آبی مرگ مییابد در نظر است که سدهائی بر روی دو رودخانه دجله و فرات جهت آبیاری و تولید برق احداث گردد . در کشور برزیل سد دو هدفی فرانس که ۱۸۶ میلیون دلار هزینه ساختمان آن شده جدیداً تکمیل و مورد بهره برداری قرار گرفته است .

چهار سد بزرگ بر روی رودخانه مکونک و شاخه های اصلی آن در کشورهای تایلند ، کامبوج ، لائوس ، ویتنام در حال ساختمان است و هزینه آنرا سازمان ملل متحد و ۲۰ کشور غربی دیگر متعهد شده اند .

هندوستان پروژه رودخانه ایندوس ساختمان بلندترین سد در جهان را (۷۴۰ فوت) بر روی رودخانه سوتلج در ایالت بهاکرا بیایان رسانده است . یکی از مهندسان آب شناسی دولت ایالت متحده امریکا میگوید «در امر توسعه منابع آب میتوان گفت که بشر باشکال موفق شده است قدمی بجلو بردارد» .

فعالیتها و اقداماتی در مورد کنترل آب و هوا بطور مصنوعی انجام میگردد و اقدامات و تحقیقات تا اندازه ای موفقیت آمیز در مورد بارور کردن ابرها با استفاده از یدور نقره و یخ خشک انجام شده است کل آب کره زمین در حال حاضر با ازمه قدیم تفاوتی نداشته نه زیاد شده و نه کم و کلیه ۳۲۶ بلیون میل مکعب آب نیز مورد استفاده قرار نگرفته است . در حال حاضر شهر نیویورک در حدود ۳۰ میلیون گالن آب در روز از دست میدهد در نتیجه بعد از گذشت چهار سال هم اکنون حجم آب ذخایر شهر نیویورک ۳۶ درصد کاهش یافته و مرتباً کمتر میشود . این مسئله فقط گریبانگیر شهر نیویورک نیست بلکه اکثر شهرهای دنیا با آن روبرو هستند و اکثر مجاری آب در دنیا مرکز آلودگی و کثافات شده است . از این قبیل هستند رودخانه های سن در پاریس ، تایمز در لندن ، ویستول در ورشو و رودخانه های ایالات متحده که در گذشته فقط تیره رنگ و آلوده به گل ولای نمک و مواد زائد اسیدی بودند ولی در حال حاضر محل تخلیه زباله ، اگو ، کاغذهای زائد ، ترکیبات آمونیاکی ، مواد شیمیائی سمی حشره کشها ، روغن و قطعه های گریس گردیده است . کارخانجات صنعتی در حال حاضر دو برابر اگو و زباله ای که شهر داربها

به رودخانه میریزند مواد زائد صنعتی وارد آبهای کشور امریکا مینماید . بهر حال آلودگی آب در بعضی ممالک منجمله امریکا بحدی رسیده که حتی - الامکان برآورد هزینه تمیز کردن آب را غیر ممکن ساخته است . طبق يك برآورد اقتصادی هزینه تمیز کردن آبهای رودخانه را ۴۰ میلیون دلار تخمین زده اند . وزیر سابق فرهنگ و بهداری امریکا معتقد است که این مبلغ باید پرداخت شود زیرا در غیر این صورت این کشور باید چنین مبلغی را صرف جستجوی منابع جدید نماید چون منابع فعلی بصورت غیر قابل استفاده درخواهد آمد .

این آلودگی ها حتی در کار تصفیه آب نیز اشکالاتی بوجود میآورند زیرا روشهای معمولی از قبیل فیلتراسیون ، رقیق کردن و کلرورینه کردن قادر به از بین بردن بسیاری از آلودگیهای امروزی آب نیست .

مسئله آلودگی آب رودخانه راین در آلمان باین صورت حل شده که در مناطقی که رودخانه از مجاور کارخانجات صنعتی میگذرد شهرداریها با صاحبان صنایع همکاری نزدیک برقرار کرده اند و شعارشان اینست : «هرکس که مسئول آلوده شدن آب شناخته شود بایستی هزینه پاک کردن آنرا نیز بپردازد .» در نتیجه این شعار حساب شده از سال ۴۸ به بعد تعداد ۱۰۲ تصفیه خانه ساخته شده و اعضاء انجمن ورباند را (مرکب از شهرداریها و صاحبان صنایع) به کنترل آلودگی آب تشویق نموده است .

بهر حال افزایش نیاز با آب مسائل و مشکلات فراوانی را پدید خواهد آورد بنحویکه منابع موجود آب تحلیل رفته و نسبت آلودگی آب در مناطق بزرگتری از دریاچه ها و رودخانه ها بیشتر میگردد . در بسیاری از مناطق جهان برای بشر پیدا کردن چشمه سار طبیعی یا رودخانه ای که آلوده نشده باشد امر مشکلی خواهد بود . بشر اجباراً بعضی مناطق را بعلت نبودن آب یا تنها وجود آب آلوده ترك خواهد کرد .

یکی دیگر از مشکلات ، عوامل جغرافیائی است . اگرچه منابع آب کافی برای تمام جمعیت کره زمین با قیمت نسبتاً زیاد وجود دارد ولی این وضع در تمام نقاط یکسان نیست . درحقیقت در حالیکه بیشتر آبهای شیرین بدون اینکه مصرف شوند بطرف اقیانوسها در جریان هستند مناطقی وجود دارند که

از لحاظ آب در مزیقه میباشند و بشر نیز از این کمبود آب رنج میرد. چند قطره آب در يك جلگه در هر ساعت میتواند برای انسان بهتر از صدها لیتر آب در يك ناحیه شهری باشد. موضوع برخورد و تضاد منافع در باره مصرف آب بصورت آشکاری در میآید. این مسئله تنها در مورد نواحی بایر و خشك که کمبود آب خود مشکلی قدیمی بوده است نیست بلکه در نواحی زیادی از کشورهای خیلی پیشرفته که دارای منابع بزرگ آب هستند با این مشکل روبرو میباشند. در بعضی کشورها در نواحی بخصوصی از طرف سازمانهای جنگلبانی دریاچههایی بمنظور ذخیره آب جهت مصارف شهری ایجاد میشود و در خیلی از این نواحی در حال حاضر استخراج آب از خاک سریع تر از تغذیه آن میباشد.

با توجه بخطر بزرگی که ما را تهدید میکند یعنی تهی کردن منابع آب و آلوده ساختن آن انسان بآب در نواحی معین و در زمانی مشخص نیاز دارد و اگر این آب مورد نیاز در نواحی مختلف و در زمانهای متغیر در دسترس باشد ولو اینکه بیش از مقدار احتیاج باشد فایدهای نخواهد داشت. چنانچه ما احتیاجات واقعی خود را درک نکرده و بموقع عمل نکنیم آیندهای هراسناک در انتظار ما خواهد بود.

مشکل دیگر آنستکه انسان در منابع آب دخالت بسیار میکند و در نتیجه خطر بزرگی را برای خود پدید میآورد. محتملا ما طوفان عظیم دیگر نخواهیم داشت ولی اگر از روی عقل و خرد عمل نکنیم بحران موجود و روابط بین آب و انسان تشدید یافته و ممکنست وضع بسیار غم انگیزی را بیار آورد.

علل تولید مشکلات چیست؟

حال وقت آن فرا رسیده است که از خود پرسیم که چرا بشر با چنین مشکلاتی در رابطه اش با آب مواجه شده است. در آغاز زندگی سکونت انسانی در هر محلی بطور کلی مشروط بوجود آب کافی و غیر آلوده بود. وقتیکه منابع خشك می شدند چادر نشینان اولیه بمنطق دیگری که در نزدیکی منابع آب کافی بود نقل مکان میکردند و هنگامیکه شروع بکشت زمینهای خود می نمودند نیاز بآب را بخوبی احساس میکردند و این امر موقعی اهمیت

بیشتری یافت که بشر ایجاد شهرهای بزرگی را با سرمایه‌های جالب توجهی آغاز کرد .

بدو آب مورد توجه بشر قرار گرفت و هیچ نیروئی نتوانست او را از آن دورسازد . بتدریج نیروها یا عواملی از قبیل زمین و سرمایه در نقاط مسکونی انسان چنان او را تحت تاثیر قرارداد که باسانی نتوانست بطرف آب نقل مکان کند و در نتیجه با مشکلاتی روبرو شد . بطوریکه بشر امروزه باید آب بیشتری را در جائیکه زندگی میکند تامین نماید و آن را پاک نگاهدارد و یا تصمیم بترك سایر منافع خود گرفته و بطرف آب برود .

در اینصورت رابطه قدیمی بین آب و انسان که سیستم دو عنصری بوجود آورده بود بیک سیستم سه عنصری یعنی زمین آب و انسان تبدیل شده است و این خود مجدداً بوسیله پیچیده‌تر یعنی طبیعت ، انسان ، اجتماع ، و شبکه‌های آبیاری تغییر یافته است . هر یک از این عوامل بردیگری تاثیر دارد و تحت تاثیر عوامل دیگر قرار میگیرد . پیچیدگی سیستم مزبور بنحوی است که امروزه تمایز بین علت و معلول در حقیقت بسیار مشکل است .

علت مشکلات انسان در رابطه‌اش با آب آنستکه هر دو عامل از یک سیستم بسیار پیچیده هستند که ما نمیتوانیم این مسائل را حل کنیم مگر اینکه بطور کلی با این سیستم که در حقیقت بسیار مشکل میباشد مواجه شویم . اگرچه نسبت کلی آب در مقابل انسان تا اندازه‌ای رضایتبخش است ولی نسبت آب ، زمین و انسان ، که از نظر محلی دارای نسبتی مساوی هستند غالباً بصورت کاملاً غیر مطلوبی در می‌آیند . البته این مورد فقط یک نمونه ساده از پیچیدگی سیستم مورد بحث میباشد . در اینصورت چه باید بکنیم ؟ در صورتیکه نمیتوانیم زمین را نقل مکان دهیم .

بنابراین یا باید مردم و محل سکناى آنان را تغییر دهیم و یا آب را بمحل سکونت آنها منتقل سازیم . در واقع مشکلات حتی از این پیچیده‌ترند . اگرچه تقریباً در آغاز آفرینش آب وجود داشته است ولی در حال حاضر مواردی وجود دارد که آب بانسان شکل میدهد و بوسیله او شکل میگیرد . با وجود این وابستگی داخلی نزدیک معتقد نیستیم که ما کاملاً اثر بزرگی را که آب روی زندگی بشر دارد تشخیص بدهیم آب نه تنها گهواره بشر بوده است بلکه از

راههای زیادی از قبیل فیزیولوژیکی بیولوژیکی ، اقتصاد ، زیبایی و حتی معنوی و اخلاقی روی بشر اثر گذاشته است و فکر میکنم که همان ضرب المثل قدیمی که میگوید «ما هرگز ارزش آب را نمیدانیم تا اینکه چاه خشک شود» در این مورد مصداق داشته باشد .

برای اینکه حداکثر استفاده را از آب بنمائیم باید رابطه پیچیده زمین و انسان را بصورت ارزشهای انسانی درک کنیم زیرا توفیق بشر تنها هدف ما میباشد . وهنگامی میتوان باین هدف رسید که بشر را جزئی از این سیستم کامل بدانیم زیرا از نظر بیولوژیکی و فیزیولوژیکی انسان احتیاج بآب دارد .

یک فرد متوسط شهری روزانه تنها بمقدار (۲۵ - ۲) لیتر آب برای بدن خود نیاز دارد . ولی به ۶۰۰ برابر این مقدار یا بیشتر برای کلیه احتیاجات خود از جمله تولید مواد غذایی نیازمند میباشد .

آب نه فقط برای عمل بدن انسان ضروری است بلکه برای ارضاء احساسات او نیز واجب است . در نواحی مسکونی کوچک در خاورمیانه اولین دستگاہهای خنک کننده و آبشارهای طبیعی یا مصنوعی را که اثر تسکین دهنده ای روی بشر دارند بوجود آورده اند .

آب علاوه بر احتیاجات مدنی بطور کلی از نظر مذهبی و شستشوی بدن و انجام فرایض دینی نیز ماده ای ضروری است و برای معالجه یا جلوگیری از بیماریها لازم است . بدیهی است که این توجهات درباره رابطه بین آب و بشر و مشکلات و مسائلی که پدید میآید و علل آنها باین پرسش منجر میشود که آیا ما امیدی بایجاد وضع بهتری در آینده داریم یا نه ؟

بهر صورت اهمیت آب در زندگی بشر کاملاً آشکار است زیرا تمام مسائل اجتماعی و اقتصادی یک کشور با آن در ارتباط مستقیم یا غیرمستقیم میباشد . تاریخ نشان میدهد که پیشرفت اجتماعی و اقتصادی یک جامعه بستگی بتأمین آب در آن جامعه دارد زیرا کلیه اقوام متمدن در مناطق اطراف رودخانهها زندگی میکردند . مثلاً رودخانه نیل در مصر دجله و فرات در آشور و رودخانه زرد در چین و رودخانه کارون در خوزستان و رودخانه کر در فارس و غیره را میتوان بعنوان اولین نقاطی که تمدن گذشته در آنجا پدید آمده نام برد .

در چنین مناطقی بلافاصله لزوم برقراری مقررات و نظمی که مالکیت ، مصرف و چگونگی توزیع و تقسیم آب را مشخص نماید حس میگردید . دلایل موجود نشان میدهد که تنها آندسته از تمدنهایی توانسته اند گسترش و توسعه یابند که دارای مقرراتی در خصوص آب بوده اند ، این مقررات بوضع جغرافیائی آب و هوا و شرایط اقتصادی ، اجتماعی ، فنی و سیاسی منطقه یا کشور مربوط بستگی داشته است . مثلاً در مناطقی که آب فراوان وجود داشته مقرراتی برای جلوگیری از سیل و ایجاد سدهای خاکی و غیره وضع میشده و در مناطق خشک و کم آب قوانینی برای حفظ و حراست منابع آب بوجود میآمده است . از اینرو در این مناطق داشتن حقابه بیش از زمین ارزش داشته است زیرا زمین بدون آب نمیتوانست ارزش اقتصادی داشته باشد .

فصل پنجم

آب در ایران باستان و چگونگی رفع نیازمندیها

اکنون که موضوع آب و آبرسانی در کشورهای قدیمی بمیان آمد بی‌مناسبت نمیدانم که راجع بموضوع آب و آبرسانی در کشور ایران درازمنه قدیم شرحی از نظر تکمیل مقال بطور اختصار بنگارد .

آنچه مسلم است کشور ما هم همیشه مواجه با کمبود آب بوده و پیوسته در مقام چاره‌جویی تلاش مداوم داشته است زیرا این سرزمین خشک و دارای آب و هوای بری است و میزان بارندگی سالانه غیر از شمال ایران بطور متوسط از ۲۸ سانتیمتر تجاوز نمیکند از اینرو پیوسته امر کشاورزی با مشکل کم‌آبی مواجه می‌باشد . بهمین علت ایرانیان از دیرباز با آب و آبیاری اهمیت میدادند و بدین منظور باحداث سدها و کانالهای آبیاری مبادرت کرده‌اند . پدران ما از چند هزارسال قبل این مشکل را به بهترین وجهی حل کرده و روش آبیاری خاصی اختراع نمودند که امروزه هنوز مورد تعجب ملل مختلف جهان است . این روش قابل تقدیر حفر قنات است که بنا بقولی ۲۰ هزار رشته قنات حفر شده است که طول بعضی از آنها چندکیلومتر میشود . این روش از چند هزار سال قبل تاکنون در ایران رواج داشته و بعلت سادگی در سایر ممالک خشک و کم آب خاورمیانه و کنار مدیترانه هنوز از این روش ایرانی استفاده میکنند وهمچنین درسرزمینهایی که روزگاری تحت سلطه ایرانیان بوده مانند پاکستان و قسمتی از ترکستان و جنوب روسیه ، عراق ،

سوریه ، عربستان و یمن این روش آبرسانی متداول است و پس از نفوذ و استیلای عرب بفرغ استفاده از قنات تا افریقای شمالی و اسپانیا و سیسیل ادامه یافت و این سیستم آبرسانی در همه جا بنام روش ایرانی نامیده میشود. فن احداث قنات بعدها توسط اسپانیایی‌ها در امریکای لاتین ، امریکا شمالی ، مکزیک و شیلی رواج یافت و بعلاوه در آلمان جنوبی ، چکسلواکی و آلمان شرقی نیز از این سیستم آبرسانی استفاده شده است . در قرن ۱۷ قبل از میلاد سارگون دوم پادشاه آشور در نبرد با ایرانیان در نزدیکی دریاچه رضائیه به سیستم آب‌زیرزمینی برخورد نموده و در ناحیه نینوا از این روش پیروی و آب شهر آربلا را تامین نمود .

در سال ۵۱۸ قبل از میلاد داریوش اول پس از فتح مصر با حفر قنات آب رودخانه نیل را به دهکده فارق در فاصله ۱۵۰ کیلومتری رساند. و هنوز از بقایای آن استفاده میکنند و احترام و علاقه خاص مصریان به داریوش که عنوان فرعون باو میدهند تا حدی بدین مناسبت میباشد . پولی‌بیوس مورخ یونانی در قرن دوم قبل از میلاد مینویسد که در نتیجه زحمت و پشتکار ایرانیان و مخارج گزاف با حفر قنات آب بصرای خشک ایران آورده میشود و منشاء و سرچشمه آب برای مردمی که از آن استفاده میکنند اسرار آمیز است . در تاریخ ۲۱۳ تا ۲۳۰ عبدالله ابن طاهر حکمران خراسان بود و مطالبی درباره قنات بوسیله فقهای خراسان و عراق جمع‌آوری نمود و در نتیجه کتابی در احکام کاریزها بنام کتاب فنی نوشته است .

در سال ۷۲۸ بعد از میلاد آب قصر خلیفه دمشق بوسیله قنات تامین میگردد و یک قرن بعد متوکل براهنمائی کارشناسان ایران بوسیله یک رشته قنات آب رودخانه دجله را بسامره محل مسکونی خود یعنی بطول ۴۵۰ کیلومتر انتقال داد .

در قرن دهم میلادی حسن الحاسب مهندس مشهور عرب کتابی درباره ساختمان و نگاهداری قنات‌های قدیم ایران تالیف نموده است .

شاردن که در قرن ۱۷ میلادی از ایران بازدید نمود درباره قنات چین مینویسد : «در فن اکتشاف و هدایت آب هیچ ملتی به پای ایرانیان نمیرسد و در جهان هیچ ملتی پیدا نمی‌شود که بمانند ایرانیان در حفر و احداث

چشمه‌های زیرزمینی و ایجاد مسیرهای مناسب تحت الارضی مهارت داشته باشد.»
در مجله ساینتیفیک آمریکن مقاله‌ای درباره قنات‌های ایران نوشته شده
است و طبق نظر نویسنده این مقاله قنات‌هاییکه در ایران موجود است دارای
۲۵۵۰۰۰ کیلومتر کانال‌های زیرزمینی میباشد و ۷۵ درصد آب کشور از این
قنات‌ها و بوسیله همین کانالها تامین میشود و تا قبل از احداث سد کرج ،
آب تهران بوسیله ۲۶ قنات که آب را از دامنه البرز بشهر تهران جاری میساخت
تامین میگردد .

آب خروجی از هر يك از آنها ۷۰۰ و تا ۷۵۰ لیتر در ثانیه و میزان آبدهی
سالانه آنها ۲۳ میلیون متر مکعب بوده است که این میزان آب برابر است با
۷۵ درصد آب رودخانه فرات که بدشت بین‌النهرین میرسد و با این مقدار آب
یک میلیون و پانصد هکتار زمین مزروعی را آبیاری مینماید . و بهمین علت
فقط ۲۵ تا ۳ میلیون هکتار از اراضی سرزمین ایران بزیرکشت آبی درآمده
است در صورتیکه مساحت کل اراضی زیرکشت اعم از آبی و دیمی از ۶ میلیون
هکتار متجاوز است و قبل از احداث سد محمدرضا شاه پهلوی در خوزستان
تقریباً ۳۳ میلیارد متر مکعب آب رودخانه دز به خلیج فارس میریخت .

مشکل کمبود آب با توجه بتوسعه اقتصادی و اجتماعی و افزایش
جمعیت روز بروز در دنیا بیشتر میشود . امروز کمبود آب مشکل بین‌المللی
شده است با آنکه از ۵۱۲ میلیون کیلومتر مربع مساحت کره زمین ۳۶۰ میلیون
کیلومتر مربع آنرا آب پوشانده معذک ۳ درصد مجموع این آبها آب شیرین
است که ۲ درصد این آب شیرین در مناطق قطبی بصورت یخ میباشد . بهمین
دلیل سمپوزیم‌ها و سمینارها و کنفرانس‌ها در گوشه و کنار عالم برای چاره -
جویی کمبود آب و شیرین کردن آب شور دریا در سراسر دنیا همه ساله برقرار
میگردد .

ایرانیان قدیم آب را مقدس می‌شمردند و سایر ملل نیز آنرا محترم
میدانستند و در بین سنگهای تخت جمشید که زینت بخش موزه‌های جهان است
از داریوش کبیر بنیان‌گزار ایران آزاد و آباد نوشته‌هایی دیده میشود که از
پیشگاه خداوند یکتا مستلت مینماید :

«پروردگارا کشور مرا از خشکسالی ، دروغ و دشمن محفوظ فرما»

ایرانیان برای آب آشامیدنی و آلوده نساختن آن دستورات خاصی وضع میکردند و فرشته پاك و مقدس آب را آناهیتا (ناهید) میخواندند که ما امروز ستاره زهره را که بصورت زن زیبا و برازنده میباشد بنام او می نامیم و در اولین یشت کتاب اوستا چکامه‌ای درستایش آناهیتا که نام رودی بنام مینوی نیز میباشد ، آمده است .

هردوت در قرن پنجم و آگانیاس Aganias در قرن ششم قبل از میلادستایش آب را بایرانیان نسبت داده‌اند . چنانچه هردوت در کتاب خود مینگارد :

«ایرانیان آب را نمی‌آلایند و در آن دست نمی‌شویند و نمی‌گذارند دیگری آنرا بکثافت آلوده کند . » در مذهب اسلام برای پاك نگاهداشتن آب غیر از عمل و روش پیغمبر اسلام توصیه‌های زیادی شده است . در مذهب زردشت ضمن یشتها که یکی از دلکش‌ترین بخشهای اوستا میباشد یادآوری های زیادی در پاك نگاهداشتن آب شده است .

دروندیدادفرگرد ۳ (بند سوم سرود آسمانی) میگوید :

«ای آفریننده جهان مادی - ای یگانه پاك - چهارمین کسیکه جهانیانرا به منتهای درجه وجد درآورد کیست ؟ اهورامزدا پاسخ داد «آنتکه بیش از همه گندم و سبزی و گیاه بکارد . و بیش از همه درخت نشاند و بالنتیجه کسی است که زمین خشك را آب دهد و زمین باطلاق را خشك و قابل کشت گرداند» و باز گوید :

«ای آفریننده جهان مادی، ای یگانه پاك ، جائیکه زمین شادمان تراست کجا میباشد؟» اهورامزدا گوید : «آنجا که درخت و سبزه کاشته شود و آنجا که گله‌ها و رمه‌ها روز بروز افزون گردد . آنجا که مرد پرهیزکار و نیک مسکن کند آنجا که مردی بازن و فرزندش به خوشحالی زندگی کند .»

«ای زرتشت کسیکه زمین را شخم کند زمین باو بهره فراوان دهد و ثمره نیک برد . کسیکه دانه کارد نکوئی کارد . کسیکه زمین را شخم نکند و دانه نکارد زمین باو نفرین کرده و گوید که همیشه درب خانه بیگانه نیازمندانه بایستی و نان خود را از آنان گدائی کنی و محتاج ریزه‌های سفره دیگران شوی و پیوسته بنده و غلام کسی خواهی بود که در انبار ذخیره فراوان دارد.»

از اینرو وارد ویسوزناهدید (فرشتگان موکل آب) را ستایش کرده و در فوایدش گوید: «که آب نطفه مردان و مشیمه زنان را پاک کند، زایش زنان را آسان سازد، شیر را لطیف نماید، بگله‌ها بینفزاید و سراسر کشور از پرتو وجود او از خوشی و نعمت و ثروت برخوردار گردد.»

استربو گوید: «ایرانیان در آب جاری استحمام نمیکنند لاشه‌مردار نمی‌اندازند.» گزنفون در فصل دوم کتاب خود مینویسد: «شهرهای بزرگ و پرجمعیت ایران از ثمره آبیاری خوب آباد و برومند است. قدیمترین راه آبیاری استفاده از آب برف و آب قنات و گاو چاه بوده است.»

گزنفون در شرح مسافرت خود در ایران مینویسد: «در سفر دوروزه بایران هشت فرسنگ راه پیمودم و در بین راه از دوترعه گذشتم یکی را بوسیله پل و دیگری را با کمک قایق‌های ته پهن. ترعه‌ها را از دجله منشعب کرده بودند و از هر ترعه جویهای متعدد گذرانده شده و آب بهرسوی جاری بود. این نهرها در آغاز پهناور و بتدریج بجویهای کوچکتر تقسیم میشوند. سدهای بزرگی بمنظور استفاده از آبهای دجله، فرات و کارون در نقاط مختلف در زمان هخامنشی ساخته شده است که در عصر ساسانی معروف بشادروان بوده و ترعه‌ها و جویها از محل سدها بزمین‌های مجاور سراسیب میشد و برای زراعت بکار میرفت.»

سد بزرگ دیگری که هردوت بآن اشاره کرده در شمال شرقی ایران در حدود سند و خوارزم بوده، وی گوید: «ایرانیها سدی بزرگ ساخته‌اند که از شگفت‌کاریهای صنعت و موجب شگفتی یونانیها خواهد شد. بوسیله بندها آبهای فراوان را بر زمینهای پهناور مسلط کرده و زمینهای را که درخور کشاورزی است باختیار دولت درآورده تا قبایل و عشایر و سایر کسانیکه از لحاظ آب در مضیقه هستند از آن بهره‌مند گردند.»

گرچه شروع آبیاری تاریخ مشخصی در دنیا ندارد ولی در ۴ هزار سال قبل پادشاه آشور با ایجاد دریاچه مصنوعی زمینهای لم‌بزرع اطراف دجله و فرات را به باغهای سبز و خرم تبدیل کرد. و یکی از کانالهای معروف بنام نهروان است که از دجله آب میگرفت و طول آن بیش از ۶۰۰ کیلومتر و عرض در حدود ۶۰ تا ۱۲۰ متر بوده است.

در پرتوهت و تلاش ایرانیان در امر آبیاری ابن بطوطه و ابن خلدون در سفرنامه خود از سرسبزی ایران و میوه‌ها تمجید نموده و میگویند که پادشاهان ایران مانند داریوش بزرگ و خشایار شاه و شاهپور بیشتر وقت خود را صرف حل مشکل آبیاری مینمودند و شبکه‌های وسیع و پهناور، و همچنین مجاری زیر زمینی بنام قنات یا کاریز بوجود می‌آوردند.

خلاصه قنات یکی از شاهکارها و ابتکارات ایرانیان است که تقریباً از ۳ هزار سال قبل بارث رسیده است. هم‌اکنون در کشور ما تقریباً ۲۰ هزار رشته قنات دایر و تقریباً ۱۵ هزار قنات بائر وجود دارد که طول تونل بعضی از آنها بطور متوسط ۵ کیلومتر می‌باشد و مجموع آبی که از آنها استخراج میشود در حدود ۵۰۰ متر مکعب در ثانیه یا تقریباً پانزده میلیارد متر مکعب در سال می‌باشد.

طول قناتهای ایران از طول خط کمربندی دور زمین بزرگتر است عمق برخی از مادرچاههای قنات شرق ایران (خراسان) از چهارصد متر متجاوز می‌باشد بطوریکه هانری گبلو H. Goblot مهندس فرانسوی میگوید برج ایفل را میتوان در آن پنهان کرد.

قدیمیترین سد قوسی دنیا بنا بقول آقای گبلو در نزدیک قم کشف شده و شبکه‌های آبیاری قدیم خوزستان و شادروان شوشتر از آثار آبیاری ایرانیان قدیم است.

پدران ما انواع روشهای آبیاری را از قبیل احداث بندهای انحرافی و سدهای وزنی، مخزنی، پایه‌ای و سدهای قوسی و طریقه آب بندان و زهکشی زیر زمینی را با مهارت بکار برده‌اند و در واقع میتوان گفت که تلاش ایرانیان در امر آبیاری قابل ستایش است. چنانکه از دوره ساسانیان به بعد آثار گرانبهایی در زمینه سدسازی بوجود آمد، که بعضی از آنها هنوز دایر است. در ایران در حدود ۲۰ تا ۳۰ بند قدیمی وجود دارد که بین ۴۰۰ تا ۱۳۰۰ سال قبل ساخته شده‌اند. البرت شاندر فرانسوی در کتابی بنام کورش کیسر مینویسد: «در کشور ما دو خوزستان و فارس که دره‌های حاصلخیز و پر آب دارند از زمانهای بسیار قدیم از آبیاری و زهکشی مصنوعی استفاده میشده و طی قرون متمادی توسعه یافته است.»

هندیها از ۴۰۰ سال قبل از میلاد مسیح مقدار باران را معلوم میکردند و قرن‌ها قبل از ظهور مسیح مخازن آب و مجاری آبیاری ایجاد کرده‌اند. اصول قدیمی قانون آب هندوها همان اصولی است که در ماناوا - داهارما - شاسترا - یا قانون مانو (۱) وجود داشته طبق این قانون آب جزء اموال عمومی شناخته شده و استفاده غیرقانونی از آب مجازات دارد. بعد با ظهور و پیدایش اصول اخلاقی و فلسفه بودائی این مقررات در حد وسیعی بصورت قانون جدید در آمد ولی اصول اولیه که آب جزء اموال عمومی است، باقی مانده است. آنچه در مورد آبیاری و آبرسانی در ایران یارم و یاهند ویا در مصر و ممالک ساحلی دریای مدیترانه گفته شد همان مطالبی است که بکرات در کتب و مجلات روز خوانده‌اید و ذکر این مطلب صرفاً از نظر آشنائی خواننده عزیز بتاریخ آبیاری و آبرسانی از ازمینه قدیم بوده است تا مقدمه باشد برای لزوم و ضرورت تدوین مقرراتی که بتدریج در ممالک توسعه یافته و ممالک اسلامی و شرقی روز بروز بسبب نیاز بآب پیدا شده است.

همانطوریکه در مقدمه گفته شد کوشش و تلاشی که ایرانیان طی قرن‌ها برای استفاده از منابع آبهای کشور بکار برده‌اند يك سلسله آداب و رسوم و سنت‌های پیچیده بوجود آوردند که با مقتضیات و شرایط ازمینه گذشته

۱ - قوانین مانو : این قوانین منسوب به حکیمی اساطیری بنام *Manu*

است .

مانو در نزد هندیان مانند نوح حضرت است اما در واقع مانو مانند حضرت آدم است . مجموعه قوانین او در ۱۲ باب نوشته شده است و گفته میشود این مجموعه در ۱۲۸۰ قبل از میلاد شروع و به تدریج تا قرن ششم میلادی تکمیل گردیده است . در اینجا باید یادآور شد که در اساطیر هندوستان از چندین مانو نام برده شده است و هندوها معتقدند که جهان به ۱۴ دوره تقسیم گردیده و در هر دوره يك مانو (معلم کل) جهانی را که ویران شده از نو آفریده است . رئوس مطالب کتاب قانون مانو که در ۱۲ باب تدوین شده بشرح زیر است :

۱ - آفرینش ۲ - آموزش و پرورش و تکالیف شاگرد ۳ - زناشویی و وظایف رئیس خانواده ۴ - اعاشه و اخلاق ۵ - پرهیزکاری و تطهیر و تکالیف زنان ۶ - وظایف گوشه‌نشین و مرتاض ۷ - حکومت و وظایف پادشاه و صنف نظام ۸ - دادرسی و قانون - حقوق خصوصی و جزائی ۹ - دنباله بحث و وظایف طبقات بزرگانان و خدمتگزاران ۱۰ - طبقات مختلط و وظایف طبقات به هنگام سختی و پربشانی ۱۱ - پشیمانی و کفاره گناهان ۱۲ - تناسخ ارواح و سعادت جاودانی . داهارما شاسترا بمعنی قوانین مذهبی ، از کتب مقدس هندوهاست که یکی از قسمتهای مهم آن قوانین مانو میباشد .

منطبق می‌باشد لکن پیشرفت روزافزون جمعیت و احتیاجات جوامع اقتصادی و صنعتی و تحولات سریعی که در هر رشته از رشته‌های مختلف پدیدار گشته معلوم می‌دارد که نظامات و سنت‌های پیشین که برای قوام اجتماع و حوائج محدود زمان خود کافی بوده اما برای تأمین احتیاجات نامحدود عصر ما و اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و صنعتی و کشاورزی امروز کفایت نمی‌کند و میباید اصلاحات و تغییرات قابل توجهی در این سنت‌ها و مقررات کهن بعمل آورد و قانون جامعی که منطبق با شرایط و نیازمندیهای زمان باشد، تدوین کرد.

لازم است که قبلاً باین نکته اشاره شود که در ایران قدیم بعلت وجود تأسیسات آبرسانی و آبیاری، مقررات مخصوصی که از رسوم و عادات و عرف محل اتخاذ می‌شده است و الزاماً معمول بوده، وجود داشته است و بنا بقولی همان مقررات و عرف و عادات محلی و آداب و رسوم در قوانین اسلامی بتدریج رسوخ نموده است. چون این بحث وصحت و سقم آن از حوصله این مقال خارج است تحقیق آنرا بعهدہ مردان صاحب نظر می‌گذارد. گرچه در دوران مشروطیت خاصه در سنوات اخیر جمعاً در حدود ۳۸ قانون در امر آب و آبیاری و تشکیلات و تأمین اعتبارات وضع شده است، لکن هیچیک از آنها نمیتواند با دگرگونیهای اجتماعی اخیر هم آهنگ باشد. مضافاً بر اینکه نارسا و بعضاً متناقض هم میباشد و در واقع مانع اجرای تحولات اجتماعی و اقتصادی است بعلاوه طبق تجارب پیشماری قوانین مذکور برای مصارف و بهره برداری صحیح از منابع آب کافی نیست و متأسفانه باید گفت که اغلب قوانین آبی بیشتر کشورهای امروزی جهان همان قوانین قدیمی میباشد. برای طرح و وضع قوانین جدید باید کلیه جنبه‌های اقتصادی مالی- نیروی انسانی و تشکیلات سازمانی را منظور نظر قرار داد زیرا بدون در نظر گرفتن این نکات يك قانون آب کامل و جامع نمیتوانیم بدست آوریم.

فصل ششم

آب در حقوق مدنی و اسلامی

قبل از اسلام یعنی در دوره جاهلیت مقررات مدونی در مورد آب در ممالک عربی وجود نداشت و چاههای آب و قنات جزو سرمایه قبایل بادیه نشین بوده و غالباً قوی در امر تملک آن تسلط داشت. ضمناً چاه آب هم یا متعلق بافرا دیک قبیله یا متعلق بفرد بخصوصی بود که خود یا اجدادش آن چاه را حفر کرده بودند. بنابراین قبیله یا شخص حق امتیازی نسبت بان چاه داشت. پس از پیدایش اسلام مقرر شد که آب در ملکیت تمام مسلمین باشد و تصرف آن جنبه عمومی داشته باشد تا هیچ مسلمانی محتاج آب نباشد و ضمناً آب راهم مظهر طهارت دانستند تا در پاکیزه نگاهداشتن آن که برکت و نعمت الهی است موظف باشند بنابراین اصل قولی است در باب آب و انواع آن که از نظر حقوقی و مباح دانستن آب، ذکر آن در اینجا لازم بنظر میرسد.

«ومنها ماتضمن الانسان بجمیع المیاه وانها من السماء فیدل علی جواز الانتفاع بها و شربها واستعمالها فیما یحتاج الناس الیه والاصل فیها الاباحه ولکل عن الناس فی کل ماء وحق الانتفاع الاماخرح بالدلیل.» یعنی:

«یکی از حقوق عمومی مردم ذیحق بودن نوع انسان در تمامی آبها میباشد زیرا آب از آسمان بزمین فرو میریزد و این کیفیت دلیل بر آن است که انتفاع از آن و شرب و استعمال آن از احتیاجات عمومی انسانها است و برای همه مردم مباح و جایز است که از آن بهره مند شوند. بنابراین برای همه

مردم در همه آبها حق انتفاع و استفاده محفوظ است مگر در موارد خاص که بدلیل خاص آبی اختصاصی باشد . »

در شرع اسلام آب خرید و فروش نمیشود و فقط مجرای آب و حق استفاده از مجرای آب قابل فروش است و قانون اسلام حق استفاده از آب را برای همه مسلمانان یکسان میداند . بنابراین پولی که از شاربین و استفاده کنندگان از مجاری یالوله کشی آب آشامیدنی طبق مقررات مربوط اخذ میشود در واقع بابت هزینه‌های اداری و ایجاد نظم و ترتیب در آبرسانی و احداث و حفظ مجاری و امثال آن است و قیمت و بهای آب نیست .

صاحبان چاه و قنات و نهر نمیتوانند از دادن آب بمسافر یا گله امتناع ورزند و این اصل هنوز در بسیاری از قوانین ممالک توسعه یافته خاصه در بعضی از ایالات امریکا رعایت میشود مگر آنکه گله گوسفند تعدادش زیاد باشد که در اینصورت باید با اجازه صاحب مجرا باشد و بهر صورت در آنجا هم امروزه فروش آب برای آشامیدن منع شده است .

قانون آب در ممالک اسلامی از سیستم مذهبی و سیاسی و اجتماعی اسلام اتخاذ شده است . اسلام آب را نعمت الهی و قوام هستی هر موجودی را از آن میداند . «من الماء کل شیء حی» و براساس این اصل توصیه مینماید که هیچکس آب را آلوده نسازد و هدر ندهد زیرا هم مرتکب گناه نسبت بخدای خود میشود و هم ظلمی بهم نوع خود مینماید . قانون اسلام آب را ثروت عمومی و حق استفاده از آب را برای کلیه افراد مسلمان یکسان میداند و بهمین دلیل در تمام ممالک اسلامی منابع آب را جزء اموال عمومی میدانند و اگر اختلافی در نحوه اجرای این اصل در ممالک اسلامی دیده میشود بعلت تفاوت مکتبهای مختلف مذهبی بخصوص مذهب تسنن که خود شامل حنفی ، مالکی ، حنبلی شافعی است یا بواسطه مقتضیات خاص اقلیمی هر کشور میباشد .

کشور مسلمان ترکیه اولین کشوری است که در زمان عثمانیها در قرن ۱۸ در قوانین مدنی خود راجع بآب تغییراتی داد . گرچه در بعضی از کشورها توسط قدرتهای فرهنگی خارجی قوانینی در این زمینه تدوین میشود ولی مردم هنوز اصول اولیه قوانین آب اسلامی را بعنوان رسوم و سنت

مورد استفاده اجرائی قرار میدهند، زیرا با توجه بزمینه‌های مذهبی و سیاسی، خلق بدعت‌های نوظهور تا چندی قبل زیانهای مهمی بیار می‌آورد.

در اسلام حق تشنگان همانطوریکه فوقاً اشاره شد بحقی اطلاق میشود که برای رفع عطش يك انسان یا يك حيوان تشنه اعطاء میگردد و از اینرو مسلم و غیر مسلم بيك نسبت از این حق برخوردار میشود.

و استفاده از رودخانه‌ها حق عموم مسلمین است و هر کس میتواند بلحاظ اقدمیت و اولویت نهری از رودخانه بمنظور آبیاری زمین خود جدا کند مشروط بر اینکه زیانی بمالك مجاور خود وارد نسازد. در رودخانه‌هاییکه سد بسته میشود زمین‌های بالاتر از سطح رودخانه نسبت بزمین‌های پایین‌تر از سطح رودخانه حق تقدم دارند و مقدار آبی که میتوان از این رودخانه گرفت بستگی بعرف و عادت محلی و حوائج شخصی دارد.

نهرهاییکه برای رساندن آب باراضی موات حفر میشود متعلق بکسانی است که آنها را حفر کرده‌اند، همانطوریکه ماده ۱۴۹ قانون مدنی میگوید: «آب رودخانه‌ها بترتیب نوبت و براساس زمان بین حقا به داران تقسیم و یا تسهیم میشود. و ضمناً بوسیله سد و بند و مقسم و دهانه و دریچه آب بتعدادی سهام تسهیم میگردد.» همانطوریکه در مواد ۱۵۶ و ۱۵۸ قانون مدنی قید شده است.

«ماده ۱۵۶ - هرگاه آب نهر کافی نباشد که تمام اراضی اطراف آن مشروب شود و ما بین صاحبان اراضی در تقدم و تأخر اختلاف شود و هیچکس نتواند حق تقدم خود را ثابت کند با رعایت ترتیب هرزمینی که بمنبع آب نزدیکتر است بقدر حاجت حق تقدم بر زمین پائین‌تر خواهد داشت.»

«ماده ۱۵۸ - هرگاه تاریخ احیاء اراضی اطراف رودخانه مختلف باشد زمینی که احیاء آن مقدم بوده است در آب نیز مقدم میشود بر زمین متاخر در احیاء اگرچه پائین‌تر از آن باشد.»

با آنکه قنات قبل از ظهور اسلام در ایران معمول و متداول بوده است و بهره‌برداری از آن طبق عرف و معمول محل بوده، در مقررات اسلامی و فقهی حکمی راجع بقنات گفته نشده است تا آنکه طبق روایت گردیزی در زین‌الخبار عبدالله بن طاهروالی خراسان از مجموع نظرات فقها کتابی بنام

کتاب فنی تنظیم نمود .

چاه - در اسلام حق استفاده از چاه متعلق بعموم میباشد و چاههای خصوصی اگر در مراتع است که اغنام واحشام و صاحبان آنها مادام که در مرتع هستند از آن استفاده مینمایند ، حق تقدم دارند . و اگر چاه خصوصی در ملک شخصی حفر شده ، متعلق بمالك زمین است ، همانطوریکه ماده ۱۶۰ قانون مدنی اشعار میدارد :

«ماده ۱۶۰ - هرکس در زمین خودیا در اراضی مباحه بقصد تملك قنات یا چاهی بکند تا بآب برسد یا چشمه جاری کند مالك آب آن میشود و در ارضی مباحه مادامیکه بآب نرسیده تحجیر محسوب میشود .»

چشمه - **چشمه طبیعی** - هرکس زودتر برای احیاء زمین از چشمه‌ای استفاده کند ، نسبت بآن حق تقدم دارد .

و اگر اشخاص در زمین موات چشمه حفر کنند آن چشمه باحریمش متعلق بصاحب آنست . و چشمه‌هاییکه در املاک شخصی ظاهر میشود متعلق بصاحب زمین است .

ماده ۹۶ قانون مدنی تقریباً همین نظر را منظور میدارد : «چشمه واقعه در زمین کسی محکوم بملکیت صاحب زمین است مگر آنکه دیگری نسبت بآن چشمه عیناً یا انتفاعاً حقی داشته باشد .»

آب دریاچه‌ها هم بدون گفتگو متعلق بعموم است و برای کلیه مقاصد آبیاری میتواند مورد استفاده قرار گیرد . طبق ماده ۱۵۵ قانون مدنی (هر- کس حق دارد از نهرهای مباحه اراضی خود را مشروب کند یا برای زمین و آسیاب و سایر حوائج خود از آن نهر جدا کند .) و آب رودخانه‌ها هم میتواند مورد استفاده آبیاری اختصاصی قرار گیرد مشروط بر اینکه بمنافع کسی لطمه‌ای وارد نسازد و تحقیقاً اصل اقدمیت و اولویت بالتبع حکومت مینماید زیرا بحکم طبیعت این حقوق برای افراد در اثر مرور زمان و استفاده مستمر پیدا شده و لزومی ندارد که اینگونه مقررات که زائیده عرف و عادت و سنت و معمول محل است ، مدون باشد . کما اینکه امروزه هم در بسیاری از نقاط جهان مانند انگلستان بسیاری از قواعد و مقررات عمومی همان سنت‌های دیرین است که مراجع قضائی بآنها احترام میگذارند .

کانالها و چاهها متعلق باحداث کنندگان میباشد کما اینکه مواد ۱۴۸ و ۱۴۹ قانون مدنی این اصل را رعایت کرده است .

«ماده ۱۴۸ - هرکس در زمین مباح نهري بکند و متصل کندبرودخانه ، آن نهر را احیاء کرده و مالک آن نهر میشود ولی مادامیکه متصل برودخانه نشده است تحجیر محسوب است .»

« ماده ۱۴۹ - هرگاه کسی بقصد حیات میاه مباحه نهريامجرائی احداث کند آب مباحی که در نهريامجرای مزبور وارد شود ملك صاحب مجری است و بدون اذن مالك نمیتوان از آن نهري جدا کرد یا زمینی مشروب نمود .» و اگر مالکین متعدد باشند هر يك از مالکین بنسبت پولی که برای اجرای طرح حفاری پرداخته است حق استفاده از آب نهريامچاه را خواهد داشت . این قاعده بصورت ماده ۱۵۰ قانون مدنی در آمده است .

«ماده ۱۵۰ - هرگاه چند نفر در کردن مجری یا چاه شريك شوند بنسبت عمل و مخارجی که موجب تفاوت عمل باشد مالك آب آن میشوند و بهمان نسبت بین آنها تقسیم میشود .» لکن در مورد آب رودخانهها و کانالهای طبیعی و عمومی همان اصل اقدمیت و اولویت حکومت میکند و در صورتیکه تضییعی فراهم سازد طبق مفاد ماده ۱۵۹ قانون مدنی عمل خواهد شد .

«ماده ۱۵۹ - هرگاه کسی بخواهد جدیداً زمینی در اطراف رودخانه احیاء کند اگر آب رودخانه زیاد باشد و برای صاحبان اراضی سابقه تضییعی نباشد میتواند از آب رودخانه زمین جدیدرا مشروب کند و الا حق بردن آب ندارد اگرچه زمین او بالاتر از سایر اراضی باشد .» ضمناً در مورد مقدار آب مصرفی از حضرت صادق منقول است که رسول اکرم ص فرمودند : «زارعین زمینهای بالاتر برای آبیاری غلات و محصولات صنعتی تا آب به انگشت پای انسان برسد و برای آبیاری اشجار باندازه کف پا که رسید آب را باید برای زمینهای پائین دست رها کند تا لطمه بزراعت پائین دست نخورد .» در واقع این همان مصرف معقول و مفید است که بموقع توضیح کافی داده خواهد شد و در قانون مدنی هم این موضوع عنوان شده است . در مالکیت آب و انتقال آنهم رویه‌های مختلفی در بین ملت‌های مسلمان موجود است و بطور کلی آب باعتبار پیمانه و مجرا و حق آبیاری قابل تملك و انتقال است و فی حد ذاته

قابل فروش نیست و رسول اکرم آب فروشی را منع کرده و در مورد حریم
بمنظور رعایت حقوق مقدمین بحفر چاه و قنوات و چشمه سارها در اراضی
موات در کلیه مذاهب حفرچاه و قنات تا حدود معینی که ماده ۱۳۸ قانون
مدنی متذکر میگردد، و مورد تأیید مذهب شیعه هم میباشد منع شده است و
لکن در مذهب مالکی و شافعی حدود حریم بعرف محل واگذار شده است و
بموقع بطور تفصیل در این قسمت مطالبی از نظر استحضار خوانندگان نوشته
خواهد شد.

فصل هفتم

پیدایش قانون و مقررات آب و لزوم تحول در وضع مقررات گذشته

اصول اولیه و مقررات آب از سیستم‌های مختلف حقوقی و آداب و رسوم و مقتضیات خاص هر کشور و منطقه بوجود آمده و در داخل يك حوزه قضائی بارعایت شرائط جغرافیائی عملی میشود . و در صورتی تجارب يك کشور برای کشور دیگر مفید میباشد که نیازمندیهای کشور دوم را کاملاً در نظر گرفته و توجه داشته باشد که بدون تطبیق با این نیازمندیهای خاص ، مقررات يك کشور دیگر برای آن قابل اجرا نمی‌باشد. چنانکه منتسکیودانشمند فرانسوی در قرن ۱۸ میگوید :

«قوانین سیاسی و مدنی باید در همان کشوری که وضع میگردد بموقع اجرا گذارده شود زیرا اگر قوانین يك کشور را برای کشور دیگری بموقع اجرا گذاریم باید يك انطباق واقعی با خصوصیات و نیازمندیهای کشور دوم وجود داشته باشد .»

ازاینرو براساس همین نکات و ملاحظات است که بکار بردن يك قانون کلی که بتواند در تمام نقاط دنیا بعنوان يك نمونه بمورد اجرا گذارده شود ، امکان پذیر نیست زیرا تجربیاتی که در يك کشور بخصوص بدست میآید نمیتواند برای سایر کشورهای دیگر بدون در نظر گرفتن آداب و رسوم مردم و احتیاجات محل و شرایط جغرافیائی و عقاید مذهبی مورد استفاده قرار گیرد .

نروم وضع قانون کامل متناسب با افزایش احتیاجات

در قدیم تقاضا و احتیاج مصرف آب خیلی کمتر از آبی بود که عرضه میشد و طبعاً اگر تخلف یا مجازاتی هم معمول میبود ناظر بکسانی بود که بتأسیسات و مصارف آب دیگری ضرر میزدند و یا مقررات این تأسیسات و مصارف را اجرا نمیکردند. در چنین وضعی قوانین آب فقط برای تشویق مصرف کنندگان وضع میگردد بدون اینکه مصارف را تحت نظر مدیریت اجرائی درآورند. بنابراین مصرف آب آزاد بوده و دولت هیچگونه مداخله در اداره و نحوه مصرف آب نداشت.

کسانیکه در مجاورت رودخانهها وجویارها بودهاند قطعه زمینی انتخاب میکردند و از رودخانه وجویار آبی برای کشت خود میبردند. خواه آبرویی در کنار رودخانه بود یا نه اهمیتی نداشت زیرا کسی نبود که بمصرف آب اعتراض نماید طبیعی است دومین ساکن کنار رودخانه از اولی پیروی میکرد و بقطعه زمین اولی بدیده احترام می نگریست و زمین مجاور را یا زمین دیگر را انتخاب و در مورد حقا به هم بعلت زیاد بودن آب مشکلاتی فراهم نمیشد بلکه از مقدار آبی که در رودخانه یا نهر یا چشمه باقی مانده بود در زمینهای خود بمصرف میرسانید و همینطور بتدریج حقا به و میزان مصرف و رعایت اقدمیت والویت بین ساکنین اطراف رودخانه رعایت میشد یعنی عملاً مقرراتی را نسبت بهم رعایت مینمودند. حق استفاده آزاد و بدون کنترل از آب بعد از افزایش جمعیت و پیشرفت تکنولوژی و ازدیاد در خواست مصرف آب و توسعه امور زراعی و دامپروری و تأسیس کارخانجات صنعتی و استفاده های جدید دیگر کم کم موجب برقرار شدن حق تقدم گردید و مقررات جدیدی برای کنترل مصرف و مصارف مختلف که پیوسته در حال افزایش و تحول و تغییر است وضع گردید.

بعلاوه حفظ و حراست منابع آب و کنترل حجم آب مصرفی و وسیله بهره برداری از آب وضع قوانینی را ایجاب نمود و در نتیجه لازم شد که کنترل بیشتری در امور بهره برداری از آنها اعمال گردد و طبعاً نیاز بوضع مقررات مخصوصی برای مصارف مختلف آب از قبیل استفاده های خانگی، کشاورزی، صنعتی، معدنی، ماهیگیری، حمل و نقل و پرورش ماهی و

کشتیرانی و غیره بیشتر گردید. ضمناً مشکلات دیگری از قبیل کنترل سیل، جلوگیری از طغیان آب، جلوگیری از شور شدن آب، جلوگیری از آلودگی آب، فرسایش، چگونگی و کنترل رسوب‌ها و غیره پیش آمد که این مشکلات هم لزوم تحول و تغییر قانون آب را تأیید نمود.

طبیعی است که بیشتر این مشکلات در فصول کم‌آبی ظاهر می‌شود و الا مادامیکه رودخانه پرآب است کمتر امر بهره‌برداری کنترل می‌شود و بموازات کاهش آب و رعایت حقوق بالا دست و پائین دست کنترل امر بهره‌برداری ضروری می‌گردد. بهر صورت کمبود آب سبب پیدایش دو اصل گردید یکی استفاده از آبهای مصرف نشده و دیگری اتخاذ روشی که بدان وسیله توسعه منابع آب را تضمین نماید.

با پیدایش این پیچیدگی‌ها بواسطه عواملی که احتمالاً قابل برطرف کردن هم نیستند اصل باری بهرجهت *Laissez-Fair* که روزگاری در مصرف آب معمول بود بتدریج تبدیل بکنترل شدید شد زیرا افزایش درخواست مصرف آب و پیشرفت فوق‌العاده تکنولوژی این حقیقت را ظاهر ساخت که باید قانونی که باشرایط روز تطبیق کند تدوین نمود و ضمانت‌تحوالات روز افزون ما را باین حقیقت رساند که باید قوانینی وضع کرد که بر کلیه مصارف آب نظارت داشته باشد و شامل اصولی باشد که دائماً در حال تغییر نباشد و حتی‌الامکان سعی گردد از مقرراتی که بمسائل خصوصی و شرایط متغیر ارتباط دارد استفاده نگردد و قانون کلی و اصولی باشد.

بهرحال تجدید نظر کردن در قوانین و یا سنت‌ها و یا تحکیم قوانین موجود آب باید مستلزم تحولات اساسی در خصوص حقوق تأسیسات و مؤسسات موجود باشد و مصارف مختلف آب باید بدقت تمام در بالاترین سطح ممکن مورد توجه قرارگیرد تا بتواند باشرایط و امکانات محلی وفق داده شود. این امر نیاز بآموزش متخصصین در زمینه‌های حقوقی و فنی منابع آب دارد. این متخصصین گذشته از آموزشهای حقوقی باید دارای اطلاعات اقتصادی، مذهبی، جامعه‌شناسی و دیگر مسائل مربوط بامور اقتصاد آب باشند زیرا بدون آموزش و تجربه کافی در این زمینه‌ها عضو مؤثری نخواهند بود.

چگونه در قوانین آب تجدید نظر نماییم

روش تجدید نظر برحسب شرایط اقلیمی هر کشور فرق مینماید. در کشورهای که دارای قوانین تازه نیستند مصارف محلی برطبق عادات و رسوم مالکیت مصرف و تقسیم آنها انجام میگیرد. در چنین کشورهایی تهیه و وضع يك قانون مقدماتی تقریباً امر مشگلی نیست چنانکه در بعضی کشورها انجام شده است ولی يك قانون جدید کامل نیاز بيك سازمان منظم دارد که بتواند این قوانین را اجرا نماید. صلاحیت اینگونه مؤسسات را یا باید در خود قانون آب منظور داشت یا بوسیله قوانین جداگانه تضمین نمود.

البته در وضع قوانین جدید نه تنها باید رعایت عادات و رسوم معموله را منظور داشت بلکه باید تا حد ممکن سعی شود که آن سنن و آداب و رسوم و عادات در قوانین جدید گنجانیده شود تا چنین عادات و رسوم تحت نظر دولت قرار گیرد.

در اینگونه قوانین باید روش‌های مدیریت مقتضی برای رفع موانع و تعیین صلاحیت و حقانیت در دعاوی افراد را پیش‌بینی کرده و بوجود آورد و همچنین باید در صورت لزوم برای ایجاد هماهنگی مناسب میان ادارات و مؤسسات مختلف دولتی که مسئول اداره و بهره‌برداری امور آب میباشند و یا برای بوجود آوردن نظارت و مدیریت سازمانها در قانون جدید مقرراتی گنجانده شود که ضمناً مشکلاتی فراهم نسازد.

بعضی از ممالک قوانین متعددی در امور آب دارند ولی بعلمت فقد مدیریت اختلافاتی پیش می‌آید که بیشتر ناظر بنامتناسب بودن سازمان است. در يك چنین وضعی ایجاد سازمان منطقه‌ای و متمرکز ساختن مدیریت مربوط ضروری است.

در سازمانهای منطقه‌ای بهتر میتوان بموجودیت منابع آب و حوضه-های آبریز توجه نمود و بااطلاع از مصارف آب و مقدار آب مصرفی و نام مصرف کنندگان یا حبابه بران و هدف از بهره‌برداری و ارزش منابع مختلف آب و بالنتیجه رفع احتیاجات فعلی و آینده منطقه مربوط با داشتن يك مدیریت واحد و یکسان و متمرکز نظارت و اختیار کنترل آب در گذشته و حال و آینده بهتر قوانین موضوعه را بموقع اجرا گذارد.

مالکیت آب

باید تفاوتی میان مفاهیم مالکیت و حق استفاده از آب در تدوین جدید قانون گذارده شود تا اشتباهی در امر مالکیت رخ ندهد. در بعضی از کشورها تمام منابع آب جزء اموال عمومی محسوب میشود و در بعضی کشورهای دیگر یک سیستم دوگانه وجود دارد که قسمتی را جزء اموال عمومی و قسمت دیگر را جزء اموال خصوصی میدانند یعنی دو قسم مالکیت عمومی و خصوصی وجود دارد. در برخی از کشورها از نظر مالکیت بر آبهای زیر زمینی و آبهای سطحی انواع مالکیت را طبقه بندی کرده اند. بهر صورت یک تعریف مشخص و روشن از مفهوم مالکیت آب لازم است تا سیستم های مختلف و مؤثر مدیریت و نظارت در امر آب عملی باشد. بهر صورت همانطوریکه در گذشته یادآور شد اصولاً مالکیت مطلق در آب وجود ندارد.

حق استفاده از آب

باید بعنوان فرق بین مالکیت آب با حق استفاده از آب مقرراتی تنظیم نمود تا حق استفاده از آب برای مصارف مختلف مشخص گردد. این مصارف شامل کلیه مصارف خانگی - کشاورزی - شهری - صنعتی - معدنی - حمل و نقل - کشتیرانی و غیره میباشد. براساس چنین قوانینی تصمیماتی مربوط بتعیین حق تقدم یک مصرف بر سایر مصارف دیگر از طریق نظارت اجرائی میتواند بصورت کامل تحقق پیدا کند.

حفظ و حراست آب

در چنین قانون آبی مقررات مربوط بحفظ و حراست آبها و بهداشت عمومی باید منظور شود. این امر باید شامل کلیه منابع آب و جنبه های بهداشتی وسائل آبرسانی از قبیل زهکش ها و لوله ها و مخازن آب و همچنین جلوگیری از آلودگی آبها باشد. این کار یکی از اقدامات بسیار مفید است و مؤسسات مختلف باید در تأمین این هدف هماهنگی داشته باشند و بعلاوه باید برای حقا به داران دفتر ثبتی بوجود آید و نسبت با آبهای زیر زمینی مقررات جداگانه ای از نظر تشکیلاتی منظور بدارند زیرا آبهای زیر زمینی و سطحی طبیعتاً اجزای یک سیکل هیدرولوژیکی واحد میباشند. یعنی آبهای زیر زمینی و آبهای سطحی باید از نظر تشکیلاتی وهم از نظر طرز عمل تحت یک سیستم

وزیر نظر يك تشکیلات واحد اداره شوند .

بهای هزینه‌های اداری و تنظیم شبکه آبرسانی

در قانون باید برای نرخ هزینه‌های اداری و تنظیم شبکه آبرسانی (که اصطلاحاً آب بها گفته میشود) مقرراتی منظور داشت و ضمناً انواع مخارج تولید و توزیع و حفظ و حراست و مدیریت در تعیین نرخ آن برای انواع مصارف باید منظور گردد .

(آنچه برسبیل عادت آب بها نامیده میشود در ازاء هزینه‌های مذکور است نه قیمت آب) .

کمک مالی دولت

غالباً دولتها در امور آبرسانی و زهکشی و آبیاری سرمایه‌گذاری مینمایند . در مورد این کمک دولتها بمصرف کنندگان باید از نظر اقتصادی مقرراتی وضع گردد که امکان استهلاك و سرمایه‌گذاری مجدد وجود داشته باشد .

نظارت بر تأسیسات آبرسانی

قبل از هر چیز باید حق نظارت و کنترل تأسیسات آبرسانی را برای دولت حفظ نمود تا بتوان طرح تأسیسات نظارتی به‌صورتی که مقتضیات محل و عرف و عادت مرسوم میدارد عملی نمود و طبق قانون آب باید اختیاراتی بدارت امور آب داد تا آن ادارات یا مؤسسات بتوانند با يك اعلامیه عمومی يك منطقه یا بخش را بطور موقت یا دائم تحت نظارت مخصوص در آورند . يك چنین اعلامیه را میتوان در مورد آبهای سطحی وزیر زمینی ، در موارد خشکسالی ، پمپاژزائد از حد ، پائین رفتن سفره‌های آب ، هدر دادن آب و زیاد آب دادن مزارع ، آلوده ساختن آب (نفوذ مواد آلی و غیرآلی در آب) و در موارد تأثیر مواد مضره در آب در مواقع و یا مناطق معین (سیل‌ها - گل گرفتن مجاری - نمک گرفتن - طغیان آب و فرسایش خاک) و یا در موارد شیوع ناگهانی بیماریهایی که از آب ناشی میشود (از قبیل مالاریا - تیفوئید - اسهال خونی و غیره) صادر نمود .

این اختیارات بسیار ضروری و مفید است زیرا موجب حل فوری مسائلی میگردد که از طریق راههای حقوقی امکان‌پذیر نیست .

اجرای قانون آب

یکی از مشکلات کار اجرای چنین مقرراتی در چهار چوب موازین قانونی می‌باشد مثلا کنترل حقوقی مالکیت آب ، سهم و نوع مصرف آب ، حمایت قانونی از حقا به‌ها، رسیدگی بدعاوی واستماع اعتراضات علیه تصمیمات اداره امور آب و روش‌هایی که این ادارات اعمال مینمایند ومشکلات حقوقی و دادگاهی وتشکیلات اجرائی واجرای مجازات برای متخلفین وسایر حقوقی که بکنترل آب مربوط است .

در تهیه قانون آب باید این مسائل را در نظر داشت ومقررات مخصوص وضع کرده اجرائی يك چنین مقرراتی در يك حوزه یا منطقه عملی باشد . البته در کشورهاییکه اصلا قانون آب ندارند براتب بهتر میتوان چنین مقرراتی را اجرا کرد تا کشورهاییکه دارای قوانین یا رسوم و عادات محلی میباشند چنین قانونی میتواند تمام مشکلات مربوط به آب ومدیریت ودستگاههای اجرائی را حل نماید وبرای رفع هرگونه پیچیدگی ومشکل احتمالی باید کمیسیونهایی در سطح بالای وزارتخانه‌های ذینفع که از متخصصین فنی وحقوقی عالی‌رتبه ادارت ومؤسسات مختلفی که بنحوی از انحاء در امور مختلف آب مسئولیت ودخالت دارند ، تشکیل گردد واین کمیته یا کمیسیون میتواند بعنوان يك هیئت ملی آب یا کمیسیون ملی آب بمنظور حل مسائل ومشکلات روزمره نامیده شود . بهر صورت منظور از تدوین قانون آب علاوه بر مراتب مذکور انجام خدمات لازم برای تنظیم فهرست مناسب وكامل از کلیه منابع آب کشور و تعیین خط مشی و هم‌آهنگی پروژه‌های مختلف ، اختصاص آب برای مصارف مختلف ، نظارت بر بهره‌برداری افراد از آبها ، افزایش وحفظ وحراست منابع آب ، جلوگیری از اتلاف آب و استفاده‌های نامتناسب می‌باشد .

مشروط برآنکه کوشش و توجه مداوم و احساس مسئولیت دولتها ضامن اجرائی آن باشد . در خاتمه این بحث باید اضافه نماید که چگونه قوانین جدید از منابع قانونی قدیم الهام گرفته است .

قوانین ومقررات موجود تا حدی از سیستم‌های حقوقی قدیمی در کشورهای مختلف اقتباس شده است . این قوانین بیشتر از مقررات وسیستم

های حقوقی حمورابی ، چین ، روم قدیم ، هندوها ، مسلمانان و سایر سیستم های قانونی گرفته شده است . برای درک صحیح قوانین آب هر کشور باید همانطوریکه اشاره شد از اوضاع سیاسی و اقتصادی و مذهبی و فنی و جغرافیائی آنها اطلاعات جامعی تحصیل کرد . قوانین قدیمی بیشتر از طریق فرهنگ هر کشور به کشورهای دیگر نفوذ میکند از اینرو لازم است که در مورد قوانین و سیستم های قدیمی که قوانین فعلی از آنها ناشی شده مختصراً اطلاعاتی در اختیار خوانندگان گذارده شود .

۱- اصول قانون آب در چین قدیم

اصول قانون آب در چین از سایر سیستم های حقوقی مستقل بوده و شامل قواعد و قالبهای ویژه ایست که از نظر حقوقی ، فلسفی ، سیاسی و تشکیلاتی در چین قدیم وجود داشته است . چون بعضی از این اصول هنوز هم در چین اجرا میگردد تاثیر بسزائی در طرز تفکر حقوقدانان ژاپن - کره - ویتنام نیز گذاشته است . این اصول بر اساس عقیده وجود ارتباط متقابل میان نظام انسانی و نظام طبیعی بنا گردیده یعنی اساس نظام اجتماعی الزاماً قانون نیست بلکه عامل متغیر است که بصورت رسوم ، عادات و قوانین و آداب بانسان میگوید که هم آهنگ با نظام طبیعت عمل نماید . این نظرات از عقاید مکتب کنفیوس است که در حدود ۲۰۰ سال قبل از میلاد بوجود آمده و از تلفیق عقاید طرفداران کنفیوس و حقوقدانان این سرزمین ، سیستم حقوقی چین بوجود آمده است . شاید بتوان نخستین قانون آب را در مقررات و آئین Li-Chi (۱) یافت که بعدها تحت تأثیر عقاید حقوقدانان بصورت

۱- Li-Chi یک آئین چین قدیم است که شامل احکام و مقرراتی است که روش حکام را در مورد توزیع منابع آب تعیین میکند. این مقررات هماهنگ با گردش طبیعت و گذشت فصول میباشد . این قوانین بعدها تحت تأثیر عقاید سلسله های مختلف و حقوقدانان هر زمان تغییر و تکامل یافته است و به حال شامل یک نوع کد آب بوده است . Li-Chi از نظر لغوی دارای معانی زیادی است که از جمله Li بمعنی فاصله و Chi بمعنی کنترل میباشد و جمعاً Li-Chi نام یکی از مجموعه های قوانین چین قدیم است و متعلق به چند قرن قبل از میلاد بوده است . و همچنین Li بمعنی آداب و رسومی که هماهنگی میان طبیعت و رفتار انسانی را برقرار میسازد و میتواند خود سبب بوجود آمدن نظام اجتماعی شود، آمده است .
در این سیستم مالکیت اختصاصی بر آب وجود ندارد و وظایف و تعهدات فردی نیز به نفع عمومی عمل میگردد .

جامعی در آمد و سلسله‌های مختلف در چین از حدود ۲۰۰ سال قبل از میلاد تا سال ۱۹۱۱ برحسب نیازها و شرایط زمان تغییراتی در آنها دادند. در سیستم قانون چین مالکیت خصوصی وجود نداشت و وظائف فردی نیز بنفع عمومی اجرا میگردید. تمام افراد حق استفاده از يك منبع آب را داشتند و کسانی که در سواحل بالاتر بودند فقط مانند سایرین از آب استفاده میکردند بدون آنکه بتوانند آنرا بانحصار خود در آورند. تشکیلات سازمان امور آب عهده‌دار امور کشتیرانی، کنترل سیل، ساختمان وسائل آبرسانی و حفاظت آنها و سایر امور مربوط بوده است. از سال ۱۹۱۱ دو سیستم در دو جمهوری مختلف چین بکار رفته. در يك جمهوری طبق دکترین اختصاصی آب را به اولین متقاضی واگذار میکنند و در کشور دیگر که از سال ۱۹۴۷ تشکیل گردیده کلیه منابع را ملی اعلام کرده‌اند.

۲- قانون حمورابی

حمورابی Hammourabi یکی از بزرگترین پادشاهان بابل است که در حدود ۲۱۰۰ سال قبل از میلاد مسیح زندگی میکرده است. قوانینی که او وضع نمود از قدیمی‌ترین قوانین مدون است و باین واسطه بنام او معروف گردیده است. قوانین حمورابی در ۲۸۲ ماده تنظیم شده و در حدود ۳۶۰۰ خط میباشد و درخصوص زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید برده و تکالیف آنها نسبت به صاحبان خود، مجازات، ازدواج، حقوق، میراث و غیره بحث کرده است. این قوانین بريك ستون مرمر سیاه نقش شده است و با کشف آن معلوم گردیده است که مردم بابل قدیم تا چه حد با اصول و قواعد حقوقی آشنائی داشته‌اند.

تدوین این قوانین بواسطه وجود دو قوم متضاد (قوم مهاجم و قوم ساکن) که هر يك دارای عقاید و آداب متضاد و متفاوتی بودند بسیار دشوار بوده و در سراسر قانون حمورابی سعی قانونگذار در این است که این منافع متضاد را تلفیق و سازش دهد و عدالت را رعایت نماید. از این مجموعه در حدود ۴۰ ماده قانون بدست یکی از پادشاهان ایلام از بین رفته است یکی از قوانین حمورابی در مورد آبیاری بشرح زیر میباشد.

«اگر کسی موظف باشد که آبگیر یا سد خود را تعمیر کند و این وظیفه

را انجام ندهد ، اگر روزنه‌ای در این آبگیر پیدا شود و سبب شود که آب مزارع اطراف را ویران کند ، صاحب‌آب باید خسارات وارده به صاحبان مزارع را بپردازد .» در این قانون بمقررات آبیاری توجهی خاص مبذول گردیده و بهمین جهت در مناطقی که رودخانه‌ها و کانالها جریان داشتند اهمیت فراوان داشته است . حمورابی گفته است که قوانین خود را از دست رب عدالت دریافت کرده است . اما واضح است که چنین نبوده زیرا بسیاری از این قوانین قبل از او نیز وجود داشته است ولی آنچه مسلم است دانش و جهان بینی او آنقدر بوده که توانسته طوری قوانین موجود را تنظیم نماید که عدالت را میان طبقات متضادی که در آن کشور وجود داشته برقرار سازد .

امتیاز این قوانین بر سایر قوانین قدیم آنست که قانونگذار طوری آنرا تدوین نموده که برای همه‌جا قابل اجرا باشد و برخلاف قوانین عبری و مصری بیشتر به جنبه غیر مذهبی امور پرداخته است . این قوانین بعدها در قوانین سایر کشورها نیز تأثیر گذاشته است .

۳- اصول قانون آب رم قدیم

قوانین رومی‌ها تأثیر بسزائی در قوانین کشورهای جدید داشته است . اصول این قوانین در طول تاریخ سه صورت مختلف بخود گرفته است و کشورهای امروزی تقریباً اصول قانون آب خود را از منابع ذیل اتخاذ نموده‌اند :

الف - قوانین اقتباسی از قوانین ناپلئون

ب - قانون اقتباسی از سیستم حقوقی انگلیسی

ج - دکترین اختصاصی امریکائی . یعنی کلا قوانین کشورهای امروزی از سه قانون فرانسوی - انگلیسی - امریکائی اقتباس گردیده‌است که قسمت اعظم همین قوانین از قانون آب رومی‌ها می‌باشد .

اصول قانون آب رومی‌های اولیه

این قوانین سه دسته تقسیم شده‌اند :

۱ - حقوق اختصاصی یعنی مالک زمین مالک کلیه چیزهای بالا وزیر آن زمین می‌باشد .

۲ - حقوق غیر اختصاصی برای املاکی است که بواسطه طبیعت آن

نمی‌توانند مالکی خاص داشته باشد و برای استفاده همه آزاد است .
۳ - حقوق عمومی برای املاک دولتی است و استفاده از آنها منوط
باجازه و نظارت دولت است .

اصول قانون آب فرانسوی

این اصول از قوانین رومی‌ها گرفته شده و در زمان ناپلئون نیز
تغییراتی در آن داده شده است . این اصول در موارد مشابه در کشورهای
نظیر اسپانیا - هلند - پرتغال - ایتالیا و غیره بکار رفته است . بهرحال
آنچه که در این قوانین کاملاً مشخص است سیستم دوگانه مالکیت آب
میباشد . آبها در این قوانین عموماً یا عمومی است که بهره‌برداری از آنها
موکول با اجازه دولت است یا اختصاصی است و میتوان از آنها آزادانه بهره
برداری نمود . نکته جالب اینست که قوانین آب کشور اسپانیا بجای آنکه
تحت تأثیر سیستم کشورهای که دارای قانون هستند قرار بگیرد ، تحت نفوذ
اصول قانون آب اسلامی قرار گرفته است . زیرا این اصول توسط مسلمانان
باسپانیا برده شده است و در کشورهای امریکای لاتین هم نفوذ کرده است .
مسئله مهم اینست که تحت فشار احتیاجات اقتصادی و فنی امروزی
علاقه زیادی بامرملی کردن منابع آب بچشم می‌خورد و بخش خصوصی رفته
رفته در حال از بین رفتن است .

فی‌المثل طبق قانون ۱۶ دسامبر ۱۹۶۴ در فرانسه عملاً کلیه آبها
تحت نظارت و کنترل دولت در آمده است و در سایر کشورهاییکه سیستم
حقوقی آنها براساس قانون‌گذاری است این تحول بچشم می‌خورد . کمااینکه
در کشور ایران از سال ۱۳۴۷ طبق قانون تمام آبها تحت نظارت و کنترل دولت
در آمده است .

اصول قانون عمومی انگلستان

اصول این قانون نیز از اصل حقوق ساحلی رومی‌ها گرفته شده است . در
این سیستم هرگونه محدودیتی در مورد آبها باید بارای دادگاه یا از طریق
مقررات و دستورات دیگر اداری اعلام گردد . با اینکه این روش از انگلستان
سرچشمه گرفته اکنون در خود این کشور دوچار محدودیت‌هایی شده است
و این محدودیت‌ها بواسطه قانون جدیدیست که در سال ۱۹۶۴ تصویب گردید

و طبق آن هرگونه استفاده از آب باید تحت نظارت دولت قرار گیرد. این سیستم در قوانین ایالات شرقی آمریکا و شوراهائی که تحت نفوذ فرهنگی انگلستان بوده‌اند (پاکستان - سیلان - برمه - هنگ‌کنگ - سنگاپور و مالزی ...) تأثیر فراوان داشته است.

دکترین جدید امریکائی

اصول قانون عمومی انگلستان در ایالات شرقی آمریکا مانند اصل حقوق ساحلی تثبیت گردیده و بعدها در بعضی ایالات غربی بصورت یک تئوری مستقل و تکامل یافته بنام «دکترین آب اختصاصی» بکار رفته است. طبق این دکترین حق استفاده از آب به اولین متقاضی آن واگذار میگردد. این تز براساس اصل الاقدم فالالقدم استوار میباشد. در ایالات غربی آمریکا اصل حقوق ساحلی با اصول قانون آب مکزیکی برخورد نموده است. قانون مکزیکی از قانون اسپانیا اتخاذ شده است بهمین دلیل دادگاههای ایالات متحده قانون حقوق ساحلی را محدود نموده و بجای آن از اصول حقوق متقابل (Correlative Rights) و مصرف مفید استفاده مینمایند.

سایر سیستم‌های قانون آب

سایر سیستم‌ها و قوانین آب نیز بر قوانین کشورهای مختلف تأثیر داشته‌اند. از این میان میتوان قوانین سوسیالیسم را نام برد که در بسیاری از کشورها اجرا میگردد. طبق این قوانین آب نیز مانند زمین و جنگل و خاک جزء اموال عمومی است و دولت بر آنها نظارت دارد. در این قوانین برای مالکیت‌های خصوصی محدودیتهای شدید وجود دارد. درحالیکه استفاده از آبها برای مقاصد بزرگ و همگانی اساس این قوانین را تشکیل میدهد. این سیستم برای افراد حقی قائل نیست بلکه برای اجتماع و تأسیسات اجتماعی قائل بحق است.

فصل هشتم

لزوم تجدید و یا تغییر قوانین عمرانی بلحاظ تحقق انقلاب

مقاله‌ای که در تاریخ ۲۰/۸/۴۳ در لزوم تکمیل قوانین مربوط بامور ناشی از انقلاب سفید در مجله اقتصاد و صنعت بقلم اینجانب بطبع رسید در اینجا بعنوان یکی از علل تهیه طرح بدرج آن مبادرت مینماید .

با تحقق انقلاب تجدید یا تغییر یا تکمیل یا رفع نقائص

بعضی از قوانین الزامی است

ضرورت اصلاح قوانین با توجه بمقتضیات و عوامل موجود مراموظف میدارد که تجدید و تکمیل یا رفع نقائص قوانین مربوط بامور فنی و صنعتی و عمرانی را در این موقع که مواد ششگانه انقلاب در مقام تحقق است و در نتیجه تحول عظیمی در تمام شئون اجتماعی حاصل میگردد توصیه نماید .

چون در گذشته نزدیک یعنی قبل از جنگ جهانی دوم فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و فعالیتهای ساختمانی و آبیاری و سدسازی و تأسیس کارخانجات و حفر معادن و ایجاد شبکه آب و گاز و برق و تهیه مزارع نمونه و شرکتهای زراعتی بحدت و شدت امروزی نمود ، راه حلی هم برای مشکلات و مسائل پیچیده فنی چه مربوط بقوانین موجود و چه نسبت بمواردی که قانونی وضع نشده بود در دست مراجع رسمی جز استنباط شخصی نبود و بعلاوه چون آشنائی بنظام فنی و صنعتی و عمرانی بقدر کافی نداشتیم ، اولیاء امور هم لزوم تهیه و تنظیم و تصویب قوانین و مقررات خاص را احساس نمیکردند

و اگر قوانین ناقص و متضاد و نارسائی هم در قسمت امور آب و چاه و فنوت و آبیاری و سدسازی بود آنقدر آشنائی و تسلط بر امور مربوط نبود که در مقام رفع نقص مقررات مصوب برآیند و یا مقررات جدیدی که با تکنیک روز هماهنگ باشد بتصویب برسانند. خوشبختانه پس از جنگ جهانی دوم بخصوص در این سیزده سال اخیر که جنبش واقعی اقتصادی و صنعتی و عمرانی و فرهنگی روز بروز شدیدتر و فزون تر گردید و مؤسساتی مانند کارخانجات فلزکاری و حفر معادن، تاسیسات و ساختمانهای سدهای بزرگ مانند سد محمدرضا پهلوی (دز) و سد کرج و سد سفیدرود بوجود آمد مسائل و مشکلاتی از بدو تا پایان کارچه در حین عملیات ساختمانی و چه در دوران بهره برداری پدیدار گردید که حل هر یک از آنها مستلزم داشتن قوانین مخصوص بود و چون قوانین گذشته برای حل معضلات جدید جامع و کافی نبود باللازمه تهیه و تنظیم و تصویب قوانینی که با روح انقلاب و زمان سازگار باشد احساس میشد.

در گذشته بعلمت عدم آشنائی بعلوم و فنون جدید و رموز کار و ناتوانی مباشرین امر بحل مشکلات فنی و عدم وجود فعالیتهای صنعتی و عمرانی، بیشتر مسائل از طریق کدخدای منشی حل میشد یا باستنباط دادرسان و کارشناسان کار آزموده محول میگردد. لیکن خوشبختانه امروز با توسعه امور فنی و عمرانی و صنعتی و بصیرت کامل متصدیان امور و وجود افراد فارغ التحصیل از دانشگاههای بزرگ دنیا بمسائل و مشکلات امروز نمیتوان بادیده پنجاه سال قبل (غیر از قوانین مدنی) توجه کرد.

با پیدایش دستگاه ژئوفیزیک و صلاحیت کارشناس زمین شناس نمیتوان بمسائل حریم یا میزان آبده چاه یا قنات بنظریه یک مقنی بی سواد در رفع مشکلات مربوط اکتفاء کرد و امروز با رعایت دو اصل تسلیط و لاضرر بدون جلب نظر کارشناس متخصص نمیتوان باختلاف حریم یا میزان آبده چاه یا قنات قناعت نمود. امروز در نظارت توزیع و مصرف آب و تأمین حقابه بدون رعایت اصل مفید و منطقی بودن مصرف، نمیتوان آب رودخانهها و ثروت ملی روی زمینی را بهدر داد.

در دوازده سال قبل برای مطالعه در قوانین و اقتصاد آب با استفاده

از بورس اصل چهار برای مدت یکسال بامریکا مأموریت پیدا کردم . در مدت اقامت اکثرأ در مؤسسه عمران واقع در شهر دنور مرکز ایالت کالارادو بمطالعه مشغول بودم و بیشتر روزها دربدوکار اوقات خود را در کتابخانه این موسسه که بسیار بزرگ و قابل توجه و از نظر کتاب غنی بود ، میگذراندم . روزی بعلت پیش آمد مشکلی بیکی از مشاورین حقوقی مؤسسه که متجاوز از ۷۰ سال داشت مراجعه نمودم او پس ازاداء پاسخ بسؤال من گفت چه رشته‌ای را برای مطالعه انتخاب کرده‌ای ؟ گفتم : قوانین و مقررات مربوط بتأسیسات آبیاری و سد سازی . با تعجب گفت این کار در این مدت کوتاه عملی نیست زیرا بطوری که در این کتابخانه ملاحظه مینمائید آتقدر مقررات و قوانین مختلف و تفاسیر گوناگون باعتبار مصوبات ایالات متعدد امریکا موجود است که شاید مدتها بلکه چندین سال وقت شما را خواهد گرفت . مثلاً مطالعه مقررات مدون مربوط برودخانه کلورادو و از نظر خط سیرش در ایالات مختلف ماهها وقت شما را خواهد گرفت . سپس کتاب لغتی که حاوی لغات واصطلاحات فنی در امور عمرانی بود نشان داد و گفت شما بکمک این کتاب میتوانید سایر کتب قانونی مربوط به آبیاری را مطالعه نمائید و در فرصت کافی استفاده شایانی بیرید بعد کتاب دیگری را نشان داد که در آن حقوق حقا به بران براساس اصل اقدمیت و اولویت قید شده بود و مخصوصاً باعتبار خط سیرش در ایالات مختلف مقررات مختلف را قید کرده بود بهر صورت پس از گفتگو و بحث زیاد گفت : معتقدم که در اینجا با دیدن مؤسسات آبیاری و سدسازی و امور عمرانی راجع باقتصاد آب مطالعه راجع بقوانین آبیاری را ببعدموکول سازید . منم راهی که او با سالیان دراز تجربه بمن راهنمایی کرد پیمودم و حقا استفاده شایان توجهی از این هدایت عالمانه نصیبم شد .

در مراجعت بکشور عزیز همیشه باین فکر بودم که تا اندازه‌ای از تجربیات و مشاهدات و اطلاعات خود بنفع مؤسسات مربوط استفاده کنم . تا آنکه وزارت کشاورزی برای تمدید و تکمیل قانون بنگاه مستقل آبیاری طرحی تهیه کرد و به کمیسیون مجلسین فرستاد طرح قانونی از نظر اهمیت و فنی بودن و لزوم اداء توضیحات نسبت ببعضی از مواد باحضور عدۀ از مهندسین کارآزموده و اینجانب که سمت موظفی در آن دستگاه داشتم مطرح

گردید یکی از مهندسين عالی مقام که امروز مقام شامخی در دستگاه دولتی دارد و حقاً واجد صلاحیت علمی و فنی بود توضیحات لازم را میدادولی هرچه سعی کرد که فورمول حریم چاههای عمیق و آرتزین را باعضاء کمیسیون که در آنموقع بعضاً از مالکین عمده بودند بقبولاند، ممکن نگردید. در نتیجه جلسات متعددی بگفتگو گذشت و آن طرح در مجلس به تصویب نرسید.

شاید امروز همان طرح دست و پا شکسته که از نظر اجرائی و فنی ارزش اولیه را ندارد بصورت تصویبنامه در صفحات مجلات بنگاه مستقل آبیاری پیدا شود ولی در آن روز مشکلات این مؤسسه مفید با بسیاری از مسائل دیگر لاینحل ماند که هنوزهم بصورت مشکل باقی مانده است. بخاطر دارم که مدتها برای تعمیر و اصلاح قنوات درصورت استتکاف یکی دو تن از شرکاء از تنقیه و لارویی مجاهدت شد تا مقررات سریعتر و مؤثرتری وضع گردد ولی تا آنجا که من بیاد دارم با آنکه طرحهای خوبی تهیه شد هیچیک بصورت قانونی و عملی درنیامد بهرصورت روزبروز مشکلات اجرائی طرحها زیادترمیشد. چندی قبل سازمان برنامه که یکی از بهترین مؤسسات دولتی است و مدتها درپی فرصت مقتضی بود تا باصلاحیتی که دراین نوع امور دارد اختیاراتی برای حل مشکلات عمرانی بدست آورد تا توسعه امور عمرانی امکان پذیرباشد، ماده واحده قانون تحصیل وام از بانک بین المللی و توسعه عمران برای ساختمان سد دز و تأسیسات مشابه را بهانه قرارداد و اختیارات قانونی مفیدی بدست آورد و حقاً طی آئین نامه مخصوصی بیشتر مسائل مبتلابه از قبیل موضوع تملك اراضی و توزیع آب و برق و ایجاد شبکه های مخصوص و فروش آب و برق و رعایت حریم در اراضی مورد نظر را حل نموده و بهمین دلیل هم در کارهای عمرانی بزرگ خود توفیق قابل توجهی بدست آورد.

اما این مقررات فقط ناظر باقدمات عمرانی سازمان برنامه و نمایندگان او میباشد معلوم نیست اگر سرمایه خصوصی جهت این نوع امور بکار افتد تا چه حد قوانین موجود از صاحب سرمایه و سرمایه او در امور عمرانی حمایت مینماید. تقریباً در سه سال قبل از نظر علاقه ای که بامور صنعتی از نظر بهبود وضع اقتصادی کشور دارم در این رشته فعالیت های آکادمی بشماري داشتم در این مدت باتماسی که با اکثر صاحبان صنایع و معادن پیدا کردم و از نزدیک

کارفرمایان و کارگران و مشکلات قانونی آنها را میدیدم و در کنفرانسهای مختلف اقتصادی شرکت مینمودم ، متوجه گردیدم که این طبقه هم از نظر قوانین مربوط بامور صنعتی و فنی مشکلات قابل توجهی دارند که حقا قابل تجدید نظر و تکمیل و يك کاسه ساختن مقررات و قوانین پراکنده است . خوشبختانه در دو وزارتخانه اقتصاد و کار و خدمات اجتماعی مدیران لایق و کاردان بسیارند که آنها میتوانند با متخصصین وزارت دادگستری در تنظیم طرحهای قانونی براساس تجدید نظر قوانین گذشته اقدام مؤثری بنمایند .

علاوه بر بعضی نقائص در قوانین فنی و صنعتی و عمرانی امروز کشور ما از نظر اجتماعی مواجه با انقلاب عظیمی است که اساس و شالوده آن مواد ششگانه (۱) انقلاب است و باید هرچه زودتر در قوانین موجود خاصه قوانینی که مربوط بامور عمرانی و صنعتی است تجدید نظر گردد تا با مواد انقلاب تطبیق نماید و ضمناً رفع نقائص هم بشود .

جناب آقای مرتضی سرمد

چون تهیه يك طرح جامع برای قانون آب ایران یعنی طرحی که با شرایط فعلی و برنامه‌های توسعه منابع آب و کیفیت استفاده از آن تطبیق نماید نهایت ضرورت را دارد از جنابعالی که احاطه کامل باین مسائل چه از نظر قوانین و چه از نظر پیشرفتهای بین‌المللی دارید تقاضا میشود با در نظر گرفتن مقررات و قوانین گذشته نسبت بتهیه چنین طرحی اقدام فرمایند . ضمناً چون تصور میرود برای همکاری و تشریک مساعی برای انجام این طرح تشکیل کمیته‌ای از افراد وارد ضرورت داشته باشد خواهشمند است موضوع را مورد توجه قرار داده و اشخاصی را که صلاح بدانند از هم‌اکنون در نظر بگیرید تا بموقع خود نسبت بدعوت آنان مبادرت شود .

وزیر آب و برق - منصور روحانی

۱۸۶۵ - ۲۶ اردیبهشت ۱۳۴۳

در همین تاریخ بنا بر اصرار جناب آقای روحانی ، مؤسسه تحقیقات اقتصادی دانشگاه ب فکر تشکیل سمیناری بمنظور بحث در باب «لزوم تدوین قوانین جدید برای آب» افتاد و بشرح زیر از اینجانب دعوت نمود .

۱- در آن تاریخ منشور انقلاب ۶ اصل بود و امروز ۱۲ اصل میباشد .

جناب آقای مرتضی سرمد

محترماً در تعقیب مذاکره تلفنی از جنابعالی دعوت و تقاضا میشود مدیریت جلسه بحث درباب «لزوم تدوین قوانین جدید آب» را که از برنامه های مربوط بسمینار توسعه اقتصادی منابع آب کشور است قبول فرمائید. خواهشمند است نسبت باتتخاب همکاران و تهیه صورت متخصصان و شرکت کنندگان در این قسمت برنامه و تماس با آنان و بررسی مقامات و متخصصان و تعیین اسامی سخنرانان جلسه مربوطه اقدام و جریان را بمؤسسه مرقوم دارند.

ضمناً آقایان دکتر فقیه - دکتر کاتوریان و ابوطالب مهندس برای همکاری با جنابعالی در آن گروه در نظر گرفته شده اند.
قبلاً از همکاری با ارزش جنابعالی و قبول این وظیفه علمی و دانشگاهی تشکر مینماید.

رئیس مؤسسه تحقیقات اقتصادی - دکتر حسین پیرنیا
بعداً باین گروه آقایان دکتر نقابت - مجتبی کمره - دکتر کریم گودرزی - مهندس امیر پرویز - دکتر احمدیان اضافه شدند. کمیسیون حقوقی این سمینار پس از چند جلسه بعلت عدم تأمین اعتبار مالی برای جلسات سمینار تعطیل شد.

بنابراین جناب آقای مهندس روحانی باکمال علاقه و جدیت این هدف را تعقیب فرمودند وحقاً علاقه ایشان سبب شد که اکثر قوانین ممالک مترقی و اسلامی دنیا مطالعه گردید و بعضاً قسمتی از آنها توسط دفتر اداره حقوقی وزارت آب و برق ترجمه شده است که اگر فرصتی پیدا شد مجموعه آن چاپ و در دسترس علاقمندان گذارده خواهد شد. گرچه بهمین منظور یعنی مطالعه درقوانین و مقررات آب کشور آمریکا در سال ۱۳۳۲ بنا بدعوت اصل چهاربامریکا رفته بودم، مجدداً در تاریخ ۳۰ ژوئن ۱۹۶۶ (تیرماه ۱۳۴۵) بنا بدعوت A.I.D. (۱) بمنظور مطالعه قوانین آبی و سیستم مؤسسه عمران بین المللی روش های آبیاری بکشورهای امریکا و مراکش و اسرائیل مسافرت

۱- مؤسسه عمران بین المللی

Agency for International Development

کردم . در این سفر بیشتر بقوانین ایالات غربی آمریکا که اکثراً خشک و گرفتار کمبود آب هستند پرداخته و سیستم‌های مختلف آبیاری آنها را خاصه در مزارع و مراتع مطالعه کردم . ایالات ۱۹ گانه شرق آمریکا که بصورت مناطق هفت گانه آبیاری اداره میشوند ، سوابق ممتد و تجربیات زیادی در امر آبیاری دارند و بخصوص چون بیش از پنجاه سال قبل قانون و مقرراتی در امر آب وضع کرده‌اند دارای تجربیات علمی و عملی بسیار میباشند . بهمین علت علاوه بر استفاده از قوانین موضوعه آنان بتجربیات مردان مجرب ایالات ۱۹ گانه نیز توجه دقیق شد و در مراجعت از آمریکا گزارشی تقریباً بشرح زیر بضمیمه طرح قانونی که مشتمل بر ۱۲۱ ماده و ۳۹ تبصره بود تهیه و بجناب آقای مهندس روحانی وزیر آب و برق حسب الوظيفه تقدیم گردید . در مقدمه این طرح قانونی مطالبی بشرح زیر درج گردید :

ترقی سطح زندگی افراد کشور در این ایام و کثرت نفوس و مصرف شخصی و توسعه سطح کشت و جنبش عظیم صنعتی و معدنی و پرورش دام و طیور و ماهی و ایجاد تفریگاههای مفید در سراسر کشور عموم افراد را مانند مدیران مؤسسات عمرانی و اقتصادی و کشاورزی و صنعتی علاقمند بوضع نظام و مقررات اقتصادی نوینی برای توسعه منابع آب و مصرف آن نموده است . زیرا سدهای عظیم و شبکه لوله کشی و ساختمان کانالها و انهار بزرگ وقتی مورد استفاده کامل قرار میگیرد که سهمیه آب مورد نیاز آنها براساس عدالت و انصاف و اقتصاد صحیح تعیین و کیفیت مصرف آن برقاعده مفید و منطقی عملی شود . این ایمان و اعتقاد و نیاز عمومی تاحدی قبل از انقلاب ششم بهمین احساس میشد لکن جنبش بی نظیری که بخواست خدای بزرگ پس از انقلاب شاه و مردم تحقق یافت لزوم وضع مقررات خاص را ایجاب کرد بطوریکه عملاً مشهود است بر اثر تقسیم املاک سطح کشت خواه ناخواه توسعه یافته و می‌یابد و طبعاً نیروهای بالقوه بفعلیت میگردید و بعلت تشکیل سپاهیان دانش و بهداشت و ترویج و لزوم اجرای نیات این طبقه روشن فکر و آشنائی همه افراد کشور بمواهب طبیعی قهراً نیازمندی باین ماده حیاتی بیشتر احساس خواهد شد . از طرفی صنایع سبک از صورت اولیه پابدمقدمه مرحله نهائی صنایع سنگین گذارده و معادن بیشماری در نقاط مختلف

استخراج و یا در شرف استخراج و توسعه مییابد .

بنابراین همانطوریکه زارع امروز بمقتضای فعالیت و رشد اجتماعی و فرهنگی، احتیاجاتش بآب چندین برابر شده است نیازمندی سایر افراد شهری و مؤسسات کشاورزی و صنعتی و معدنی و شعب آنها هم بهمین نسبت افزایش یافته است . لکن باتوجه بمیزان نزولات جوی و آمار چندین ساله هیدرولوژی کشوری و مقدار آبهای زیر زمینی تقریباً میدانیم که موجودی آب کشور محدود و طبعاً امکان تهیه و ذخیره آب هم روز بروز محدودتر میگردد از اینرو با افزایش احتیاجات عمومی بآب و محدودیت آب موجود لزوم وضع مقرراتی را در مصرف اقتصادی آب بصورت مفید و منطقی ایجاب مینماید .

مشکل کمبود آب همانطوریکه در ابواب و فصول این کتاب مشروحاً یادآور شد در اکثر ممالک جهان وجود داشته و دارد منتها بعضی از این کشورها بمحض شروع بایجاد تأسیسات نوین آبیاری بوضع مقررات نوینی که جنبه اقتصادی هم داشته باشد ولو آنکه مغایر با آداب و رسوم کهن محلی باشد ، مبادرت نمودند و بهمین جهت اجرای آن قوانین و مقررات نوین در اقتصاد آنها اثر قابل توجهی گذارده است و امروز از ثمرات آن استفاده کامل مینمایند . در اغلب قوانین آبی ممالک اسلامی و کشورهای اروپائی و ایالات متحد امریکا اصل ملی و مباح بودن آب که ثمره اش تعلق آن بعموم افراد کشور است ، همانطوریکه در قانون مدنی ما اشاره گردیده ، منظور شده است و در ضمن قوانین جدیدی بمقتضای زمان و ایجاد تأسیسات آبیاری نوین بتصویب رسانده اند .

خوشبختانه بطوریکه متذکر گردید اصل ملی بودن آب باعتبار تعلق آن بعموم افراد کشور امریست قانونی و طبعاً تملک آن از طرف دولت و همچنین ساختن سد و مجاری و انتقال آب از نقطه انشعاب بمجاری دیگر و الزام مردم بمصرف مفید آن خالی از اشکال قانونی مییابد . بنابراین بامراتب مادامیکه آب در منابع و انهار طبیعی است متعلق بعموم است و اشخاص باید پس از کسب اجازه از دولت که ناظر بر اموال عمومی است آب را بمصرف مفید برسانند . این حقیقت و طریق تملک آب معارض و مخالف با قبول حقوق مکتسبه و ثابت زارعین و شاربینی که در گذشته بکیفیت قانونی تحصیل شده ،

نمیباشد و قهراً حقوقی که بر اساس عدالت و انصاف تحصیل شده باشد قابل تثبیت و شناسائی است. در قوانین جدید اصرار فوق العاده بعمل آمده است که مصارف باید مفید و معقول باشد و طبعاً از مصارف بی حساب و بی ثمر چون مفید و معقول نیست جلوگیری بعمل میآید و با همین عوامل اقتصادی است که میتوان محدودیت ذخیره آب را جبران نمود.

در بعضی از کشورها بصاحبان چاه عمیق که ضمناً از آب رودخانه هم در فصل پرآبی استفاده میکنند اخیراً اجازه بهره برداری در فصل پرآبی از چاه و رودخانه را تماماً نمیدهند. زیرا معتقدند که استفاده از آب زیرزمینی که منبع ذخیره ایست با وجود امکان استفاده از آب رودخانه استفاده غیر مفید و غیر منطقی میباشد و بهمین نظر در غالب مناطق و نواحی مدیریت آبهای سطحی وزیر زمینی را يك مؤسسه اداره مینماید تا کنترل دقیقتری در میزان مصرف آب و کیفیت مصرف بعمل آید. همانطوریکه در این طرح پیشنهادی منظور شده است در بسیاری از قوانین آب اجازه تفکیک آب را از زمین نمیدهند زیرا در صورت تفکیک مالکیت از زمین کنترل دقیق عملی از بین میرود و آب احتمالاً بمصرف مفید و منطقی نخواهد رسید و اقتصاد کشاورزی منطقه و یا ناحیه را متزلزل مینماید مگر در مواردیکه وضع اقلیمی ایجاب تغییر هدف نماید و بهمین نحو در طرح پیشنهادی رعایت این نکته دقیق شده است.

در بعضی از ایالات امریکا تفریط زائد از ۰.۵ ر. آب سهمیه شخصی را مصرف غیر مفید و غیر منطقی میدانند و بهمین جهت بدرخواست کنندگان یادآور میشوند که اگر متدانشعاب و انحراف نهر اختصاصی موجب تفریط غیر ضروری آب گردد و بستر نهر اختصاصی قابل نفوذ باشد بطوریکه موجب نفوذ آب شود درخواست حق الشرب او را تا تعمیر نهر اختصاصی معلق میگذارند.

و در حقیقت حتی الامکان از تضييع و تفریط آب جلوگیری مینمایند و بهمین جهات کمتر دیده میشود که در ممالک توسعه یافته سیستم آبیاری غرق آبی در هر محصولی رایج باشد بلکه از نظر رعایت صرفه جوئی و رعایت مصرف مفید و منطقی بتدریج سیستم نشتی و دورانی را جایگزین سیستم غرق آبی نموده اند و حتی در بعضی از کشورهای کم آب سیستم قدیم

آبیاری را بکلی تغییر داده‌اند و مخصوصاً در اسرائیل مشاهده شد که در نباتات کوتاه سیستم قطراتی جای‌گزین سیستم‌های دیگر شده است. نکته قابل توجه دیگری که در مصرف مفید و منطقی که هدف کلیه قوانین امروزی دنیا می‌باشد رعایت می‌گردد، تشخیص نوع محصول در جنس خاک مخصوص می‌باشد زیرا امکان حداکثر برداشت از هر محصول و کشت در هر خاک عملی نیست و در بعضی مناطق با دقت کافی بقدر ضرورت بریسه نبات آب‌میرسانند تا از مصرف زائد جلوگیری نمایند و بدنبال همین سیستم است که اخیراً سازمانهای کشاورزی بقدر ضرورت و باحساب دقیق آب بزارع می‌دهند، نه آنچه در بدو امر سیستم آبیاریهای گذشته مورد تقاضا و یا مورد مصرف بوده. اکثر این مطالب که بیشتر جنبه اقتصادی دارد کمتر در بین زارعین تازه کار معمول است و این وظیفه دستگاه توزیع کننده آب یا مروچین کشاورزی است که میزان مصرف مفید و منطقی آب را در هر منطقه یا ناحیه آبیاری با رعایت مشخصات اقلیمی و خاک و نوع محصول معین نمایند و شارپین و زارعین را با سیستم آبیاری نوین آشنا کنند زیرا بهر صورت باید بعنوان يك اصل مسلم همه بدانند که آب سرمایه ملی است و بملکیت کسی درمی‌آید که مصرفش مفید و منطقی باشد.

طرح پیشنهادی خوشبختانه نه تنها مورد توجه و دقت صاحب نظران وزارت آب و برق و کلیه وزارتخانه‌های دیگر قرار گرفت بلکه بمدت چهار ماه اداره حقوقی وزارت دادگستری باعتبار صلاحیتی که دارد بررسیهای دقیق نمود و در نتیجه با توجه بسایر نظرات واصله از کلیه مقامات خاصه وزارت کشاورزی و وزارت منابع طبیعی و بهداری و اقتصاد و کشور و کار و امور اجتماعی بصورت جدیدی با حفظ ضوابط اولیه درآمد که در آن حداکثر نظرات وارده تا آنجائیکه طبع طرح قانون آب اجازه میداد منظور گردید. این طرح با مقدمه از کتاب انقلاب سفید و سخنان جامع شاهنشاه آریامهر مجدداً مزین و بین مقامات عالیه کشور توزیع گردید تا مورد مطالعه دقیق خود قرار دهند. زیرا آب با حیات بشر و بالنتیجه با حیات کلیه افراد این کشور بستگی دارد تا آنجائیکه میسر است باین طرح توجه نمایند تاخدای ناکرده حقی از کسی تضییع نگردد و باصول و ضوابط پیشنهادی همه متصدیان

امور دقت نمایند تا پس از طرح در مجلسین ، دستگاههای اجرایی آشنائی کامل بمفاد آن داشته باشند .

سخنان شاهنشاه آریامهر در کتاب انقلاب سفید یا راهنمای قانون ملی آب

«مسئله آب نه تنها با کشاورزی و باروح و اساس انقلاب مابلیکه اصولاً باحیات و موجودیت ملی ما ارتباط دارد . ملی کردن آب درکشور گذشته از آنکه مطابق با مصالح عالیله ملی است با روح ومفهوم تعالیم اسلامی نیز تطبیق دارد زیرا در احادیث اسلامی آمده است که مسلمانان در سه چیز با یکدیگر شریکند آب و آتش و سبزه .

احتیاجی بتذکر این حقیقت نیست که ریزشهای آسمانی که تبدیل بآب میشود چیزی است که افراد کشور در مورد آنها نه تلاشی بخرج میدهند و نه سرمایه گذاری مینمایند و همه اینها صرفاً عطیه الهی است که طبعاً تعلق بتمام ملت دارد . ما میباید با استفاده از کاملترین اصول علمی و فنی منابع و آبهای سطحی و آبهای زیر زمینی ورود خانهها ودریاچههای آب شیرین را در کشور خود دقیقاً برآورد و ثبت کنیم سپس با حداکثر استفاده از تکنیک و صنعت آنها را باصطلاح مهارنمائیم وباکمال صرفه جوئی وباحدا اعلای بازده بترتیب اولویت بمصرف رفع نیازمندیهای خانگی و شهری و کشاورزی و صنعتی برسائیم . کمال مطلوب اینست که توسعه منابع آب و انتقال آنها تا مجاورت روستاها بنحوی صورت گیرد که هریک از افراد ملت که از طریق کشاورزی زندگی میکند مقدار آب مورد نیاز خود را (نه بیشتر و نه کمتر) در فصل مساعد کاشت بدست آورد و بنرخ عادلانه از این موهبت خداوندی و ثروت ملی بهره مند شود . همینطور بهر فرد دیگر ایرانی چه برای نوشیدنش و چه برای نظافتش وچه برای مصارف صنعتی بتناسب کار و احتیاجش آب تحویل شود تا این ماده حیاتی که اساس زندگی است بیجهت بهدر نرفته باشد .

در تأمین این منظور میباید در قوانین و مقرراتی که در گذشته حاکم بر منابع آب و نحوه توسعه و بهره برداری از آن بوده تجدید نظر کلی بعمل آید . از آغاز مشروطیت ایران درسی و هشت قانون بطور مستقیم و غیر مستقیم بمسائل مربوط بآب اشاره شده است که آخرین آنها قانون مربوط به

بهره‌برداری و نظارت آبهای زیرزمینی است ولی هیچکدام از این قوانین برای تأمین کامل منابع ملی ما در این زمینه کافی نیست .

حتی بسیاری از مقرراتی که اکنون مورد اجرا می‌باشد مانع بزرگی در راه توسعه منابع آب سطحی و احداث سدهای مخزنی بوجود آورده و باعث شده‌است که با تلف شدن آبی که با زحمت بسیار و سرمایه‌گذاریهای سنگین تقریباً بطور رایگان بدست معدودی از صاحبان حقا به میرسد و با قوانین موجود در کیفیت مصرف و تعیین اولویت‌های برنامه کشت و کشاورزی قسمتی از ثمره فعالیتها و سرمایه‌گذاریهای دولت به‌در برود .

بنابراین ضرورت دارد که سیاست درازمدتی را در مورد اصول حاکم بر برنامه‌های توسعه منابع آب با توجه باینکه در کلیه قوانین موضوعه و همه اقداماتی که بعمل می‌آید اساس کار توزیع هرچه عادلانه‌تر ثروت ملی و استفاده افراد از مواهب و منابع طبیعی به تناسب نیاز مشروع و اندازه تلاش و کار آنها باشد، در نظر گیرد و بمورد اجرا در آورد .

اصول چنین سیاستی عبارتست از نظارت دولت بر تأمین و تنظیم آب مورد احتیاج کشاورزی اعم از کشت زمستانی یا تابستانی یا باغداری با توجه بامکانات فنی و مالی و محلی، ایجاد سازمانهای آب منطقه‌ای و مؤسسات تعاونی تأمین و توزیع آب، اجرای طرح‌های مهارکردن آبهای سطحی و ذخیره آنها، استخراج صحیح آبهای زیر زمینی و بهره‌برداری از آنها باید در نظر گرفته شود زیرا هر فرد ایرانی حق دارد تا حد نیاز مندیهای واقعی و معقول خود برای مصارف خانگی یا کشاورزی یا صنعتی از آبهای مملکت استفاده کند. ولی این حق قابل تملک نیست و هیچکس مجاز نیست قسمتی از این ثروت ملی را عمدتاً یا سهواً تلف کند یا آنرا بصورت غیر قابل استفاده در آورد یا از راه احتکار وسیله معاملات بازرگانی و تحصیل سود قرارداد دهد .

دولت مکلف است با تهیه طرحهای مهارکردن آب رودخانه‌ها و سیلابها و کشف آبخانه‌های زیر زمینی از لحاظ کمی و کیفی و تعیین و تشخیص اولویت اقتصادی و فنی و اجتماعی هر یک از این طرحها در چهار چوب طرح کلی اقتصادی مملکت و اجرای آنها طبق برنامه‌های آبادانی که با در نظر گرفتن کلیه امکانات مالی و عوامل انسانی قابل تجهیز کشور تدوین میشود

ملت را بحد اعلاى استحصال با حداقل سرمايه گذارى و با ارزاترين قيمت و در کوتاه‌ترين مدت ممكن از اين ثروت خداداد مالى بهره‌مند سازد. دولت مكلف است با ايجاد نظام‌نوین آبيارى و كشاورزى و تعميم آموزش كشاورزى در سراسر روستاها و بكار بردن تكنيكهاى جديد و نسخ روشهاى كه‌نه‌برنامه هاى توسعه منابع آب و خاک را بنحوى تنظيم و اجرا نمايد كه در نتيجه آنها طريقه‌هاى آبيارى و كشاورزى كاملاً منسوخ و جاى خود را بروشهاى جديد بسپارد و سرمايه‌گذارى در توسعه منابع آب و توسعه كشاورزى بقسمى انجام گيرد كه در آمد متوسط سرانه در روستاها با در آمد سرانه شهر نشينان تناسب عادلانه داشته باشد»

چون اين طرح قانونى آب مورد توجه مقامات سازمان ملل قرار گرفت و از طرفى در ۲۴ آبان ۱۳۴۶ كنفرانس اكافه از حقوقدانان و متخصصين و كارشناسان رشته قوانين آب در شهر بانكوك تجمع مينمود ، از اينجانب هم دعوتى بعمل آمد و خوشبختانه پس از اعلام وزارت امور خارجه و موافقت سازمان برنامه جناب آقاى مهندس روحانى وزير آب و برق هم مرا مانند هميشه تشويق نمودند كه حتماً در اين كنفرانس شركت كنم و بنام سخنگوى دولت طرح قانون آب را در آن كنفرانس مطرح سازم و بعلاوه شرحى كه در زمينه اصل دهم انقلاب (ملى شدن آب) تهيه گرديده با توجه بقوانين اسلامى قرائت نمايم .

در موعد مقرر در جلسات كنفرانس بمدت پانزده روز شركت نمودم. در اين جلسات شركت كنندگان علاقه داشتند كه قانون آب براى ممالك عضو اكافه تهيه نمايند و در نتيجه گروه كارشناسان بشرح زير عقايد خودشان را در زمينه يك قانون آب عملى كه با زمان هم‌آهنگى داشته باشد بيان نمودند و در پايان كنفرانس دو روز اختصاص بمطالعه طرح قانون آب ايران دادند و در نتيجه مذاكرات مفصل نسبت بطرح قانون مى شدن آب در ايران در پايان گزارش خود مطالبى اظهار داشتند كه در اينجا عيناً تمام گزارش گروه كارشناسان را درج مينمايد تا خواننده عزيز ضمن آشنائى بمشكلات قانونى ممالك عضو اكافه بهتر بضوابطى كه قبلاً در طرح قانون مى شدن آب ايران منظور گرديده بود توجه نمايد .

لکن قبل از درج نظر گروه کارشناسان باید یادآور گردد که این طرح همانطوریکه مکرراً تذکر داده شد بنظر بیشتر حقوقدانان کلیه وزارتخانه‌ها و اداره حقوقی وزارت دادگستری و اکثر آقایان وزراء خاصه آن گروه که در اجرای این قانون سهیم هستند، رسید و نظر اکثر آنها در طرح ملحوظ شده و بعلاوه معاونین وزارت آب و برق و جناب آقای مهندس روحانی وزیر آب و برق طرح را کاملاً بررسی و اصلاح و تکمیل نمودند بطوریکه از مفاد نامه زیر بخوبی این حقیقت استنباط میشود.

جناب آقای امیرعباس هویدا نخست‌وزیر معظم

پیرو اعلام اصول انقلاب شاهنشاه آریامهر که در ۶ بهمن ۱۳۴۱ بتصویب ملی رسید وزارت آب و برق هم بعنوان یکی از پدیده‌های انقلاب و بمنظور حداکثر استفاده از منابع آب و تأمین برق کافی برای مصارف شهرها و روستاها و نیازمندیهای کشاورزی و صنعتی و تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرحهای مربوط بتأمین و انتقال آب و اداره آن و نظارت بر نحوه استفاده از منابع کشور در اسفندماه ۱۳۴۲ تأسیس گردید.

وزارت آب و برق با الهام از نیت شاهنشاه آریامهر همواره باین فکر بود که طرح قانون آب جامعی باتوجه بمشکلات روز و جهش انقلابی اصلاحات ارضی برای ایجاد نظم و نسق و بوجود آوردن ضوابط مترقی متناسب با نیازمندیهای این انقلاب تهیه نماید و همچنین قوانین و مقررات متعددی را که راجع بآبهای سطحی و آبهای زیرزمینی و قنوات و چاهها و حریم و حقوق انتفاعی و ارتفاقی وجود داشت، مورد توجه قرار دهد.

صرفنظر از غیر عملی بودن و تناقضی که بعضاً در قوانین موجود بود عموماً غیر از ضوابط اصولی قانون مدنی باطرز فکر قرون وسطائی و رعایت فلسفه رژیم ارباب و رعیتی و حفظ منافع طبقه خاص تدوین شده بود و هیچیک از آنها کافی بتأمین مقصودیکه توسعه امور عمرانی و اقتصادکشاورزی و صنعتی ایران در قالب منافع اکثریت ملت باشد، نبود در حالیکه بکرات توصیه شده بود که در ضوابط و مقررات و قوانین آینده مملکت باید بادید منافع اکثریت ملت و رعایت اصل حفظ و صیانت منابع ثروت و تجهیز آن بنفع عموم تجدید نظر شود.

باین ترتیب ضمن رساله‌ای بنام توسعه منابع آب ایران و مشکلات و راه حل آنها که مقارن تأسیس وزارت آب و برق منتشر گردید استخوان بندی و خطوط اصلی سیاستی که در امر آب بلحاظ فنی و مالی و همچنین از نظر مبانی قانون و مقررات حاکم بر آب باید اتخاذ شود عنوان گردید .

با این مقدمات بجناب آقای مرتضی سرمدمشاور عالی وزارت آب و برق و دادیار دیوانعالی کشور که ضمن تسلط کامل بامور قضائی و اداری سالها با مسائل مربوط بآب مواجه بوده و تجربیات و اطلاعات ذیقیمتی در این قسمت نیز دارند مأموریت داده شد که طرح جامعی باتوجه بقوانین آب کشورهای مشابه تهیه نمایند و باترتیب بازدید سیستم‌های آبیاری و روش اجرای مقررات مربوط در ممالک توسعه یافته مثل امریکا و کشورهای که دارای شرایط اقلیمی مشابه هستند مانند اکثر ممالک اسلامی و اسرائیل و استفاده از تجربیات آنان طرحی در ۱۲ فصل و ۱۰۴ ماده و ۳۸ تبصره با یک مقدمه آماده کرده‌اند که جهت امعان نظر آنجناب تقدیم میدارد .

در طرح قانون آب ، تعلق آب بعنوان یک منبع خداداد بملت و جنبه های اقتصاد کشاورزی و امکان عملی توسعه امور آبادانی و جلوگیری از هرگونه افراط و اتلاف آب و توزیع عادلانه آن بین مصرف کنندگان واقعی و جلوگیری از سودجویی و تجارت در این ماده حیاتی و بالاخره اعمال یک مدیریت صحیح و راه حل مسائل و اختلافات مربوط بآب در یک هیئت حل اختلاف قضائی و فنی که بسهولت تشکیل و در دسترس باشد مطرح شده است . بحقیقت این طرح جزء متمم قانون انقلابی اصلاحات ارضی است و شاید از نظر اهمیت موضوع بتوان این طرح را یکی از مواد اصولی انقلاب معرفی نمود .

وزیر آب و برق - منصور روحانی

۱۳۴۹۹۹۱۷ - ۶۹۹۹۴۵

جناب آقای هویدا نخست وزیر معظم - موضوع قانون آب و نحوه ملی شدن آن ۴۵۰ ر ۵۸۲ ر ۱۱۴۴۷ - ۲۵ ر ۴۶۵ عطف بجلسه مورخ ۲۳ ر ۴۶۵ ملی شورای عالی اقتصاد در پیشگاه شاهنشاه آریامهر که در مورد طرح قانون ملی شدن آب مقرر فرمودند در هیئت دولت مطرح و تقدیم بمجلسین ایران بشود

بدینوسیله خاطر عالی را بشرح زیر مستحضر میدارد :

در اجرای تهیه طرح قانون ملی شدن آبهای کشور بدواً با استفاده از اصول قانون مدنی ایران و سایر مقررات و قوانین مربوط بامر آب و آبیاری کشور و همچنین استفاده از مقررات و نظام نوین مربوط بامر آب در بعضی از ایالات آمریکا و کشورهای اسلامی و ممالک آفریقائی که از حیث کم آبی و شرایط اقلیمی باکشور ایران در وضع مشابهی قراردارند طرحی در ۱۰۲ ماده تهیه و تدوین گردید و برای اینکه مخصوصاً از نظر و انتقاد و ارشاد صاحب نظران در اصلاح و تکمیل طرح استفاده شود در تاریخ ۱۵/۹/۴۰ مبادرت به تکثیر و ارسال آن بکلیه وزارتخانه‌ها و سازمانهای مربوط نمود . چون در ضمن نظرات ابرازی و پیشنهادات واصله از طرف وزارتخانه‌ها عموماً تقاضا شده بود که پس از مطالعه پیشنهادات از نتیجه اقدام مطلع گردند لذا با همکاری نماینده وزارت دادگتری پس از مطالعه و استخراج پیشنهادات مفید و ملحوظ نمودن آنها در طرح قانون آب مجدداً طرح اصلاحی که حاوی قانون قنوت و حفظ و حراست آبهای زیرزمینی میباشد تهیه و در تاریخ ۲۹/۲/۴۶ بکلیه وزارتخانه‌ها ارسال گردید . طبق مدلول پاسخهای واصله بعضی از وزارتخانه‌ها طرح اصلاحی را کافی و وافی بمقصود تشخیص و بطورکلی آنرا مورد تأیید قرار داده‌اند و بعضی دیگر مجدداً پیشنهاد فشرده‌گی مواد و تلخیص طرح قانون را نموده و با رسیدگی و تأیید آنرا موکول بکمیسونی که متشکل از نماینده دستگاههای ذیربط باشد ، نموده‌اند (تمام نظرات و اسامی صاحب نظران بتفصیل در این قسمت درج شده است) .

با توجه بنکات یادشده مجدداً بااستفاده از نظرات ابرازی به تنظیم طرح نهائی قانون آب که پس از فشرده‌گی مواد و تلخیص ، شامل ۶۶ ماده و ۲۰ تبصره گردیده است اقدام گردید . بنابراین حسب الامر طرح مزبور را به پیوست تقدیم میدارد تا در هیئت محترم دولت مطرح و آماده تقدیم بمجلسین گردد .

وزیر آب و برق - منصور روحانی

پس از جریان افتادن طرح قانون آب و رعایت نظرات اصلاحی دیگر و تقدیم آن بمجلسین در بیست و چهارم آبانماه ۱۳۴۶ کنفرانس اکافه از

حقوقدانان و متخصصین و کارشناسان رشته قوانین آب در شهر بانکوک تشکیل گردید و جناب آقای مهندس روحانی از نظر دعوتی که از اینجانب بعمل آمده بود شرح زیر را بریاست دولت مرقوم داشتند .

۴۶۸۱۳ - ۱۷۷۴۸۹۴۲۴۵۰

جناب آقای هویدا نخست وزیر معظم

محترماً باستحضار میرساند . بیست و چهارم آبانماه کنفرانس اکافه از حقوقدانان و متخصصین و کارشناسان رشته قوانین آب در شهر بانکوک تشکیل میگردد . سازمان ملل متحد از جناب آقای مرتضی سرمد مشاورعالی این وزارتخانه و دادیار دیوانعالی کشور هم بلحاظ سوابقی که در این امر دارند دعوتی نموده است . مشارالیه مقاله برای قرائت در جلسه کنفرانس بمناسبت دستور جلسه تهیه کرده است که علاوه بر تذکرات قانونی از نظر سخن گوی دولت و اعلام اصل دهم انقلاب که ملی شدن منابع آبهای کشور باشد یادآورهای بسیار مناسبی نموده اند که برای استحضار خاطرعالی یک نسخه از آن به پیوست ارسال میگردد .

وزیر آب و برق - منصور روحانی

چون مفاد مقاله مذکور بتدریج در این کتاب در فصول مختلف درج گردیده از ذکر مجدد آن خودداری مینماید و فقط در فصل بعد بدرج نظر کارشناسان منطقه اکافه می پردازد .

طرح اولیه قانون آب که بکیفیت مذکور تهیه شده بود طبق مفادنامه زیر برای استحضار رئیس محترم دولت فرستاده شد .

اما طرح پیشنهادی از نظر امعان نظر بیشتر مسئولین امر مجدداً در کمیسیون مخصوصی که ذیلا ملاحظه میفرمایند مورد بحث و دقت قرار گرفت .

جناب آقای هویدا نخست وزیر

عطف بصورت مجلس مورخ ۴۶۶۲۰ هیئت وزیران دایره بررسی نهائی و تأیید اصولی طرح قانون آب و نحوه ملی شدن آن وسیله هیئتی مرکب از جنابان آقایان وزیرداری ، وزیرکشاورزی ، وزیر مشاور و امضاء کننده باستحضار میرساند .

جلسات متعددی در اینمورد تشکیل و آخرین جلسه در تاریخ ۴۶۸۸۸ در دفتر جناب آقای دکتر آموزگار وزیر دارائی با حضور جناب آقای دکتر یگانه وزیر محترم مشاور و جناب آقای دکتر زاهدی وزیر محترم کشاورزی و جناب آقای مهندس میرحیدر معاون وزارت کشاورزی و اینجناب و جناب آقای مرتضی سرمد مشاور عالی وزارتی و تهیه کننده طرح قانون آب تشکیل و در نتیجه طرح پیوست با مختصر تغییری در ۶۶ ماده و ۲۷ تبصره تصویب گردید . خواهشمند است در صورت موافقت مقرر فرمائید جهت تصویب مجلسین تقدیم گردد .

وزیر آب و برق

در نتیجه بشرح زیر طرح نهائی بمجلس شورایملی تقدیم گردید .

ریاست محترم مجلس شورایملی

بطوریکه استحضار دارند یکی از تنگناهای برنامه توسعه اقتصادی ایران طبیعت اقلیمی خشک و بالتیجه منابع محدود آب مملکت است که سالیان متمادی خاطر دورانیش معمار بلند پایه و سازنده ایران نوین رابخود مشغول داشته و با ممارست و مطالعه بسیار اندیشه ای نو و فلسفه ای بکروتازه در زمینه توسعه منابع آب کشورهای خشک و وسیع و توزیع هرچه عادلانه تر و بهره برداری صحیح تر این ماده حیاتی طرح پرداخته اند که چکیده آن را باعنوان ملی کردن منابع آب کشور (اصل دهم انقلاب) درجلسه مورخ ۴۶۷۱۴ افتتاح مجلسین اعلام فرمودند .

لازمه اجرای افکار عالی و انسانی شاهنشاه آریامهر طرح و اجرای برنامه های متعددی در زمینه گذراندن قوانین و مقررات - نقشه برداری و جمع آوری و ثبت آمار - مطالعه امکانات طبیعی و منابع آب و خاک - برنامه ریزی و تعیین اولویت ها - تجهیز و تدارک امکانات مالی و انسانی - طرح و مهندسی - سازندگی و احداث - بهره برداری از تأسیسات - پیاده کردن سیاست جدید استفاده از منابع آب و خاک در قطبها ، نظام نوین آبیاری و جانشین کردن آن بجای سنتهای قدیم است که توفیق انجام آن فقط درسایه رهبری ها و راهنمائی های شاهنشاه آریامهر و عنایت و حمایت بیدریغی که شامل خدمتگزاران این دولت فرموده اند امکان پذیر است .

نظر باینکه قدم اول در اجرای مقصود مستلزم طرح و تصویب قانون جامع‌الاطراف‌ی است که از هر جهت راه عملی و صحیح را برای سازمان‌های مسئول اجرائی روشن و تکالیف و حقوق افراد را نیز تعیین نماید و قوانین و مقررات موجود چه از جهت نقص و ابهام و چه از جهت تناقضات و ناهم‌آهنگی با مقتضیات علمی و فنی رایج امروز جهان کافی برای استفاده صحیح و شایسته از منابع و ذخائر محدود نمیباشند بدین جهت با مطالعات کافی و کسب نظر کارشناسان و صاحب نظران و حقوقدانان طرح قانون جامع و کاملی را برای بررسی و تصویب قوه مقننه آماده نموده است که در ۶۶ ماده و ۲۶ تبصره به پیوست تقدیم میشود .

استدعا دارد مقرر فرمائید مورد بررسی و مذاقه و تصویب نمایندگان

قرار گیرد .

وزیر آب و برق

فصل نهم

نظر گروه کارشناسان سازمان اکافه (۱) در مورد تهیه قانون آب

گروه کارشناسان اظهار نظر نمودند که کد آب Code اگرچه باید حاوی خط مشی اساسی باشد معهدا باید با شرایط اجتماعی - اقتصادی - مدیریت و وضع طبیعی منابع آب هر کشور تناسب و مطابقت داشته باشد و ضمناً معتقد شدند که در این جلسات کنفرانس امکان ندارد که يك طرح قانونی که برای تمام کشورهای عضو واقعاً ایده آل و نمونه باشد تهیه و تنظیم گردد. بنابراین اصول مشروحه زیر برای طرح قانون آب از طرف کارشناسان ضروری تشخیص داده شد.

۱ - قانون آب مخصوصاً قانون آب کشورهای درحال توسعه بایستی هدفش تشویق و بالابردن سطح توسعه و عمران منابع آبی باشد و رویه این کشورها نباید صرفاً متوجه محدودیت باشد.

۲ - قانون آب هر کشور باید متناسب با نیازمندیهای آن کشور باشد و چنین احتیاجی باید در قانون منعکس گردد.

۳ - قانون آب نباید زیاد مشروح باشد بلکه باید شامل اصول و شرایطی باشد تا بتوان بدان وسیله مصرف عادلانه و توزیع منصفانه و درعین حال توسعه منابع آب را تضمین نمود و باین منظور باید حدود منافع عمومی

۱ - سازمان اکافه Economic Commission for Asia and Far East شورای اقتصادی آسیا و خاور دور که مرکز آن در بانکوک میباشد.

و همچنین حقوق و وظایف سازمان مدیریت آب و افراد حقوقی در قانون آب هر کشور مورد تعریف قرار گرفته و مشخص گردد .

۴ - قانون آب باید رابطه مقررات خود را با مقررات دیگری که با مصرف آب ارتباط پیدا میکند تعیین نماید .

مالکیت آب از لحاظ مصرف

کارشناسان پس از مطالعه قوانین موجود کشورهای منطقه اکافه در مورد مصرف و توزیع آب معتقد شدند که برای جلوگیری از اختلاف بین آب‌بران خواه اشخاص حقیقی یا حقوقی و یا مؤسسات دولتی یا خود دولت باید مقرراتی وضع شود . این اختلافات ممکنست مربوط بمقدار آب مصرفی بوسیله مصرف‌کنندگان - مدت مصرف و چگونگی مصرف و حفظ و نگاهداری آب باشد .

گرچه هر کشور روشهای مختلفی را بمنظور توزیع منصفانه منابع آب بین مصرف‌کنندگان اتخاذ میکند ولی اصل تساوی باید مورد توجه قرار گیرد . هر کشور بین آب‌هائی که باید تحت کنترل دقیق دولت درآمد و آب‌هائی که بعلت مقدار نسبتاً کم و با توجه بمحل یا چگونگی مصرف آن نبایستی تحت نظارت شدید دولت درآمد فرق بگذارد . بنابراین بمنظور بحث درباره آنها بآب‌های دسته اول آب‌های عمومی و به آب‌های دسته دوم آب‌های اختصاصی اطلاق مینمایند .

آب‌های عمومی

با مطالعه قوانین بعضی از کشورها معلوم میشود که منابع خاصی از آبها را تحت کنترل سازمان مدیریت آب قرار داده‌اند بطوریکه این سازمان اختیار استفاده از این آبها را برای هر نوع مصرفی دارد چنین سازمانی میتواند حجم آب ، نوع و چگونگی استفاده از آن را بوسیله تمام آب‌بران حقیقی یا حقوقی کنترل کند و در نتیجه بحث و گفتگوی زیاد معلوم شد که نحوه تفویض اختیارات در هر کشوری متفاوت است . مثلاً در کشورهای لائوس - فیلیپین - تایلند و جمهوری ویتنام آب‌های معینی را قسمتی از خالصه عمومی اعلام کرده‌اند . البته از نظر حقوقی با آنکه چنین اعلامی بظاهر واگذاری مدیریت آب‌های مذکور است ، معهداً نتیجه‌اش واگذاری اختیار آب‌بادهادارات

مسئول و در حقیقت تحصیل یکنوع مالکیت نسبت بان آب میباشد . در کشورهای مانند چین ملی - اندونزی و جمهوری کره و نیز در بعضی قوانین مالزی و نپال نظیر این نوع مالکیت بدولت تفویض گردیده است .

در کشورهای استرالیا - هندوستان - نیوزیلند و سنگاپور این وضع کمی متفاوت است زیرا آبهای عمومی را جزء آبهای که قابل مالکیت حتی برای دولت نیست در نظر میگیرند . بنابراین دولت اصل مالکیت را مانند کسانی که از آن برخوردار میگردند مورد عمل قرار میدهد .

این اختیارات از طریق قانونی بصورت حق مصرف - جریان و کنترل آبهای عمومی بدولت تفویض گردیده و یا اعلام شده که دولت باید مالکیت کناره و بستر آبهای عمومی را داشته باشد. در کشور ژاپن دولت نیز مسئولیت کنترل آبهای عمومی را دارا میباشد اگرچه در واقع مالک آنها نیست و همین فکر و نظریه در طرح قانون جدید ملی شدن آب در ایران رعایت گردیده است .

عقاید مختلفی از طرف نمایندگان در مورد اجرای این نظرات ابراز گردیده و گروه کارشناسان ضمن بحث و گفتگو درباره مالکیت آبهای عمومی از طرف دولت جنبه‌های مختلف زیر را مورد توجه قرار دادند .

بطور کلی دولت میتواند بدو طریق مالکیت آبهای عمومی را داشته

باشد :

۱ - مالکیت اموال را عیناً مانند یک شخص حقیقی تحصیل کند و در نتیجه آنرا مورد استفاده قرار داده و بفروش برساند یا همانطوریکه شخص حقیقی اموال خود را منتقل میکند ، نسبت بواگذاری آن اقدام نماید .

۲ - دولت میتواند بنماینده‌گی تمام مردم اموالی را مالک گردد . در اینصورت چون بعنوان امین یا مقام کنترل کننده بمنظور استفاده بهتر مصرف کنندگان عمل میکند ، از اینرو نتیجه این ترتیب همانا مالکیت دولت و مسئولیت نگاهداری و حفظ و حراست اموال عمومی میباشد . در این خصوص باید ضوابطی در مورد استفاده و بهره برداری از ثروت ملی برای دولت مقرر و منظور گردد تا در نتیجه ثروت مزبور برای منافع عموم افراد جامعه بکار برده شود .

گرچه اختلاف نظری بین بعضی نمایندگان وجود داشت ولی در نتیجه موافقت کردند که در صورت اعلام مالکیت دولت اختیارات مربوط به سازمانهای آب طبق روشهای مصرح در بند ۱ و ۲ فوق الذکر باشد .

آبهای اختصاصی

در مواردیکه برای مصارف آبهای عمومی موافقت مقامات مسئول آب لازم است ، نظر نمایندگان این بود که اتخاذ این رویه در کنترل آب ممکن است در بعضی موارد غیر عملی و ناپسند باشد . بدین معنی که در مقادیر معینی که مورد احتیاج خصوصی مصرف کنندگان است مراجعه و کسب اجازه از مقامات مربوط را لازم ندانسته اند .

بنابراین منابع معینی را که استفاده از آن مستلزم مراجعه به سازمانهای مسئول آب نمیشد برای مصرف اختصاصی در نظر گرفته اند . در بیشتر کشورهای عضو باین نوع آب ، آب اختصاصی اطلاق مینمایند و متعلق به آب بران خصوصی است . اگرچه مالکیت اختصاصی مورد نظر میباشد ولی کاملاً از کنترل و نظارت سازمان آب معاف نخواهد بود بعلاوه اگر آب بری در مصرف آب خود خساراتی باموال دیگران وارد آورده یا از نتیجه اعمالش آب دیگران آلوده گردد و یا خطراتی را از نظر تندرستی و بهداشت موجب شود بایستی سازمان مسئول آب در این مورد مداخله نماید و برای متخلف جرایم کیفری در نظر گیرند یا بر طبق شکایت شخص خسارت دیده او را تحت پیگرد قرار دهند . با وجود این محدودیتها در مورد کنترل و نظارت بر آبهای اختصاصی نمایندگان موافقت کردند که آبهای مزبور هم در مالکیت و هم تحت نظارت و کنترل اشخاص حقیقی باشند .

فرق بین آبهای عمومی و اختصاصی

گروه کارشناسان عقیده دارند که در مورد آبهای عمومی و آبهای اختصاصی حتی دو کشور هم کاملاً باهم توافق ندارند . بنابراین تمام نمایندگان پس از بحث و گفتگو توافق نمودند که آب رودخانه‌هایی که قابل کشتی‌رانی است و آب نهرهای بزرگ جزء آبهای عمومی است و آبهای را که در مخازن معینی ذخیره یا از باران و از بام منازل جمع‌آوری میگردند جز آبهای اختصاصی و در مالکیت اشخاص یا سازمانها میباشد .

این اصل که آبهای معینی رامیتوان بطور خصوصی مالک بود از قوانین و مقررات عمومی هر کشور استنباط میشود. همچنین در قوانین مدنی هر کشوری در مورد مالکیت اختصاصی مقرراتی پیش بینی شده است لکن در هیچیک از قوانین کشورهای عضو اکافه قانونی که دقیقاً حد آبهای عمومی و اختصاصی را مشخص سازد دیده نمیشود.

بنابراین گروه کارشناسان هم تشخیص معیارهایی را که بتوان بدان وسیله فرق بین آبهای مورد بحث را معین ساخت، مشکل دانستند. یکی از نظریه‌هایی که طی بحث و گفتگو ابراز گردید این بود که مالکیت آبهای اختصاصی غالباً از آبهای عمومی قابل تشخیص است زیرا آبهای اختصاصی نمیتواند کمک زیادی بمنافع عمومی بکنند.

نکات لازم

کارشناسان معتقد بودند که هر کشور باید قوانین آب خود را طوری وضع و اجرا نماید تا بتواند حداکثر استفاده را از مصرف تمام منابع آب موجود ببرد و آب این منابع را بنحو منصفانه‌ای بین کلیه مصرف کنندگان واقعی و مستعد تقسیم کند. بنابراین باید بدولت یا سازمانهای مربوط اختیارات کافی داده شود تا بتواند آب را برای طرحهای عمرانی مصرف نموده و مصرف آنرا بوسیله اشخاص یا مؤسسات خصوصی سازمانها کنترل کنند. چنین کنترل و نظارتی بایستی بمنظور تعیین مقدار آب هر مصرف و نوع مصرف و کار مربوط بهر مصرف بعمل آید.

۱ - با توجه بمطالبی که گفته شد کارشناسان باین نتیجه رسیدند که در موارد متناسب در قانون آب باید حق مصرف و کنترل تمام آبها بعهده دولت بوده یا دولت مالک کلیه منابع آب باشد تا سازمانهای مخصوصی را جهت اداره امور تعیین و اختیارات مربوط بمصرف و کنترل را بآنها تفویض نماید.

در مورد اجازه کنترل تأسیسات هیدرولیکی کارشناسان بمورد دانستند که موضوع مالکیت یا کنترل و یا نظارت دولت براستفاده از کنار و بستر رودخانه‌ها - دریاچه‌ها و مردابها و غیره و همچنین مالکیت آبهای زیر زمینی و چشمه سارها باید در قانون قید شود و موافقت شد که پیشنهادات

فوق‌الذکر بنحوی جرح و تعدیل گردند تا بتوانند نیازمندیهای مخصوص هر کشور را بطور انفرادی تأمین سازند. اگرچه تمام آبها از نظر آب‌شناسی (هیدرولوژیکی) یکسانند ولی لزومی ندارد که تمام آنها تحت مالکیت دولت بوده و بوسیله دولت نظارت شوند. بطور کلی بعضی از قوانین عبارت از مجموع رویه‌ها و روش‌های غیر طبیعی است که بجامعه‌ای که دارای عادات و رسوم و عقاید و سنتها و نژاد یا معتقدات مذهبی مخصوص بخود میباشند تکلیف می‌گردد. قانون فقط تا حدی با ارزش است که بتواند بموقع اجرا در آمده و احترام و اطاعت اکثریت نسبت بآن محرز باشد. بنابراین قوانین باید در چهارچوب عوامل مزبور تهیه و تنظیم گردند و تنها بجنبه‌های مدیریت مؤثر یا امور مهندسی توجه نگردد چنانکه تعدادی از کشورها هستند که مالکیت و کنترل منابع آبی آنها منحصرأ تحت مالکیت و کنترل و نظارت دولت میباشد. برخی از نمایندگان اظهار داشتند که کشورهای آنها ترجیح خواهند داد که سنتهای قدیمی مربوط بمالکیت خصوصی را در مورد آبهای معینی حفظ کنند. باین علت گروه کارشناسان توجه آنها را بتعیین حد بین آبهای عمومی و اختصاصی جلب نموده و تاکید کردند که این حدود بایستی بطور وضوح در قانون آب تصریح شود.

۲ - گروه کارشناسان موافقت کردند که با توجه بمالکیت خصوصی آب باید بسازمان‌های مربوط برای بازرسی و مداخله درباره هرگونه اختلاف ناشی از سوء استفاده از آبهای اختصاصی که استفاده از آنها موجب زیان دیگران میگردد یا از نظر کیفیت و کمیت زیانی برای دیگران بوجود می‌آورد یا بهداشت همگانی را بمخاطره می‌اندازد اختیار لازم داده شود و بعضی از کارشناسان عقیده داشتند که سازمان آب باید اختیار مصرف هر نوع آب اختصاصی را که مازاد بر احتیاجات مالک میباشد یا در حقیقت نمیتواند آنرا بمصرف مفید برساند داشته باشد.

۳ - برای آنکه در امر مدیریت منابع آب انعطاف و نرمشی وجود داشته باشد و برای اینکه در آتیه بتوان طرحهای عمرانی تهیه کرد، سازمان آب باقتضای تشخیص مصالح عمومی باید حق داشته باشد مالکیت آبهای اختصاصی را تحصیل یا آنها را بنحوی بخود اختصاص دهد. از اینرو از نظر معاوضه

باید غرامت آنرا در موارد تحصیل اجباری پردازد و این مورد مخصوصاً در قانون پیش بینی شود .

حق استفاده از آب

در مورد تعیین چگونگی مالکیت یا کنترل و نظارت بر منابع آب حق قانونی که ممکنست برای مصرف و استفاده از آن تحصیل شود مورد بررسی کارشناسان قرار گرفت و در نتیجه پس از بحث و گفتگوهای زیاد نکات زیر را مورد قبول واقع شد :

حق مصرف آبهای عمومی بدون کسب اجازه از سازمانهای

مدیریت

گرچه گروه کارشناسان معتقد بودند که کلیه آبهای عمومی باید بملکیت دولت درآید یا از طرف دولت کنترل و نظارت شود لکن در قانون کشورها ملاحظه شد که حقوق معین و محدودی را برای افراد جامعه خود در مورد مصرف آب از منابع عمومی باکسب اجازه از مقامات مربوط به رسمیت شناخته و برای این نوع حقوق حد معینی را برقرار ساخته اند .

تمام کشورها مصارف خانگی و شرب را از آبهای عمومی جایز دانسته اند . بعضی از کشورها آب دادن به حیوانات اهلی و آبیاری باغها و باغچه‌های خانگی را نیز تأکید و تأیید نموده اند .

بعضی از کشورها معتقد بودند که طبع این نوع حقوق نیازی بشناسائی ندارد لکن طبق نظرات ابرازی مقرر گردید که این نوع حقوق فرعی در قانون بکیفیت زیر پیش بینی شود :

الف - موضوع حق مصرف آبهای عمومی از طرف اشخاص جهت رفع نیازمندیهای شرب خانگی و حیوانات اهلی بدون کسب اجازه .

ب - در قانون و در آئین‌نامه اجرائی آن مقدار آب مورد مصرف و منظور استفاده از آن و اشخاص حقیقی که از این حقوق بهره‌برداری میکنند باید بطور وضوح قید شود .

ج - سازمان آب باید اختیارات تام داده شود تا بتواند در مواقع اضطراری اینگونه حقوق طبیعی را تعدیل و از هرگونه اثرات مضر که ممکنست در اثر استفاده غیر صحیح از چنین حقوقی پدید آید جلوگیری کند .

حق مصرف آبهای عمومی که با اجازه مقامات مربوط تحصیل

میگردد

معمولا در کلیه قوانین آب برای اکثر مصارف آبهای عمومی کسب اجازه راضوری تشخیص داده اند. بعضی از کشورها صدور پروانه های مختلفی را باقتضای موارد استفاده پیش بینی مینمایند لکن گروه کارشناسان از نظر سهولت امر و سادگی اجرای قانون معتقد شدند که در تمام موارد دادن اجازه یا پروانه را برای آبهای عمومی مورد بررسی و مطالعه قرار دهند. برای این منظور کلمه پروانه که شامل امتیاز اجازه - اجاره - اجاره حقا به و غیره میباشد مورد تأیید قرار گرفت و ضمناً موافقت شد که صدور پروانه برای مصرف آب باید تابع شرایطی باشد و در قانون آب باید چنین اختیاراتی را بطور روشن بشرح زیر پیش بینی نمود:

الف - در قانون آب بدولت یا سازمانهای مدیریت مربوط باید اختیار صدور پروانه را بمنظور مصرف آبهای عمومی طبق شرایطی که باقتضای زمان قابل تعدیل باشد داد.

ب - این نوع اختیارات بنحوی باید باشد که در قسمت مدیریت حداکثر انعطاف و نرمش مجاز باشد. بدین توضیح که مقررات مشروح و جامع فقط ضمن آئین نامه اجرائی و طی شرایطی که از طرف سازمان مدیریت آب اعلام میشود منظور گردد.

ج - مقررات مذکور باید شامل نکات زیر باشد:

۱ - امر صدور پروانه مصرف باید در اداره واحدی متمرکز گردد. گرچه بیشتر مصارف فرعی ممکنست تحت مدیریت سایر ادارات و سازمانهای دولتی از قبیل ادارات آبیاری - شیلات - راه آهن - سازمان مسکن - اصلاحات ارضی - شهرداری ارتش و غیره باشد لکن مسئولیت قطعی اجازه برای مصرف آب باید بعهده سازمان مدیریت آب که بااطلاعات و آمار هیدرو- لوژی دسترسی و نسبت بطرح ریزی تمام منابع آب نظارت دارد، قرارگیرد و در صورتیکه برای يك اداره صدور انواع پروانه عملاً امکان پذیر نباشد ممکنست که اختیارات خود را بادارات و سازمانهای مناسب دیگر تفویض کند. در چنین صورتی در آئین نامه یا در خود قانون آب باید حق واگذاری

اختیارات تصریح شود و سازمانهای مدیریت آب ضمن دارا بودن اختیار رد یا قبول هر نوع پروانه بتوانند با واحدهای دیگری که چنین اختیاراتی بآنها تفویض گردیده مشورت نمایند .

۲ - انواع مختلف مصرف که باید برای آنها پروانه صادر گردد .

۳ - در پروانه‌ها شرایط و مطالبی از قبیل مدت اعتبار پروانه باقتضای نوع آن شرایط و مشخصات کاری که باید انجام شود و مقدار آبی که مییابد استخراج گردد و کیفیتی که در نگاهداری آب باید رعایت گردد و همچنین نرخ آب بها و هزینه‌هایی که باید پرداخت شود ، قید گردد .

مصرف مجدد و شرایط مربوط بفاضل آب و زباله و مواد زائد و شرایطی که طبق آن میتوان پروانه را باطل یا لغو نمود ، باید در قانون قید شود .

۴ - تعیین جرائم برای کسانی که آب را بمصرف غیر صحیح میرسانند و یا از آب سوء استفاده مینمایند .

کارشناسان در مورد اختیار رد یا قبول درخواست صدور پروانه اظهار نظر کردند که در قانون آب نه فقط اختیار مربوط بعدم صدور پروانه باید قید شود بلکه دلایل مربوط نیز باید تصریح گردد . عقیده دیگری ابراز شد که قید دلایل رد پروانه ، عدم نرمشی برای حل مسائل آتی مدیریت آب بوجود میآورد . بدین ترتیب مقرر گردید که بمدریت سازمان آب اختیار رد پروانه داده شود تا دلایل رد پروانه را نیز کتباً به درخواست کننده ابلاغ نماید . بدین ترتیب چاره جوئی و برطرف کردن مسائل قضائی و اداری امکان پذیر میباشد و در نتیجه از حقوق افراد نیز حمایت میگردد .

ضمناً موافقت شد که سازمان مدیریت آب اختیار داده شود که در هر ناحیه بین مصارف مختلف آب بعضی را بردیگری مقدم بدارد و این حق تقدم را براساس معیارها و موازین به لحاظ درخواستهای مربوط بحوزه هر رودخانه و میزان توسعه و عمران هر محل باید تشخیص دهد . لکن در قانون نباید ترتیب غیرقابل انعطافی در مورد حق تقدم مصارف خانگی داده شود .

درباره کسانی که قبلاً درخواست پروانه کرده‌اند یا پروانه دارند باید در قوانین جدید قید شود که هر کس قبلاً پروانه دارد حتی در مواقع کمبود آب حق دارد از کلیه مقدار آبی که باو اختصاص داده شده بهره برداری کند

درحالیکه پروانه‌هایی که تدریجاً صادر شده است ممکنست که در موقع کمبود آب دارای اعتباری پروانه‌های اولیه نباشد بعلمت مخالفت بعضی از نمایندگان، گروه کارشناسان موافقت نمودند که در قانون آب باید بسازمان مدیریت اختیارداده شود تا در مواقع کمبود عادی یا اضطراری آب بتواند حقا به مصرف کنندگان را که از منبع بخصوصی آب استخراج میکنند محدود سازد و چون معمولاً مصرف آب براساس متناسبی محدود میشود بنابراین بعضی اوقات شایسته است که عملیات آبیاری بنحو مداوم و بحساب مصرف کنندگان صنعتی و کشتیرانی با محدودیتی که بعمل آمده، ادامه یابد. بنابراین در قانون آب نباید برای تقسیم آب در مواقع اضطراری ترتیب شاقی پیش‌بینی کرد. گروه کارشناسان اظهار نظر کردند که روش صدور پروانه برای آبهای عمومی خواه سطحی یا زیر زمینی باید شامل عوامل زیر باشد:

الف - درخواست: در درخواست باید نکات زیر رعایت گردد:

خصوصیات زمینی که آب برای آن درخواست میشود، منبعی که آب باید از آن برداشت شود. نقطه پیشنهاد برداشت آب، حجم مورد درخواست، شرح و مشخصات هر نوع عملیات هیدرولیکی خواه مربوط به زهکشی، سد، کانال، چاه، تلمبه یا لوله و غیره و شرایط مربوط بزهکشی و تصفیه آب (در نقاط مربوط)، و نیز ممکنست از متقاضی تعهدنامه اخذ گردد که طبق شرایط مندرج در پروانه رفتار نماید.

ب - بازرسی سازمان مدیریت آب از محلهای پیشنهادی: باید از طرف سازمان مدیریت محل پیشنهادی برداشت و مصرف آب بازرسی شود تا متناسب بودن تأسیسات را تعیین و چگونگی مصرف مفید کلیه مقدار آب مورد درخواست از طرف مالک زمین تأیید گردد و بعلاوه چنانچه مصارف مذکور زیانی بسایر آب‌بران میرساند چگونگی را مورد بازرسی قراردادده و وضع منبع مورد استفاده را مشخص کنند.

ج - سازمان مدیریت آب برای اطلاع عموم باید صدور پروانه را آگهی نماید.

منظور از صدور چنین آگهی مطلع ساختن تمام آب‌بران میباشد که امکان دارد در اثر مصرف پیشنهادی بآنها ضرر و زیانی وارد آید و یا برای

برخی ، منافی در برداشته باشد . البته چگونگی انتشار چنین آگهی در هر کشوری متفاوت است .

د - قبول یا رد اعتراضات باید کتبی باشد و در مدت معین بعد از نشر آگهی سازمان مدیریت آب تسلیم گردد (بعضی از نمایندگان اظهار داشتند که ضرورت تسلیم اعتراضات کتبی در تمام کشورها ممکن است عملی نباشد) .
ه - مطالعه اعتراضات وارده و پرونده کار - از طرف سازمان مدیریت آب باید پرونده امر مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد ، سپس تقاضانامه با توجه بشرایط مذکور مورد بررسی قرار گرفته و احتمالاً پروانه صادریا درخواست پروانه رد شود در مواردیکه نیاز باتخاذ تصمیم فوری میباشد پروانه موقت صادر میگردد تا بعداً بتوان آنرا لغویا تجدید کرد .

از نظر اصولی قانون باید هر نوع مصرف معمولی را که در موقع وضع آن مورد استفاده میباشد مورد تأیید قرار دهد . ضمناً باید مقرراتی برای ثبت اینگونه مصارف تدوین نمود تا بتوان آمار دقیق و صحیح هیدرلوژیکی را تهیه کرد ولی بعضی از نمایندگان عقیده داشتند که برای این قبیل مصرف کنندگان تحصیل پروانه از طریق معمولی ضروری نخواهد بود .

گروه کارشناسان بعنوان يك اصل کلی معتقد بودند که پروانه آب برای مصرف بخصوص و در زمین معینی نباید از طرف دارنده پروانه آزادانه قابل انتقال بغير باشد . معهداً برای اینکه سرمایه گذاری دارنده پروانه تضمین گردد سازمان مدیریت آب باید بقائم مقامی وی روشی را در مورد انتقال پروانه که حق ثابتی برای دارنده محسوب میگردد اتخاذ کند بشرطی که در مقدار آب ، نوع و محل مصرف تغییری داده نشود . در صورتی که مالک بعدی خواست که نوع مصرف آب را طبق نظر سازمان مدیریت آب بمنظور مصرف مفید تغییر دهد پروانه مربوط بایستی بدارنده جدید یا متصرف زمین منتقل شود .

بطور کلی کارشناسان توافق کردند که قانون آب باید سازمان مدیریت آب اجازه برقراری آب بهاء ، نرخ و مخارج مربوط بمصرف آب و صدور پروانه را بدهد و دراین زمینه راههای گوناگون برآورد و تقویم آب بها و مصارفی که قابل پرداخت است مورد بحث و گفتگو قرار گرفت . در

نتیجه چون طرز مدیریت و عمل از نقطه ای بنقطه دیگر در يك کشور ممکنست تغییر کند ، بنابراین قانون آب باید اختیاراتی را که شامل تمام جنبه‌ها باشد بمدیر سازمان اعطاء نماید .

حق مصرف آبهای اختصاصی

در بعضی از کشورها هنوز مایل بنگاهداری مالکیت آبهای اختصاصی معینی میباشند . چنین مالکیتی شامل حق مصرف آزاد و انتقال بوده و تابع محدودیتهائی که قبلاً بآن اشاره شده ، نمیشد .

حق ارتفاقی

در اغلب کشورهای عضو اکافه و برای شخص مالك تحصیل حقوقی ارتفاقی در اراضی دیگر بمنظور انتقال آب از آن اراضی بملك خود یا بالعکس امکان پذیر است و از نظر تأیید مراتب زیر را یادآور میشود :

الف - سازمان مدیریت آب باید بموجب قانون آب و بشرط پرداخت غرامت برای گرفتن حقوق ارتفاقی اجباری در زمینهای خصوصی اختیارداشته باشد .

ب - حق تحصیل حقوق ارتفاقی بموجب قراردادهائی بین مالکین زمین باید وجود داشته باشد . چون معمولاً این حق در قوانین هر کشور موجود است بنابراین لزومی ندارد که در قانون آب قید شود .

ج - در صورت مخالفت یکی از مالکین برای تحصیل حق ارتفاقی ، شخص ذینفع باید اختیار تحصیل حقوق ارتفاقی اجباری را در زمین متعلق باو داشته باشد . چنین اختیاری فقط باید پس از اینکه مقام صلاحیتدار میزان غرامت را تقویم نمود ، تفویض گردد و طبعاً اینگونه مقررات در کشورهائیکه مایل بتشویق وترغیب امر سرمایه‌گذاری در طرحهای عمرانی هستند اهمیت زیادی دارد .

ترتیب حق تقدم یا حق ارجحیت

با توجه بجهت اقتصادی - اجتماعی و فنی حق تقدم در اختصاص آب برای مصارفی از قبیل خانگی ، شهری ، آبیاری ، هیدروالکتریک ، صنعت ، کشتیرانی ، ماهیگیری و منظورهائی تفریحی و غیره از طرف کارشناسان مورد تأیید قرار گرفت . ضمناً اظهار عقیده کردند که بمنظور احتراز از برقراری

دستورالعملهای سخت و شدید ممکنست که اختیارات سازمان مدیریت آب را محدود ساخت و حق تقدم را بر مبنای اوضاع اجتماعی و اقتصادی یا فنی تغییر داد منتها لزومی ندارد در قانون آب حق تقدمها قید شود لکن با کثرت آراء توافق شد که بمصارف خانگی و شهری اولین حق تقدم را بدهند .

مصارف مفید

آن دسته از مصارفی که از نظر اقتصادی و اجتماعی برای جامعه مفید میباشند مصرف مفید است و این مصرف مقابل مصرف مضر و زیان آور قرار دارد. مواردی چند در مصرف مفید مورد توجه قرار گرفت. از جمله به مصارف خانگی ، شهری ، کشاورزی ، آبیاری و صنعتی و تولید نیروی هیدروالکتریک ، حمل و نقل ، ماهیگیری و مقاصد تفریحی نیز اهمیت داده شد . در بیشتر کشورها هر يك از مصارف فوق دارای مقررات مخصوص بخود میباشد و از طرف وزارتخانهها ، ادارات یا سازمانهای مختلفی اجرا میگردند . منتها بحث در این است که آیا در قانون باید مقرراتی در مورد تمام یا قسمتی از مصارف فوق الذکر قید گردد و در صورت قید چنین موردی ، حدود این مقررات چیست ؟

موقعیکه کشوری اصل کنترل منابع آب و مصارف را از طرف دولت میپذیرد احتیاجی بقید مقررات بخصوصی در قانون آب در مورد مصارف مفید نخواهد داشت زیرا این کنترل خود بخود از طرف سازمانهای مسئول درباره کلیه آنها اعمال میگردد .

لکن بعضی از نمایندگان عقیده داشتند که بیشتر مصارف مفید باید تابع مقررات مخصوصی باشند ، در نتیجه پیشنهاد گردید که در قانون آب باید مقرراتی درباره مصارف خانگی شهری ، کشاورزی ، صنعتی و تولید هیدروالکتریک گنجانده شود . در صورتیکه مصارفی از قبیل کشتیرانی ، ماهیگیری و مقاصد تفریحی و غیره را میتوان در مقررات جداگانه ای قید نمود . بنابراین چون قرار شد که حدود مقررات مربوط بمصارف مفید در قانون آب قید و اضافه شود نظرات مختلفی ابراز گردید .

آیا نظارت و کنترل هر يك از مصارف مورد بحث باید بعهده سازمان واحدی گذاشته شود ؟ پس از مذاکره توافق گردید که چون مدیریت واحدی

بر تمام جنبه‌های آب نظارت مینماید اجرای نظر فوق عملی نخواهد بود . از طرف دیگر بنابر اصول مدیریت لازم است که مسئولیتهای مربوط بین وزارتخانه‌ها ، ادارات یا سازمانهای مختلف تقسیم گردد .

ضمناً بعضی‌ها عقیده داشتند که يك سازمان مدیریت مرکزی آب باید تأسیس گردد تا اختیار نظارت اولیه بر تمام مصارف را با استثنای ماهیگیری، حمل و نقل و مصارف تفریحی و غیره که معمولاً از طرف سایر سازمانها کنترل میگردند ، داشته باشد .

کارشناسان عقیده داشتند که مسئولیتهای مربوط بسازمانهای مختلف که برای مدیریت آب تشکیل میگردند باقتضای طبیعت سازمانهای هر کشور باید تفکیک و معین باشد . چون لزوم تفکیک مسئولیتهای تأیید گردید ، قرار شد که در قانون آب رویه و طرز عملی خاصی بمنظور تنظیم روابط وزارتخانه های مسئول یا ادارات و یا سازمانهایی که بوجود میآیند پیش بینی گردد و بآنها اختیاراتی داده شود که همکاری و تشریک مساعی بین آنها را تضمین نماید و مقرراتی بمنظور تامین این نظر با توجه بجنبه ملی بودن آن در قانون آب گنجانیده شود .

اثرات مضر آب و جلوگیری از آلودگی آن

اثرات مضر آب از قبیل سیل ، فرسایش ، رسوب ، شور شدن و نیز کیفیت و جلوگیری از آلودگی آن مورد بررسی قرار گرفت و معلوم گردید در بیشتر کشورهای عضو اکافه قوانین مخصوصی درباره اثرات مضر آب وجود ندارد در برخی از کشورها کنترل این امر از طرف سازمانهای مسئول تعیین و بررسی مصارف مفید صورت میگیرد در سایر کشورها اثرات مضر آب بطور مستقل از طرف سازمانهای مختلف دولتی جلوگیری و کنترل میشود . بنابراین تصریح مقرراتی که بتواند فعالیتهای سازمانهای مختلف دولتی را هم آهنگ نماید در قانون آب لازم میباشد . ضمناً قرار شد که در مقررات بعدی جنبه‌های مخصوص اثرات مضر آب را بطور مشروح تعیین کنند .

کیفیت و آلودگی آب

بعضی از کارشناسان عقیده داشتند اگر در قانون آب کنترل تمام

منابع آب بعهده دولت باشد لزومی ندارد که مقررات مخصوص درباره آلودگی آب پیش‌بینی شود. بهر حال اگر کنترل و نظارت دولت بر آبهای عمومی بنحو محدودتری اعمال گردد احتیاج بمقررات مکملی خواهد داشت که در قانون آب یا مقررات مربوط قید شود تا بتوان امر کنترل و نظارت کافی را بر آلودگی آب که ممکن است در اثر مصرف آبهای خصوصی یا عمومی پدید آید عملی ساخته یا از فعالیتهای کسانی که مصرف کننده هستند جلوگیری بعمل آورد. بنابراین گروه کارشناسان معتقد شدند که قید مقرراتی درباره کیفیت و جلوگیری از آلودگی آب در قانون آب ضروری خواهد بود.

در مورد اینکه آیا در قانون آب باید تعریف آلودگی آب بعمل آید یا نه عقاید مختلفی ابراز گردید بنابراین عموم نمایندگان موافقت کردند که آلودگی بستگی بکیفیت دارد و خود کیفیت برای مصارف مختلف متفاوت است.

برای تأمین همین منظور پیشنهاد شد که اختیارات زیادی بسازمان مدیریت آب داده شود تا در مواقع مقتضی بتواند اصول و مقررات مختلفی را درباره آلودگی تعیین و برقرار سازد.

بعضی از نمایندگان خاطر نشان ساختند که در بیشتر کشورها جلوگیری از آلودگی آب با مسائل بهداشتی ارتباط دارد و سازمانی که مسئول بهداشت عمومی میباشد، لازم است که مقرراتی را در مورد آلودگی آب وضع و اجرا نماید. در ضمن مجدداً لزوم همکاری و تشریک مساعی بین وزارتخانه‌های مختلف - ادارات و سازمانها و نیز ارزش این همکاری مورد تاکید قرار گرفت و کارشناسان متذکر شدند که در قانون آب باید تخلفات مربوط بهر مورد از مصرف غیر مفید یا هر نوع آلودگی آب معین و مشخص گردد و جرائم مربوط تعیین شود. بعلاوه در قانون آب باید ضمانت اجرای حقوقی یا جزائی برای جلوگیری از ارتکاب تخلفات مذکور وجود داشته باشد. قانون آب باید اختیارات کلی بسازمان مدیریت آب جهت بازرسی و مداخله در هر نوع فعالیتی که نتیجتاً ممکن است مضر بوده یا موجب آلودگی شود بدهد. در مواقع مقتضی سازمان مدیریت آب بمنظور جلوگیری از مصرف غیر صحیح باید اختیار لغو پروانه‌های آب را داشته باشد. پروانه

آب باید فقط طبق شرایطی که از مصارف مضر و آلوده کردن جلوگیری خواهد کرد، صادر شود. بنابراین تمام این مقررات باید بمنظور کنترل مناسب و کافی آب از لحاظ کیفیت و از نظر آلودگی بکار برده شوند.

آبهای زیرزمینی

گروه کارشناسان عقیده داشتند که استخراج آب زیر زمینی برای مصرف خانگی بمقدار محدود مشکلی را بوجود نمیآورد. لکن استخراج بمقدار زیاد در بعضی از کشورها اثرات نامطلوبی را پدید آورده است. در يك ناحیه مهم شهری اثرات مضر مانند نشست و فرورفتگی زمین، کم شدن و پائین رفتن آب زیرزمینی، شور شدن و نفوذ آب دریا در نواحی ساحلی، تماماً مواردی است که در غالب کشورها مورد ابتلا میباشد. مصارف صنعتی بدون نظارت و کنترل کافی افزایش می یابد. بنابراین لازم است که با مسائل متعددی سروکار داشت و بر تلمبه های مصرف کنندگان بزرگ نیز نظارت نمود. مقررات و کنترل تمام مصارف آبی، و بکار بردن تلمبه برای مصارف عمده امری ضروری است. بنابراین مناسب خواهد بود که مقدمات ثبت و میزان استخراج هر مصرف کننده معین و در اختیار سازمان مرکزی گذاشته شود. در دسترس بودن این نوع اطلاعات میتواند از نظر تهیه آمار جامعی از مقدار آبهای زیر زمینی تسهیلاتی را برای سازمان مرکزی فراهم سازد. در اینکه چه موضوعات مخصوص و مهمی باید در قانون آب درمورد آبهای زیرزمینی قید شود، گروه کارشناسان موارد زیر را مورد مذاکره قرار دادند:

الف - آیا منابع آبهای زیر زمینی باید در مالکیت دولت باشد یا فقط تحت نظارت و کنترل دولت درآید؟

ب - آیا در مورد آبهای زیر زمینی مالکیت خصوصی هم باید وجود داشته باشد؟

ج - در صورتیکه کنترل و نظارت بر آبهای زیر زمینی از طرف دولت پذیرفته شود آیا روش و سیستم صدور پروانه برای آبهای سطحی درباره آبهای زیر زمینی هم صدق میکند؟

د - آیا برای مصرف آبهای زیر زمینی آب بها و هزینه های مربوط

باید پرداخت گردد . ؟

ه - آیا اصل حق تقدم باید در مصرف آبهای زیر زمینی رعایت شود . ؟

بدیهی است که علاقمندی و میزان محدود مالکیت یا کنترل دولت نسبت بآبهای زیر زمینی بستگی بوجود بودن منابع آبی مختلف هر کشور دارد . هنگامیکه مقدار آب در کشور کاهش مییابد قهراً محدودیتهای زیادی در مصرف آب برقرار میگردد و مقرراتی باتوجه بمالکیت خصوصی و کنترل آبهای زیر زمینی وضع میشود . گروه کارشناسان باتفاق آراء اظهار نظر کردند که خواه آبهای زیر زمینی در مالکیت دولت باشد یا نباشد باید از طرف دولت کنترل و نظارت گردد . و در بیشتر کشورهای عضو کافه بدبختانه آبهای زیرزمینی بدون کنترل کافی استخراج میگردد و فقط در بعضی از کشورهای عضو مالکیت خصوصی آبهای زیرزمینی برسمیت شناخته شده است و بعضیها هم مالکیت آبهای نفوذ را از مالکیت آبهای جاری زیرزمینی تفکیک نموده اند ومالکیت وبهره برداری از آن را اجازه داده اند .

بعضی از کشورها معتقدند که هرچه در روی زمین یا در زیر زمین مییابد طبق قوانین مدنی متعلق بمالك یا مالکین آن است و در نتیجه مالك خصوصی میتواند بمقدار مصارف خانگی حق استخراج از آبهای زیر زمینی را داشته باشد . در بعضی از کشورها اکتشاف آبهای زیرزمینی مانند سایر مواد معدنی صورت میگیرد و طبعاً تشویق مینمایند که سازمانهای خصوصی ، استخراج آبهای زیر زمینی را در زمینهای عمومی یا خصوصی عهده دار گردند . استخراج آبهای زیر زمینی در زمین دیگری مستلزم موافقت مالك آن زمین است .

در بعضی اوقات منافع عمومی ایجاب میکند که يك مؤسسه عمومی در زمینهای خصوصی حق اکتشاف آبهای زیر زمینی را داشته باشد . در اینصورت غرامت متناسبی باید پیش بینی گردد و اگر دولت بر آبهای زیرزمینی نظارت کند باید از نظر صدور پروانه روشی که در این مورد اتخاذ میگردد با آبهای سطحی هم آهنگی داشته باشد وچون تمام آنها از نظر هیدرولژیکی باهم تفاوتی ندارند ، بنابراین اداره و کنترل آنها بیک طریق باید صورت پذیرد

و در قانون آب هم این نکته کاملاً رعایت گردد. در قانون آب باید آبهای زیرزمینی در فصل جداگانه عنوان شود زیرا مشخصات و بعضی از خصوصیات آن از قبیل نامرئی بودن، خطرات و مشکلات ناشی از اکتشاف و نیز استخراج و مصرف آن با آبهای سطحی تفاوت دارد. لکن چون روش و چگونگی صدور پروانه برای استخراج آبهای زیرزمینی و سطحی یکسان است، بنابراین گروه کارشناسان عقیده دارند که نظارت بر آبهای زیرزمینی باید بیشتر اعمال گردد. زیرا اکتشاف و استخراج و بهره‌برداری از آبهای زیرزمینی مستلزم احتیاطات بیشتری است.

بهین جهت در درخواست پروانه راجع با آبهای زیرزمینی اطلاعات فنی بیشتری را باید قید نمایند و چون استخراج آبهای زیرزمینی مستلزم مخارجی است باید این مخارج از طرف متقاضی تأمین گردد و بعلاوه در بعضی از موارد عوارضی را میتوان بر اساس حجم آب استخراجی از منابع زیرزمینی وضع و در قانون منظور داشت.

در بعضی از کشورها آب بهادر مراحل مختلفی وصول میشود. هنگامیکه تقاضای پروانه میشود، اولین قسمت آب بهادریافت میگردد. و در بعضی کشورها هزینه‌های مربوط بر اساس مقدار آب استخراج شده وصول میشود. لکن مسئله نرخ یا آب بها باید با توجه به پیشرفت اقتصادی و اجتماعی در هر کشور مورد بررسی قرار گیرد. معیارهایی از قبیل منافع حاصله و توانایی پرداخت نیز باید در نظر گرفته شود.

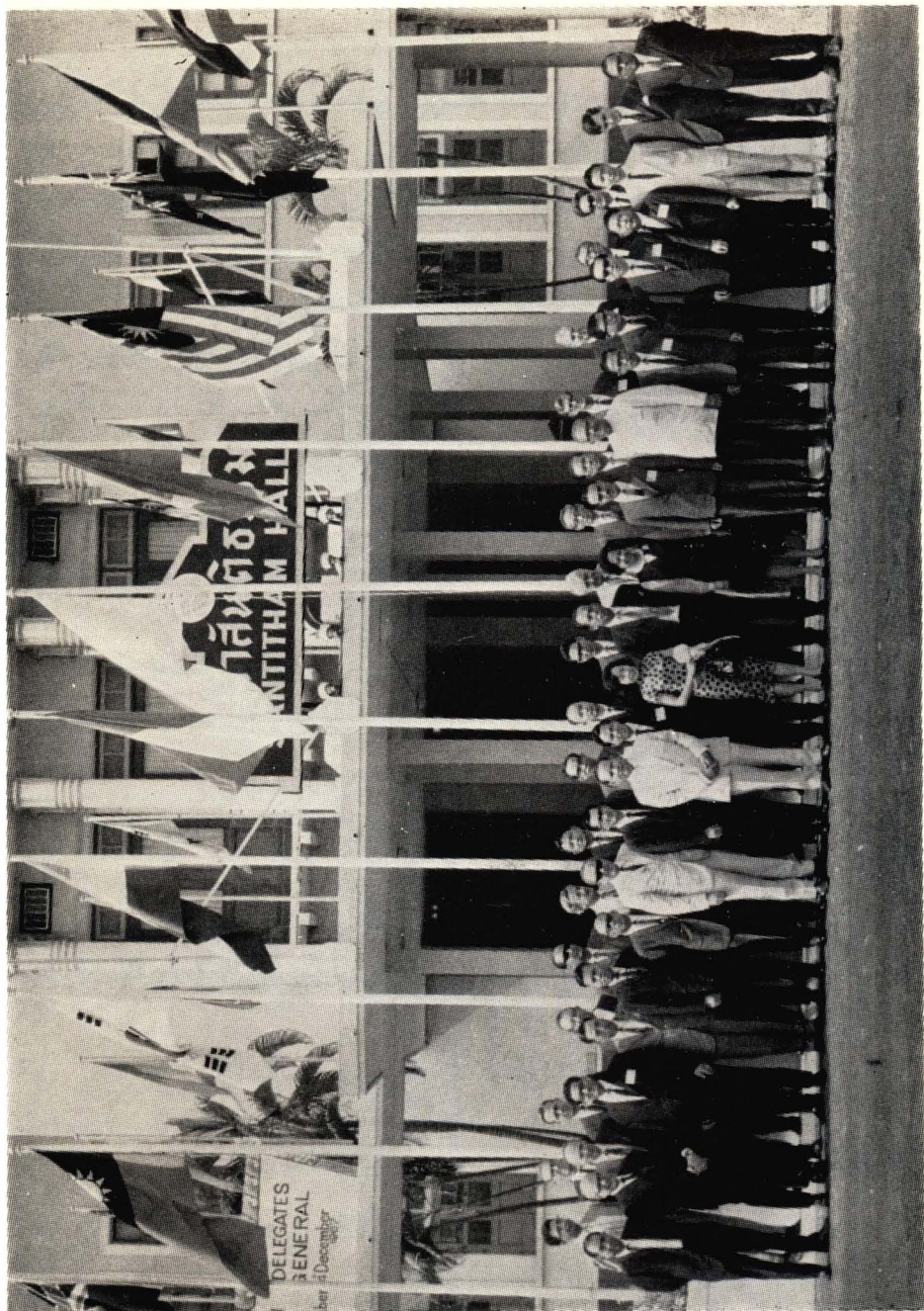
سایر مقررات حاکم بر منابع آب

توجه کارشناسان بان قسمت از مقررات محدودیکه مربوط بتوسعه منابع آب و حفظ و نگاهداری آنها میباشد و همچنین بمقرراتی که جنبه همیشگی یا موقت راجع بکنترل و نگاهداری تأسیسات هیدرولیکی دارد جلب گردید و در طی جلساتی خاطر نشان ساختند که این مقررات باید غالباً در آئین نامه‌ها یا مقررات اداری منظور گردد. ضمناً مقرراتی را که درباره مسکن، راه آهن و غیره که بطور مستقیم یا غیر مستقیم با منابع آبی ارتباط پیدا میکند مورد توجه قرار دادند و در نتیجه بحث، نمایندگان مسأله از قبیل مشاوره و هم‌آهنگی بین سازمانهای مسئول را لازم و ضروری دانستند. گروه کارشناسان

دو نمونه را مورد توجه قرار دادند یکی ایجاد برخورد و اختلاف بین سازمانهای مختلف کشتیرانی، راه شوسه، راه آهن، آب و برق و شهرداریها در مورد پل های جدیدی که باید در محدوده شهرها بر روی رودخانه ها احداث شوند و دیگری مسئله اختلاف بین سازمانهای مسئول آب، جنگلبانی، کشاورزی و خاک شناسی که بعلت اختیارات و اوضاع جغرافیائی متفاوت پدیدمی آید. ضمن مذاکراتی که بعمل آمد موافقت شد که در قانون آب باید طرق همکاری و مشاوره بین وزارتخانه های ذینفع، ادارات یا سازمانهای مربوط پیش بینی و ضمنا مقرراتی هم برای حل نهائی چنین اختلافاتی که توافق درباره آنها غیر ممکن است در آن منظور شود یکی از نظرات پیشنهادی این بود که سازمان مدیریت آب باید مقام نهائی و قطعی برای اتخاذ هر گونه تصمیمی درباره تمام مسائل مربوط بآب باشد و تصمیمات آن سازمان نسبت بکلیه معترضین لازم الاجرا باشد. عقیده دیگر این بود که تصمیم نهائی در این قبیل اختلافات باید بعهده بالاترین مقام سازمانی در ناحیه مربوط باشد.

کنترل حقابه

با توجه بمذاکرات نمایندگان کشورهای منطقه اکافه معلوم گردید که در غالب موارد سازمان مرکزی مدیریت آب وجود نداشته و ندارد و از اینرو وظائف مختلف بدون هم آهنگی مؤثر انجام میگیرد. غالبا با توجه بمرور زمان اختیارات اصلی و فرعی از طرف وزارتخانه های مختلف یا ادارات مربوط مورد عمل قرار میگرفته است. و در بعضی از کشورها سازمانهای تعیین و بررسی مصرف آب که خواه در قانون یا بر حسب عادات و رسوم برسمیت شناخته شده اند دارای اختیاراتی بوده اند بنا براتب کارشناسان مایل بودند که بیشتر درباره مسئولیت های اینگونه سازمانها بحث کنند و نیز علاقمند بودند که مصرف آب را در مواردی که مستلزم تأمین حق استفاده از آن میباشد فقط موکول بتصویب دولت مرکزی نمایند و در ضمن اظهار نظر کردند که نوع پروانه ای که از طرف سازمان حوزه رودخانه یا سایر مقامات صادر میگردد، مورد بررسی و مطالعه قرارگیرد. کارشناسان دریافتند که در بعضی از کشورها برای نصب و برقراری تأسیسات بزرگ هیدروالکتریک پروانه از طرف سازمان مرکزی مدیریت آب صادر میشود ولی پروانه جهت سایر مصارف

گروه کارشناسان آکافه در کنفرانس سال ۱۹۶۷

غالباً از طرف وزارتخانه‌ها - ادارات - سازمانهای منطقه‌ای یا محلی یا سازمانهای حوزه رودخانه‌ها صادر میگردد. اگر سازمان مسئول حقا به در محل نباشد استانداری محل مسئول کنترل و اداره کلیه حقا به‌ها خواهد بود.

لکن کارشناسان سازمان حوزه رودخانه را مناسبتر از سایر سازمانها برای اداره حقا به‌ها دانستند. در امر صدور پروانه مقرر شد که اختیار اعطای پروانه برای مصارف گوناگون جز مسئولیتها و وظائف وزارت یا سازمان مرکزی باشد و تفویض اختیارات در بعضی از کشورها بعلت وسعت واحدهای اداری و سیاست اصلی سازمان مدیریت لازم است عملی گردد. در مورد اینکه کدام سازمان مبادرت بصدور پروانه نماید، کارشناسان عقیده داشتند که تا حد امکان کنترل و نظارت مرکزی باید وجود داشته باشد و اختیارات مربوط بصدور پروانه جزء مسئولیتها وزارتخانه یا اداره‌ای باشد که بتواند با سایر واحدهای اداری که منافی در کنترل و نظارت بر حقا به دارند مشاوره نماید.

اجرای قانون آب

مسائل ناشی از اجرای قانون آب بدو دسته تقسیم میگردد:

۱ - کنترل مؤثر دولت بر مصارف آب بنحوی که منافع عمومی را در برداشته باشد.

۲ - مسائل مربوط بحفظ و نگاهداری حقا به‌های افراد یا مؤسسات خصوصی.

در کشورهای منطقه اکافه روشهایی را که برای اجرای قانون و تضمین کنترل دولت یا نگاهداری حقا به افراد یا مؤسسات خصوصی اتخاذ میکنند بقرار زیر است:

الف - جرائم مربوط بمتخلف از مقررات مصرف آب.

ب - اقدامات قضائی که از نظر چاره جوئی بوسیله مقامات انجام میشود.

ج - بررسی قضائی و اتخاذ تصمیماتی که از طرف دادگاهها یا ادارات دادگستری بعمل میآید.

د - حکمیت آزاد درباره مراتب فوق‌الاشعار.

شدت این جرائم و اقداماتی که در موارد مذکور بعمل می‌آید در کشورهای مختلف متفاوت است درحالی‌که تمام کشورها جرائمی را پیش بینی کرده‌اند، حدود تخلفات و مقررات و تصویب‌نامه‌ها و آئین‌نامه‌هایی که طبق آن جرائم معلوم می‌شود برحسب عادات و رسوم و شرایط اقلیمی هر کشور متغیر است و در برخی از کشورها مقرراتی در مورد داوری وجود دارد و در بعضی از کشورها چنین مقرراتی وجود ندارد. در غالب کشورها چنانچه شرایط مندرج در پروانه صادره بوسیله دارنده انجام نگیرد، دولت یا سازمان مدیریت آب می‌تواند پروانه را لغو سازد. در چنین مواردی که پروانه برفع عمومی لغو می‌شود غرامتی برای خسارات ناشی از حق مصرف آب پرداخت نمی‌گردد و برعکس در کشورهایی که قائل بحقوق ثابت اشخاص هستند در موقعی که منافع عمومی ایجاب مداخله دولت را مینماید پرداخت غرامت را لازم میدانند.

در کشورهایی که مالکیت خصوصی آب وجود دارد چگونگی پرداخت خسارات وارده به متضرر طبق مقررات قانون مدنی ممکنست بدادگاههای عادی ارجاع گردد.

درباره اینکه چه مقرراتی را در مورد جرائم باید در قانون پیش‌بینی نمود کارشناسان بحث نمودند و عقاید مختلفی ابراز داشتند و برخی از آنها عقیده داشتند که فقط برای تخلفات شدید باید در قانون آب جرائمی پیش بینی نمود. این قبیل تخلفات عبارت از خسارت یا تخریب تأسیسات هیدرولیکی، مداخله در کار و وظائف مقامات سازمان مدیریت آب، مصرف آب بدون پروانه در نقاطی که داشتن پروانه ضروری است و یا تخلف از شرایط مندرج در پروانه میباشد.

جرائم امور خلافی باید در مقررات و آئین‌نامه‌ها پیش‌بینی شود. ضمناً کارشناسان خاطر نشان کردند که در صورتی که خسارتی بتأسیسات وارد آید باید بین تأسیسات عمومی و تأسیسات خصوصی در تعیین مجازات اختلاف قائل شد.

نظریه دیگری هم ابراز شده که قید جرائم در قانون آب ضرورتی ندارد زیرا مقررات قانون مدنی و قانون مجازات عمومی این موارد را پیش

بینی کرده و منافع افراد را تضمین میکند . بعلاوه چنین جرائمی بجای اینکه در مقررات قانون آب منظور گردد باید از جمله اختیارات سازمانهای مربوط باشند .

سومین نظریه این بود که در قانون آب مقررات جامعی درباره جرائم قید گردد . روی این اصل ملاحظه شد که بطور کلی مورد جرم بستگی بسیستم و روش قضائی و حقوقی هر کشور دارد . ضمناً اظهار عقیده شد که مقامات مسئول بخصوص باید نسبت باختلاف حقا به اقدام نمایند و تصمیمات آنها باید بجای اینکه براساس مقررات حقوقی باشد براساس جنبه های فنی و اقتصادی استوار گردد .

بررسی طرح قانون ملی شدن آب ایران

بنا بتقاضای اینجانب که ریاست این جلسه و هیئت نمایندگی ایران را بعهده داشتم گروه کارشناسان يك روز از وقت خود را صرف بحث و گفتگو درباره طرح قانون ملی شدن آب ایران نمودند و نظریات و عقاید ابرازی نمایندگان مزبور مستقیماً در اختیار اینجانب گذارده شد .

گروه کارشناسان طرح قانون ملی شدن آب ایران را از هر حیث بسیار جامع و مفید تشخیص داده و از اینکه بدانها فرصتی داده شده بود که بتوانند آنرا مطالعه نمایند اظهار قدردانی و سپاسگزاری نمودند . بحث و گفتگو درباره قانون ملی شدن آب ایران ارزش زیادی برای آنها در برداشت و تجارب نمایندگان رادر امر تهیه و تنظیم طرح قانون آب افزایش داد .

فهرست نمایندگان کشورهای حوزه اکافه که در کنفرانس سال ۱۹۶۷ در بانکوئک شرکت کرده بودند

۱ - افغانستان : آقای جمعه محمد محمدی رئیس سازمان آب و خاک وابسته بوزارت کشاورزی و آبیاری افغانستان .

(Mr. Joma Mohamad Mohamadi)

۲ - استرالیا : آقای میچم عضو کمیسیون آب و رودخانه های کشور در ملبورن .

۳ - چین ملی : ۱ - آقای چونگک یوفونگ سرکارشناس و رئیس هیئت

مدیره کمیسیون منابع آب و برنامه ریزی وزارت امور اقتصادی چین ملی
درتایپه .
(Mr. Chung-Yue Fung)

۲- آقای هسو دبیر اجرایی کمیته حقوق اقتصادی وزارت امور
اقتصادی چین ملی در تایپه .
(Mr. Hsu)

۴- فرانسه: ۱- آقای ورتایمر رئیس امور کشاورزی سفارت فرانسه در
پنوم پن .
(Mr. Wertheimer)

۲- آقای میشل اوشر نماینده دائمی فرانسه در پنوم پن و عضو
سفارت فرانسه در بانکوک .
(Mr. Michel Auchere)

۵- هندوستان: آقای بالشوارنات دبیر دولت هند و نماینده وزارت
آبیاری و نیرو در دهلی نو .
(Mr. Baleshwar Nath)

۶- اندونزی: آقای عثمان جو جواد ینوتو دبیر سازمان کل توسعه
منابع آب وزارت امور عمومی در جا کارتا . (Mr. Usman Djojoadinoto)
۷- ایران:

۱- آقای مرتضی سرمدمشاور عالی وزیر آب و برق و دادیار دیوان عالی
کشور در تهران .
(Mr. Morteza Sarmad)

۲- آقای جعفر خبازیان از اداره حقوقی وزارت آب و برق در تهران.
(Mr. Jaffar Khabazian)

۸- ژاپن:

۱- آقای یوشیوکاناواوا پروفیسور دانشگاه توکیو و عضو شورای
رودخانه وزارت ساختمان ژاپن در توکیو .
Mr. Yoshio Kanazawa)

۲- آقای اکیرامیز ونودبیر اول سفارت ژاپن در بانکوک .
(Mr. Akira Mizuno)

۹- جمهوری کره: آقای لی سانگ کورئیس قسمت امور عمومی
اداره کل ساختمان وابسته بوزارت ساختمان جمهوری کره در سئول .

۱۰- لائوس:
(Mr. Lee Sangku)

۱- آقای ایساراسوریت مدیر خدمات ملی هیدرولیک و کشتیرانی
وزارت امور عمومی و حمل و نقل لائوس در وینتیان .

(Mr. Issara Sasorith)

۲- آقای تائوخامپون فیتاکسوتتون بازرس کل قضائی وزارت

- دادگستری در ویتیان . (Mr. Thao Khampoun Phitaksounthone)
- ۱۱- مالزی : آقای ابراهیم بن‌النګ ارشاد معاون مدیر کل اداره
زهکشی و آبیاری وزارت کشاورزی و تعاونیها در کوالالامپور .
(Mr. Ibrahim Bin Alang)
- ۱۲- نپال : آقای کارنادوج ادیکاری سرمهندس اداره کل آبیاری و
امور آب وزارت آب و برق نپال در کاتماندو .
(Mr. Karna Dhoj Adhikary)
- ۱۳ - نیوزیلند : آقای مک‌گیل کارشناس وزارت کار نیوزیلند
در ولینگتن . (Mr. McGill)
- ۱۴ - فیلیپین : خانم لیدیاوندیولا رئیس امور اداری اداره کل امور
عمومی در مانیل (Miss Lydia Vendiola)
- ۱۵ - جمهوری ویتنام :
- ۱ - آقای نگوین کیه‌چی سرمهندس خدمات فنی اداره کل آب در
سایگون . (Mr. Nguyen-kim-Chi)
- ۲ - آقای نگوین وان سانګ رئیس خدمات آبرسانی شهری وزارت
امور عمومی در سایگون . (Mr. Nguyen-Van-Sang)
- ۱۶- سنگاپور: آقای نئوپوچون معاون سرمهندس اداره کل آب
وابسته به شورای مؤسسات عمومی در سنگاپور .
(Mr. Neo Poh Choon)
- ۱۷- تایلند : ۱- آقای دکتر بونرودینسون دبیرکل سازمان انرژی
ملی در بانکوک . (Mr. Boonrod Binson)
- ۲- آقای چمراس چایابونګس معاون دبیرکل شورای اداره توسعه
اقتصادی در بانکوک .
(Mr. Chamras Chayabongse)
- ۳- آقای سومهوپ‌هتراکیتیا معاون دبیرکل شورای قضائی در بانکوک.
(Mr. Sombhop Hotrakitya)
- ۴- آقای او دوم پانیافول مدیرعامل سازمان برق شمال خاوری در
بانکوک .
(Mr. Udom Panyaphol)
- ۵ - آقای ساکولجیت پانوموان مدیرکل اداره آبرسانی استان وابسته

باداره كل امور عمومي و شهري دربانكوك .

(Mr. Sakoljit Panomvan)

۶ - آقاي چارين اتايوتين رئيس اداره كل عمليات و نگاهداري اداره آبياري سلطنتي دربانكوك .

(Mr. Charin Atthayothin)

۷ - آقاي مانچولا ويچتررئيس ادارات تحصيل اراضي اداره كل آبياري سلطنتي دربانكوك .

(Mr. Man Chulavijitr)

۸ - آقاي سانوبواساپ رئيس اداره آبهاي زيرزميني اداره كل منابع معدني دربانكوك .

(Mr. Sanoh Bussap)

۹ - آقاي چارون فيانچارون رئيس قسمت هيدرولوژي اداره آبهاي زير زميني اداره كل منابع معدني دربانكوك .

(Mr. Charoen Phiancharoen)

۱۰ - آقاي سومنوك اوناكول رئيس ايمني اداره كل مهندسي بهداشت دربانكوك .

(Mr. Somnuck Unakul)

۱۱ - آقاي كامول سندهيك شترين رئيس اداره حقوقی فنی شورای قضائی دربانكوك .

(Mr. Kamol Sandhikshetrin)

۱۸ - بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی : آقاي فرگسن مشاور توسعه آب دروزارت عمران ماوراء بحار در لندن .

(Mr. Ferguson)

۱۹ - ایالات متحده آمریکا : ۱ - آقاي ویلیام برپی مشاور و کارشناس وزارت کشور امریکا در شهر بوپس ایالت آیداهو .

(Mr. William Burpee)

۲ - آقاي آلن ریلوگل رئيس قسمت منابع آب هیئت عملیات اقتصادی امریکا دربانكوك .

(Mr. Allen Kerpogle)

۳ - آقاي فرانك چسرومشاور آبرسانی شهر شيكاگو در ایالت ایلینوئیز .

(Mr. Frank Chesrow)

کارشناسان سازمانهای وابسته سازمان ملل متحد

۱- سازمان خوار بار و کشاورزی ملل متحد :

۱- آقای موکر جی کفیل نماینده منطقه‌ای سازمان خواربار و کشاورزی
دربانکوک .

(Mr. Mukerjee)

۲- آقای وانت ووت رئیس منطقه‌ای آب سازمان خواربار و کشاورزی
دربانکوک .

(Mr. Van't Woudt)

۲- سازمان بهداشت جهانی : آقای ریتولد مهندس بهداشت طرح
خدمات بهداشتی در سایگون - ویتنام .

(Mr. Rietveld)

اعضای دبیرخانه کنفرانس

۱ - آقای نیون دبیر اجرایی

(Mr. Nyun)

۲ - آقای پی تی تان رئیس اداره کل توسعه منابع آب

(Mr. P.T. Than)

۳ - آقای ایچیورا رئیس امور اقتصادی اداره کل توسعه منابع آب

(Mr. Ichiura)

۴ - آقای آلن بنهام رئیس امور اقتصادی اداره کل توسعه منابع آب

(Mr. Alan Benham)

۵ - آقای جوزف بارت مشاور منطقه‌ای

(Mr. Joseph Barret)

۶ - کانوک پرانیچ رئیس امور اقتصادی

(Mr. Kanok Pranich)

۷ - آقای برلیکف رئیس امور اقتصادی

(Mr. Burlikov)

۸ - مانالک رئیس امور اقتصادی

(Mr. Manalac)

۹ - آقای وانگ رئیس امور اقتصادی اداره کل توسعه منابع آب

(Mr. Wang)

۱۰ - آقای یاپ نایب رئیس امور اقتصادی اداره کل توسعه منابع

(Mr. Yap)

- ۱۱- آقای آلاگاپان رئیس اداره منابع آب اداره کل منابع و حمل و نقل سازمان ملل متحد در نیویورک .
(Mr. Alagappan)
- ۱۲- خانم کونچن رئیس اداره حقوقی اداره کل امور حقوقی سازمان ملل متحد در نیویورک .
(Miss Kwen Chen)
- ۱۳ - آقای بات معاون ویژه دبیر اجرایی
(Mr. Bhatt)
- ۱۴ - آقای سوریاکوماران رئیس امور اقتصادی دبیرخانه اجرایی
(Mr. Suriyakumaran)
- ۱۵ - آقای جوزف الحاج رئیس اداره کل امور اداری
(Mr. Joseph El Haj)
- ۱۶ آقای تیلیس رئیس مدیریت ساختمان و خدمات اداره کل امور اداری .
(Mr. Tillis)
- ۱۷ - آقای سوامی رئیس کنفرانس قسمت خدمات خارجی اداره کل امور اداری .
(Mr. Swami)
- ۱۸ - آقای پائو معاون فنی
(Mr. Pao)
- ۱۹ - آقای هرین رئیس اطلاعات و خدمات
(Mr. Herbin)
- ۲۰ - آقای آکاتانی رئیس اطلاعات
(Mr. Akatani)
- ۲۱ - آقای سائیس ایندراکامهانگ رئیس اطلاعات
(Mr. Satis Indrakamhaeng)
- ۲۲ - آقای بوریس شوچنکو رئیس خدمات و امور ترجمه
(Mr. Boris Schevtchenko)
- ۲۳ - آقای فرانک مترجم
(Mr. Frank)
- ۲۴ - آقای نیول سوتیمای مترجم
(Mr. Nivole Suthimai)
- ۲۵ - خانم تولو مترجم
(Miss Tulou)

دیرخانه کمیته رودخانه مکونگ

- ۲۶ - آقای کانوراسین مدیر خدمات مهندسی
(Mr. Kanwar Sain)
- ۲۷ - آقای ایسیدروماکاسپاک مدیر بررسیهای اقتصادی و اجتماعی
(Mr. Isidro Macaspac)
- ۲۸ - آقای وانریت مدیر امور کشتیرانی
(Mr. Van Riet)
- ۲۹ - آقای حیات مشاور نیرو و صنایع
(Mr. Hayath)
- ۳۰ - آقای وانلیر کارشناس اقتصاد کشاورزی
(Mr. Van Liere)

مشاورین اکافه

- ۳۱ - آقای دانت کاپونرا کارشناس و مشاور حقوقی سازمان ملل مقیم
شهر رم - ایتالیا
(Mr. Dante Caponera)
- ۳۲ - آقای سنفورد کلارک کارشناس و مشاور حقوقی و استاد دانشکده
حقوق دانشگاه ملبورن در استرالیا .
(Mr. Sanford Clark)
- در مطالب و مسائلی که در دوران پانزده روزه کنفرانس سازمان منطقه
اکافه راجع بقوانین آب بشرح فوق بحث و نتیجه گیری شد معلوم گردید که
بیشتر نظرات گروه کارشناسان منطبق با طرح قانون آب و نحوه ملی شدن آن
میباشد که قبلا با مطالعه دقیق تهیه و تنظیم شده بود و مخصوصاً از اینکه در
این قانون رعایت هم آهنگی بین کلیه وزارتخانهها و ادارات مربوط شده و
کلیه وظائف از هر جهت روشن و مشخص گردیده است و بعلاوه اینکه
وزارتخانههای مختلف دولت ایران این طور در مسائل ملی هم آهنگی دارند
فوق العاده مورد تحسین قرار گرفت و باب جلوگیری از آلودگی و باب تعیین
تخلفات و جرائم که تقریباً در کمتر قانون آبی امروز باین تفصیل ذکر شده است
مورد تأیید قرار گرفت و برای نمونه اظهار نظر آقای ویلیام برپی مشاور حقوقی
وزارت کشور امریکا در ایالت آیداهو را که یکی از اعضاء شرکت کننده در
کنفرانس اکافه بود بشرح زیر درج مینماید .

محترماً باطلاع میرساند، از اینکه بعلت کثرت مشغله تاکنون فرصتی دست نداده است تا درباره طرح نهائی قانون ملی شدن آب ایران که در کنفرانس بانکوک مورد بحث و گفتگو قرار گرفت نظرات خود را اعلام دارم بسیار متأسفم.

من در پی فرصتی مناسب بودم تا بتوانم مجدداً طرح مزبور را بطور مبسوط مورد بررسی و مطالعه قرارداد و اطلاعاتی براساس تجاربی که درباره قوانین آب و شرایط مربوط اندوخته‌ام در اختیار جنابعالی بگذارم تا شاید از این نظر کمکی کرده باشم. البته با مطالعه مجدد طرح این منظور عملی شد و من هیچگونه پیشنهاد برای اصلاح طرح جنابعالی ضروری نمی‌بینم.

برای اطلاع باید بگویم که ما در ایالات متحده امریکا برخلاف کشور شما، دارای دو سیستم حکومتی متفاوت هستیم. بدین معنی که کنترل و اداره امور آب برخی از مناطق از جمله مسئولیت‌های حکومت فدرال (ملی) بوده و در بعضی مناطق این امور جزء و وظائف حکومت ایالات بشمار میرود. ضمناً در برخی از مناطق اجرای قانون آب هم جزء وظائف و مسئولیت‌های ایالات مختلف امریکا محسوب میشود ولی تا حدودی حکومت فدرال هم مسئولیت دارد. در ضمن قوانین آب ایالات مختلف باهم متفاوت است و ما دارای یک قانون آب جامع و یکنواخت نمی‌باشیم با وجود این اصول و هدفهای مندرج در قانون آب ایالت آیداهو با طرح قانونی ملی شدن آب ایران که در کنفرانس اکافه پیشنهاد نموده‌اید مطابقت دارد. در اینجا لازم بتذکر است که امر استفاده و بهره‌برداری کامل از آب در تقاطیکه مقدار ذخیره آب محدود است دارای اهمیت زیادی میباشد و دولت باید در این مورد کنترل و نظارت شدیدی داشته باشد تا بتواند حفظ و نگاهداری عملی منابع آب را تضمین کند. ضمناً انعطاف پذیری قانون آب از نظر انطباق با عادات و رسوم معموله دارای اهمیت فراوان است. تا آنجائیکه اطلاعات محدود من اجازه میدهد عقیده دارم که طرح نهائی قانون ملی شدن آب ایران تمام این اصول و هدفها را در بر دارد و بنظر من طرح مزبور بسیار عملی و قابل استفاده و برای اجرای طرحهای فعلی و همچنین توسعه هرچه بیشتر طرحهای

آبیاری کشور ایران مؤثر و مفید خواهد بود . واقعا برای من جای خوشوقتی بسیار است که با آشنائی با جنابعالی طی جلسات کنفرانس بانکوک بتجارب و اطلاعات خود افزودم و بعلاوه همه نمایندگان شرکت کننده در کنفرانس نیز از اظهارات جنابعالی در جلسات کنفرانس سپاسگزاری نمودند.

باتقدیم احترام

ویلیام بری

مشاور حقوقی وزارت کشور آمریکا در ایالت آیداهو

فصل دهم

قانون آب و نحوه ملی شدن آن

در مجلس شورای ملی و سنا، طرح قانون آب و نحوه ملی شدن آن مورد مذاقه زیاد نمایندگان محترم چه در کمیسیون‌ها و چه در مجلس علنی قرار گرفت و با اصلاحات و تغییرات قابل توجهی بصورت زیر تصویب و در تاریخ ۴۷۵۷ به توشیح ملوکانه رسید. چون قانون آب خود مشتمل بر فصول متعددی است از اینرو عناوین و فصول قانون بدون توجه بفصول کتاب حاضر و فقط باعتبار خود قانون مصوب قید خواهد گردید.

فصل اول - کلیات

بخش اول - مالکیت عمومی و ملی آب

ماده ۱- کلیه آبهای جاری در رودخانه‌ها و انهار طبیعی و دره‌ها و جویبارها و هر مسیر طبیعی دیگر اعم از سطحی و زیرزمینی و همچنین سیلابها و فاضل‌آبها و زهابها و دریاچه‌ها و مردابها و برکه‌های طبیعی و چشمه‌سارها و آبهای معدنی و منابع آبهای زیرزمینی ثروت ملی محسوب و متعلق بعموم است مسئولیت حفظ و بهره‌برداری این ثروت ملی واحداث و اداره تاسیسات توسعه منابع آب بوزارت آب و برق محول میشود.

ماده ۲- بستر انهار طبیعی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یافصلی داشته باشند متعلق بدولت است و پهنای آن تاحدی است که مسیر رودخانه یا نهر را در حداکثر طغیان معمولی نشان دهد و همچنین است ساحل دریاها و

دریاچه‌ها طبق قانون اراضی ساحلی مصوب ۱۳۴۶ر۵۲۵ ایجاد هر نوع اعیانی در بستر انهار و رودخانه‌ها و در سواحل دریا و دریاچه‌ها اعم از طبیعی و یا مخزنی با توجه بحریم قانونی ممنوع است مگر با اجازه وزارت آب و برق . تبصره ۱- حداکثر طغیان در مورد هر رودخانه و نهر طبیعی با توجه به آمار هیدرولوژی رودخانه‌ها و انهار و داغاب در بستر طبیعی آنها بدون رعایت اثر ساختمان تاسیسات آبی از طرف وزارت آب و برق تعیین خواهد شد. تبصره ۲- وزارت آب و برق در صورتیکه اعیانیهای موجود در بستر انهار و رودخانه‌ها را برای بهره‌برداری آب و برق مزاحم تشخیص دهد بمالك یا متصرف اعلام خواهد کرد که ظرف مدت معینی در تخلیه و قلع اعیانی اقدام کند و در صورت استتکاف وزارت آب و برق با نظارت دادستان یا نماینده او اقدام به تخلیه و قلع خواهد کرد .

در صورتیکه تا تاریخ تصویب این قانون ایجاد اعیانی با کسب اجازه از مقامات ذیصلاحیت شده باشد فقط خسارات اعیانی بترتیب مقرر در ماده ۵۰ تعیین و پرداخت میشود .

بخش دوم - حقا به و اجازه مصرف

ماده ۳- حقا به عبارت از حق مصرف آبی است که در دفاتر جزء جمع یا اسناد مالکیت یا حکم دادگاه یا مدارك قانونی دیگر قبل از تصویب این قانون بنفع مالك آن تعیین شده باشد .

ماده ۴- اجازه مصرف حقی است که بمنظور استفاده مفید و معقول از آب با رعایت مقررات پیش‌بینی شده در این قانون از طریق صدور پروانه به اشخاص حقیقی یا حقوقی واگذار میشود .

ماده ۵- در رودخانه‌هاییکه مجموع حقا به مصرف‌کنندگان بیش از میزان واقعی و عادی رودخانه‌ها باشد و حقا به‌های موجود بمصرف مفید نرسد وزارت آب و برق میتواند در هر ناحیه تا تاریخ اعلام اجرای قانون ملی شدن آب بوسیله هیئتهای سه نفری و پنجنفری طبق مواد ۷ و ۸ این قانون با توجه بمدارك موجود و میزان آب رودخانه و کیفیت تقسیم و مصرف و معمول محل در تعیین میزان حقا به بمصرف‌کنندگان تجدید نظر کند و نظریه هیئتهای مزبور پس از قطعیت بوسیله وزارت آب و برق بمورد اجرا گذارده میشود .

ماده ۶- از تاریخ اعلام اجرای ملی شدن آب در هر ناحیه و منطقه وزارت آب و برق مکلف است طبق ماده ۷ این قانون با تعیین هیئتهای سه نفری پروانه مصرف مفید با قید حجم آب قابل تحویل برای امور کشاورزی یا صنعتی یا مصارف شهری و سایر مصارف مذکور در این قانون برای دارندگان حقا به یا مصرف کنندگان صادر کند و پس از صدور پروانه مصرف مفید حقا به های موضوع ماده ۳ منتفی است .

تبصره - اجرای مواد ۵ و ۶ این قانون در مورد تبدیل حقا به پروانه مصرف مفید و صدور پروانه مصرف ایجاد حق برای تغییر مال الاجاره یا قیمت املاکی که در اجرای قوانین و مقررات اصلاحات ارضی واگذار شده یا خواهد شد نخواهد کرد.

ماده ۷- وزارت آب و برق موظف است بمنظور تعیین میزان مصرف مفید آب برای امور کشاورزی یا صنعتی یا مصارف شهری از منابع آب کشور برای اشخاص حقیقی یا حقوقی که در گذشته حقا به داشته اند و تبدیل آن به اجازه مصرف مفید هیئتهای سه نفری در هر ناحیه یا منطقه تعیین کند .

این هیئتها طبق آئین نامه ای که از طرف وزارت آب و برق و وزارت کشاورزی تدوین میشود بر اساس اطلاعات لازم نسبت بمقدار آب موجود و میزان سطح کشت و محل مصرف و انشعاب و کیفیت مصرف آب و معمول و عرف محل و سایر عوامل رسیدگی خواهد کرد و پروانه مصرف طبق نظر این هیئت صادر خواهد شد معترض برای هیئت سه نفری اعتراض خود را به وزارت آب و برق تسلیم میکند تا در صورت موافقت وزارت آب و برق بهیئت پنج نفری ارجاع شود رأی هیئت پنج نفری قطعی و لازم الاجرا است .

ماده ۸- اعضاء هیئتهای سه نفری مرکب خواهند بود از دو نفر کارشناس بانتخاب وزارت آب و برق و یک نفر کارشناس به انتخاب وزارت کشاورزی و اعضاء هیئتهای پنج نفری عبارتند از دادستان استانی که منطقه آبریز در آن قرار گرفته و مدیر عامل سازمان آب منطقه ای و در صورت نبودن سازمان آب منطقه ای نماینده وزارت آب و برق و مدیر کل یا رئیس کل اصلاحات ارضی استان یا فرمانداری کل و مدیر کل یا رئیس کل کشاورزی استان یا فرمانداری کل و یک نفر کارشناس به انتخاب وزیر آب و برق .

در صورتیکه منطقه آبریز شامل چند استان یا فرمانداری کل باشد انتخاب دادستان یا مقامات مذکور در این ماده با وزرای مربوط خواهد بود. تبصره - مدت مأموریت و نحوه رسیدگی هیئتهای سه نفری و پنجنفری نحوه اجرای تصمیمات هیئتهای مذکور در موارد و ضوابط ارجاع به تجدیدنظر نسبت بهیئت پنجنفری و مدت اعتراض بتصمیم هیئتهای سه نفری طبق آئین - نامه ای خواهد بود که به پیشنهاد وزارت آب و برق و وزارت کشاورزی بتصویب هیئت وزیران خواهد رسید .

بخش سوم - صدور پروانه مصرف

ماده ۹- از تاریخ تصویب این قانون صدور پروانه مصرف مفید آب منحصر با وزارت آب و برق خواهد بود و صدور اسناد رسمی راجع به حقا به ممنوع است .

تبصره - وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستائی در اجرای قوانین و مقررات اصلاحات ارضی کماکان نسبت به تنظیم اسناد مربوط اقدام ولی در هر سند شرط زیر را قید خواهد کرد .

(حقابه مندرج در این سند طبق مفاد و مقررات قانون آب و نحوه ملی شدن آن در موقع خود به پروانه مصرف تبدیل میشود بدون اینکه از این بابت عنوان ادعائی قابل قبول باشد) .

ماده ۱۰- استفاده از منابع آب مذکور در ماده ۱ این قانون موقوف به تحصیل پروانه مصرف است .

ماده ۱۱- وزارت آب و برق یا سازمانها و شرکتهای تابع پس از کسب اطلاعات و رسیدگی بدرخواست مربوط بمصرف آب و صدور پروانه واخذ تعهد لازم پروانه مصرف آب را با رعایت حق تقدم براساس آئین نامه ای که به پیشنهاد وزارت آب و برق و وزارت کشاورزی تدوین و هیئت وزیران تصویب مینمایند صادر میکند .

ماده ۱۲- آئین نامه مربوط بدرخواست مصرف آب و صدور پروانه استفاده منابع آب مذکور در ماده یک این قانون باید حاوی مقررات و شروط و تعهدات لازم باشد و ضمنا در پروانه مصرف آب تاریخ شروع و اتمام تاسیسات آبیاری اختصاصی و تاریخ استفاده از آن باید قید گردد .

ماده ۱۳- هیچکس حق ندارد آبی را که اجازه مصرف آنرا دارد به مصرفی بجز آنچه که در پروانه قید شده است برساند و همچنین حق انتقال پروانه صادر را بدیگری نخواهد داشت مگر با اجازه وزارت آب و برق .

ماده ۱۴- پروانه مصرف آب مختص بزمین و مواردی است که برای آن صادر شده است مگر آنکه تصمیم دیگری وسیله دولت در منطقه اتخاذ شود و یا بهرعلتی مسلم شود که مصرف مفید اقتصادی نیست در این صورت وزارت آب و برق مراتب را با ذکر علل و ارائه دستورهای فنی بمصرف کننده اعلام میدارد هرگاه در مدت سه سال از تاریخ اخطار مزبور مصرف کننده بدستورهای وزارت آب و برق عمل ننماید پروانه مصرف آب لغو خواهد شد. تبصره - در صورت اعتراض به تصمیم وزارت آب و برق مرجع رسیدگی هیئت سه نفری مندرج در ماده ۷ این قانون است .

بخش چهارم - شرایط استفاده و نحوه مصرف آب

ماده ۱۵- دارندگان پروانه مصرف ملزم هستند که از اتلاف و مصرف غیر مفید آب اجتناب ورزیده و مجاری اختصاصی مورد استفاده خود را بنحوی که این منظور را تامین کند احداث و نگهداری کنند .

ماده ۱۶- مصرف مفید مصرفی است که تحت شرایط زمان و مکان (با توجه به احتیاجات مصرف کننده و احتیاجات عمومی و امکانات) طبق مقررات این قانون تعیین خواهد شد . مصرف مفید با تغییر روشهای علمی و فنی قابل تجدید نظر است .

ماده ۱۷- وزارت آب و برق مکلف است با توجه به اطلاعاتیکه وزارت کشاورزی در مورد مصرف آب هریک از محصولات کشاورزی در اختیار وزارت آب و برق قرار میدهد تدریجا میزان اجازه مصرف آب را در هر ناحیه با توجه بنوع محصول . نوع خاک . کیفیت اقلیمی تعیین و اعلام دارد .

بخش پنجم - آبهای مصرف نشده .

ماده ۱۸- وزارت آب و برق در هر منطقه پس از رسیدگی های لازم برای آبهای مشروح در زیر پروانه صادر میکند :

۱- آبهایی که بدون استفاده مانده باشد .

۲- آبهاییکه بر اثر احداث تاسیسات آبیاری و سدسازی و زهکشی

- بوسیله سرمایه‌گذاری دولتی بدست آمده و می‌آید .
- ۳- آبهای زائد از مصرف که بدریاچه‌ها و دریاها و انهار میریزند .
 - ۴- آبهای حاصل از فاضل آبها .
 - ۵- آبهای زائد از سهمیه شهری .
 - ۶- آبهاییکه از تاریخ صدور پروانه تاسه سال بوسیله دارنده پروانه یا جانشین او بمصرف نرسیده باشد .
 - ۷- آبهاییکه پروانه استفاده از آن بعلل قانونی لغو شده باشد .
 - ۸- آبهاییکه بر اثر زلزله یا سایر عوامل طبیعی در منطقه‌ای ظاهر میشود .

فصل دوم - وظایف و اختیارات

ماده ۱۹- وزارت آب و برق موظف است بمنظور تامین آب مورد نیاز کشور از طرق زیر اقدام مقتضی بعمل آورد .

الف - مهار کردن سیلابها و ذخیره نمودن آب رودخانه‌ها در مخازن سطحی و زیرزمینی .

ب - تنظیم و توزیع آب با ایجاد شبکه‌های آبیاری و لوله‌کشی .

ج - استخراج و استفاده مفید از آبهای زیرزمینی و معدنی .

د - شیرین کردن آب شور در مناطق لازم

ه - جلوگیری از شور شدن آبهای شیرین .

و - بارور کردن ابرها .

ز - نظارت بر کیفیت و کمیت مصارف آب و بررسی کلیه منابع آبهای

کشور .

ح - ایجاد تاسیسات آبیاری و تاسیس شرکتها و سازمانهای آبیاری و

هیاتهای اجرایی و کمیته‌های حفاظت آب در نواحی و مناطق مختلف .

ط - نظارت بر آبها بطور مستقیم یا غیر مستقیم و جیره‌بندی آب در

خشکسالی .

ی - انجام سایر اموریکه موجب حسن اجرای این قانون باشد .

ماده ۲۰- گزارش کارکنان وزارت آب و برق و موسسات تابع و

کارکنان وزارت کشاورزی و وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستائی

(بنا بمعرفی وزیر کشاورزی و وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستائی) که بموجب ابلاغ مخصوص وزیر آب و برق برای اجرای وظایف مندرج در این قانون انتخاب و بدادسراها معرفی شده باشند ملاک تعقیب متخلفین است و در حکم گزارش ضابطین دادگستری خواهد بود و تعقیب متخلفین طبق بند ب از ماده ۵۹ قانون آئین دادرسی کیفری بعمل خواهد آمد .

ماده ۲۱- وزارت آب و برق میتواند در نواحی و مناطقی که لازم بداند برای استقرار نظم و اجرای این قانون سازمان پلیس مسلح آب ایجاد کند و وظایف پلیس مسلح آب که در اجرای این قانون دارای اختیارات ضابطین دادگستری میباشد طبق آئین نامه ای که به پیشنهاد وزارت آب و برق بتصویب هیئت وزیران خواهد رسید تعیین میشود .

ماده ۲۲- وزارت آب و برق میتواند سازمانها و شرکتهای آب منطقه ای را که بصورت شرکتهای بازرگانی اداره میشود راسا یا با مشارکت سازمانهای دیگر دولتی یا شرکتهائیکه با سرمایه دولت تشکیل شده اند ایجاد کند . اساسنامه این شرکتها به پیشنهاد وزارت آب و برق بتصویب کمیسیونهای آب و برق و دارائی و استخدام مجلسین خواهد رسید و شرکتهای مذکور از پرداخت حق الثبت و تمبر معاف خواهند بود .

وزارت آب و برق میتواند از این اختیارات برای تغییر وضع سازمان- های موجود خود بصورت شرکتهای بازرگانی استفاده کند .

تبصره - وزارت آب و برق برای اجرای این وظایف و همچنین تعیین حوزه های آبریز مناطق و نواحی و تشریح تعاریف و اصطلاحات و عناوین مذکور در این قانون آئین نامه های لازم را تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران بموقع اجراء میگذارد .

فصل سوم - آبهای زیرزمینی

ماده ۲۳- استفاده از منابع آبهای زیرزمینی باستثنای موارد مذکور در ماده ۲۵ این قانون از طریق حفر هر نوع چاه و قنات در هر نقطه از کشور با اجازه و موافقت وزارت آب و برق باید انجام شود و وزارت مذکور با توجه بخصوصیات هیدروژئولوژی (شناسائی طبقات زمین و آبهای زیرزمینی) منطقه و مقررات پیش بینی شده در این قانون نسبت بصدور پروانه حفر اقدام میکند .

تبصره ۱- برای استفاده از چاه وسایر تاسیسات استخراج آبهای زیرزمینی که قبل از تاریخ تصویب این قانون ایجاد شده است تحصیل پروانه مصرف طبق این قانون الزامی است ترتیب انتشار آگهی برای اطلاع عموم و صدور پروانه و مرجع صدور پروانه وسایر شروط و تعهدات طبق مقررات مصوب وزارت آب و برق که با رعایت ماده ۱۴ تعیین میشود خواهد بود .

تبصره ۲- چاههاییکه از تاریخ ۱۴/۷/۴۲ با توجه بقوانین ومقررات طبق تشخیص وزارت آب و برق در مناطقی که از طرف وزارت آب و برق ممنوع یا محدود اعلام وآگهی شده وهمچنین طبق این قانون غیر مجاز و بدون پروانه حفر شود بدون پرداخت هیچگونه خسارت بتشخیص وزارت آب و برق مورد استفاده آبیاری قرار داده یا با حضور نماینده دادستان محل مسدود خواهد شد .

ماده ۲۴- وزارت آب و برق مجاز است در مناطقی که با بررسیهای علمی وفنی معلوم شود که سفره آب زیرزمینی در اثر ازدیاد مصرف یا علل دیگر پائین میروود وهمچنین در مناطقی که طرحهای آبیاری جامع واستفاده از آبهای زیرزمینی بمنظور ملی کردن آب در ناحیه ای از طرف دولت باید اجرا گردد با حدود جغرافیائی مشخص حفر چاه عمیق یا نیمه عمیق ویا قنات راممنوع سازد و رفع این ممنوعیت منوط به اجازه مجدد وزارت آب و برق است .

ماده ۲۵- احداث چاه در هر محل واستفاده از آب آن برای مصرف خانگی وشرب وبهداشتی و باغچه تا ظرفیت آبدهی ۲۵ متر مکعب در شبانه روز مجاز است و احتیاج بصدور پروانه حفر ندارد وزارت آب و برق در موارد لازم میتواند از این نوع چاهها بمنظور بررسی آبهای منطقه وجمع آوری آمار و مصرف آن بازرسی کند .

تبصره - در صورتیکه حفر این قبیل چاهها موجب کاهش یا خشکانیدن آب چاه و یا قنات مجاز مجاور گردد وزارت آب و برق میتواند در صورت عدم توافق مالکین بشکایت شاکی رسیدگی و در صورت احراز این موضوع چاه جدید را مسدود ویا از حفر وبهره برداری آن جلوگیری کند .

ماده ۲۶- تا زمان اجرای ملی شدن آب در هر ناحیه یا منطقه حق هر يك از صاحبان اراضی از چاه یا قنات مشاع ومشترك متناسب باسهامی است

که برای حفر چاه یا قنات واحداث تاسیسات پرداخته یا توافق کرده‌اند و در صورت کمبود یا ازدیاد آب - آب موجود بنسبت سهامشان تقسیم یا نوبت - بندی خواهد شد .

ماده ۲۷- دارندگان پروانه چاه مسئول جلوگیری از آلودگی آب داخل چاه هستند و موظفند طبق مقررات بهداشتی عمل کنند .

ماده ۲۸- دارندگان پروانه‌های صادره پس از اعلام ملی شدن آب در هر منطقه بهیچ عنوان مجاز به آب فروشی نیستند مگر اینکه پروانه بنام شرکت تعاونی روستائی و یا شرکت سهامی زراعی صادر شده باشد که در اینصورت مجازند به اعضاء شرکت بفروشند .

تبصره - درمورد چاههاییکه قبل از تصویب این قانون بطور مجاز احداث شده‌اند وظرفیت استخراج آب این قبیل چاهها بیش از میزان مصرف مفید صاحبان پروانه باشد و مازاد آنها با ارائه شواهد و قرائن قبل از تصویب این قانون برای امور کشاورزی و صنعتی و یا شهری مصرف مفید داشته است برای مصرف کنندگان آب مازاد با توجه بمقررات مربوط پروانه جداگانه صادر خواهد شد و نرخ آب با رعایت هزینه‌های جاری و استهلاکی طبق معیارهای وزارت آب و برق با احتساب بهره تا ۸ درصد نسبت ب سرمایه ازطرف مصرف کننده بصاحب چاه پرداخت میشود و در صورتیکه مصرف کنندگان از پرداخت منظم بهای آب خودداری کنند طبق ماده ۵۳ این قانون با آنان رفتار خواهد شد .

ماده ۲۹- وزارت آب و برق موظف است بنا بر تقاضای درخواست - کننده حفر چاه یا قنات و بمنظور راهنمایی فنی و علمی متخصصین خود را بمحل اعزام وامکان حفر چاه یا قنات را از لحاظ فنی و اقتصادی مورد بررسی قرار داده و راهنمایی کند و پنجاه درصد هزینه کارشناسی بعهدہ متقاضی خواهد بود .

تبصره - شرکت‌های تعاونی روستائی و شرکت‌های سهامی زراعی بجای ۵۰٪ فقط ۲۰٪ هزینه کارشناسی پرداخت خواهند کرد .

ماده ۳۰- در مواردیکه آب شور و یا آب مخلوط با املاح معدنی غیر قابل مصرف با آب شیرین مخلوط شود وزارت آب و برق میتواند مجرای

آب شور یا مخلوط به املاح را مسدود کند و در صورتیکه این کار از لحاظ فنی امکان‌پذیر نباشد چاه یا مجرا را بدون پرداخت خسارت عندالاقضاء مسدود یا منهدم سازد.

ماده ۳۱- برای جلوگیری از اتلاف آب زیرزمینی خصوصاً در فصولی از سال که احتیاج به بهره‌برداری از آب زیرزمینی نباشد دارندگان پروانه چاههای آرتزین موظفند از طریق نصب شیر و دریچه از تخلیه دائم آب زیر-زمینی جلوگیری کنند.

ماده ۳۲- در چاههای آرتزین که از آنها آب زیرزمینی بخودی خود از سطح زمین خارج میشود و در چاههای نیمه آرتزین که در آنها سطح ایست آبی بالاتر از سطح اولیه برخورد به آب است دارندگان پروانه چاه مکلفند بوسیله پوشش جداری و یا طرز مناسب دیگری بتشخیص وزارت آب و برق از نفوذ آب مخزن تحت فشار و قشرهای دیگر جلوگیری کنند.

ماده ۳۳- هرچاه باستثناء چاههای مذکور در ماده ۲۵ باید مجهز بوسائل اندازه‌گیری سطح آب و میزان آب استخراج شده باشد دارندگان پروانه مکلفند گزارش مقدار آب مصرف شده را طبق معیارها و درخواست وزارت آب و برق بدهند.

تبصره - وزارت آب و برق مجاز است در موارد لازم برای اندازه‌گیری آب قنات و سائل و سائل اندازه‌گیری را بهزینه خود تمییه نماید. حفظ و نگهداری و سائل مزبور و اندازه‌گیری بده آب قنات با اداره‌کنندگان قنات خواهد بود. ماده ۳۴- اشخاص حقیقی و حقوقی که حرفه آنها حفاری است و با وسائل موتوری اقدام بحفر چاه یا قنات میکنند باید پروانه حفاری از وزارت آب و برق تحصیل کنند و بدون داشتن پروانه حفاری مجاز با اقدام حفاری با وسائل موتوری نخواهند بود.

اشخاص مذکور موظفند کلیه شروط مندرج در پروانه حفاری را رعایت کنند و در صورت تخلف پروانه حفاری آنها لغو خواهد شد و اگر بدون پروانه حفاری اقدام بحفر چاه کنند اشخاص حقیقی و در مورد شرکتها و سازمانهای عامل شرکتها و یا سازمانها نیز به مجازات مقرر در ماده ۶۰ این قانون محکوم خواهند شد و بعلاوه وزارت آب و برق میتواند دستگاه حفاری

را مجاناً بسود دولت ضبط کند .

ماده ۳۵- هرگاه در اثر حفر چاه یا قنات جدیدی آب چاه یا قنات مجاور نقصان یابد و یا خشک شود در صورتیکه برای صاحب چاه قنات مجاور استفاده از آب چاه یا قنات جدید ممکن باشد مقدار آب سابق او در قبال شرکت در هزینه بهره‌برداری بتشخیص وزارت آب و برق از چاه یا قنات جدید تامین خواهد شد والا صاحب یا صاحبان چاه یا قنات جدید باید خسارات صاحب یا صاحبان قنات یا چاه را که میزان آن از طرف وزارت آب و برق تعیین میشود بپردازند و در صورت استتکاف از تادیه خسارت مزبور طبق مقررات قسمت آخر ماده ۵۳ قابل وصول است .

تبصره - ملاک تعیین میزان آب یا خسارت معدل پنجسال اخیر مصرف مفید آب قنات یا چاه در دوران بهره‌برداری است و تعداد ساعات بهره‌برداری در سال برحسب شرائط اقلیمی نقاط مختلف کشور و دوره کشت و آبیاری طبق نظر کارشناس وزارت آب و برق تعیین میشود .

ماده ۳۶- وزارت آب و برق و موسسات و شرکتهای آبیاری تابع میتواند آب دنگها و آسیابهای را که موجب نقصان آب و یا اختلال در امر تقسیم آب میشوند بترتیب مقرر در ماده ۵۰ خریداری کنند .

ماده ۳۷- قنات یا چاهی که چهار سال متوالی بایر یا بعلت نقصان فاحش آب عملاً مسلوب المنفعه تشخیص شود و مالک یا مالکین آن با اعلام کتبی وزارت آب و برق در مدتی که از یکسال تجاوز نکند . نسبت به دائر کردن قنات یا چاه اقدام نکنند متروک تشخیص و مجاناً جزء منابع ملی شده محسوب میشود وزارت آب و برق میتواند چاه یا قنات متروک را راساً مورد استفاده قرار دهد و یا اجازه بهره‌برداری آنرا بدیگری واگذار نماید و عندالاقضاء اجازه حفر چاه یا قنات در حریم چاه یا قنات متروک صادر نماید .

ماده ۳۸- اگر کسی مالک چاه یا قنات یا مجرای آبی در ملک غیر باشد تصرف چاه یا مجرا فقط از نظر مالکیت قنات و مجرا و برای عملیات مربوط بقنات و چاه و مجرا خواهد بود و صاحب ملک میتواند در اطراف چاه و مجرا و یا اراضی بین دو چاه تاحریم چاه و مجرا تصرفی که بخواهد بکند مشروط براینکه تصرفات او موجب ضرر صاحب قنات و چاه و مجرا نشود .

تبصره - تشخیص حریم چاه و قنات و مجرا در هر مورد با وزارت آب و برق است .

ماده ۳۹- آئین نامه اجرائی مواد این فصل توسط وزارت آب و برق پیشنهاد و پس از تصویب هیئت وزیران بموقع اجرا گذارده میشود .

فصل چهارم - حفاظت و نگهداری تأسیسات مشترك

ماده ۴۰- کلیه شرکاء در حفاظت و نگهداری چاه - قنات - نهر - جوی و استخر و هر منبع یا مجرای آب مشتركی بنسبت سهم مسئولند .

ماده ۴۱- مصرف کنندگان آب از مجاری و سردهنه مسئول نگاهداری تأسیسات مشترك هستند و هیچکس بدون اجازه وزارت آب و برق حق احداث و تغییر مقطع و مجرای آب و انشعاب جدید را ندارد و هر بالادستی مسئول خساراتی است که از عمل غیر متعارف او به پائین دستی وارد میآید .

ماده ۴۲- هیچ نهر و جوی و قنات و چاهی نباید در جاده عمومی و خصوصی و حریم آنها بصورتی باشد که ایجاد خطر و مزاحمت برای عابرین و وسائل نقلیه کند مالک یا مالکین موظفند روی آن را بنحوی بپوشانند که خطر یا خسارتی برای عابرین و وسائط نقلیه راه بوجود نیارد . در صورتیکه مالک یا مالکین از اجرای اخطار کتبی وزارت راه و شهرداری (در شهرها) بمدت یکماه طبق مشخصات فنی وزارتین آب و برق و راه در رفع خطر اقدام نکنند و همچنین در صورت عدم استفاده و یا اعراض و انصراف از بهره برداری بمدت سه سال متوالی با توجه به اخطار کتبی وزارت آب و برق بمالک یا مالکین چنانچه در مدت سه ماه از تاریخ اخطار اقدامی بعمل نیآورد اینگونه مجاری متعلق بدولت خواهد بود .

تبصره - احداث نهر یا جوی و یا چاه و قنات و نظایر آن در راهها و حریم آنها موکول بتحصیل اجازه از وزارتین راه و آب و برق در معابر شهرها با جلب موافقت شهرداری از وزارت آب و برق خواهد بود . مشخصات فنی مندرج در اجازه نامه لازم الاجرا است .

ماده ۴۳- هرگاه استفاده کنندگان مشترك نهر یا جوی یا چاه یا قنات و امثال آن حاضر بتأمین هزینه آن نشوند هر يك از شرکاء میتواند بتصدیق وزارت آب و برق در خصوص لزوم تعمیر و میزان هزینه آن - نهر یا جوی یا

چاه یا قنات را شخصا تعمیر و سهم شریک یا شرکاء مستتکف را به اضافه ۱۲٪/ زیان تاخیر در سال از او مطالبه کند .

در موارد فوق میزان هزینه تعمیرات و انجام آن باید بگواهی وزارت آب و برق برسد و سهم شریک یا شرکاء مستتکف بر طبق مقررات مربوط به اجرای اسناد رسمی لازم الاجرا بوسیله اجرای ثبت بتقاضای ذینفع وصول خواهد شد .

تبصره - وزارت آب و برق وظایف مربوط به اجرای این ماده را در سطح روستاها بوزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستائی واگذار خواهد کرد .

ماده ۴۴- برای کسانیکه پروانه مصرف آب دارند استفاده از اراضی دیگران بمنظور نهرکشی و انتقال آب و نگاهداری تاسیسات مربوط به آن مجاز است و مالک زمین محق بدریافت ارزش زمین و خسارات وارده طبق نرخ عادله است که قبل از آغاز کار ترتیب پرداخت آن داده شود مشخصات فنی نهر و تاسیسات باید با نظر وزارت آب و برق تعیین گردد .

ماده ۴۵- هرگاه آب بران نتوانند در مورد مسیر و یا طرز انشعاب آب از مجرای طبیعی با یکدیگر توافق نمایند وزارت آب و برق میتواند با توجه باینکه بحق دیگری لطمه ای نرسد مسیر یا انشعاب را تعیین کند .

ماده ۴۶- در مورد آبهای سطحی حل اختلافات حاصل در امر تقدم یا اولویت و کیفیت و کمیت و همچنین اختلافاتیکه موجب تاخیر آبرسانی میشود و تقسیم و مصرف آب در مرحله اول از طریق کدخدامنشی توسط سرآبیاران و میرآبان باید فیصله پذیرد و در صورت ادامه اختلاف مدیر منطقه و یا رئیس ناحیه موظف بمداخله و رسیدگی و اظهار نظر است .

نظر رئیس ناحیه یا مدیر منطقه موقتا تا اجرای قانون ملی شدن آب در آن ناحیه قطعی است و مامورین انتظامی موظف با اجرای آن هستند .

ماده ۴۷- هر نهری که در زمین دیگری جریان داشته در صورتیکه به تشخیص وزارت آب و برق پنجسال خشک و بلا استفاده مانده باشد حق مجرا از بین خواهد رفت .

ماده ۴۸- در مواردی که انهار مورد استفاده مانع از عملیات عمرانی

صاحب زمین گردد صاحب زمین میتواند بجای نهر مذکور مجرای دیگری از نهر با تصویب وزارت آب و برق بصورتیکه سبب تفریط آب و یا موجب اشکال در امر آبیاری نگردد بهزین خود احداث کند .

ماده ۴۹- وزارت آب و برق مکلف است سهام اشخاص حقیقی یا حقوقی غیر دولتی در شرکتهای آبیاری را که قسمتی از سهام آن متعلق بدولت است در ازاء پرداخت مبلغ اسمی هر سهم خریداری نموده و این شرکتهای را در سازمانها یا شرکتهای آب منطقه ای ادغام کند صاحبان اینگونه سهام موظف بفروش سهام مربوط بوزارت آب و برق هستند .

فصل پنجم - در تملك و تصرف اراضی و اعیانهای موردنیاز

ماده ۵۰- هرگاه برای اجرای طرحهای عمرانی و صنعتی و توسعه کشاورزی و سدسازی و تاسیسات اصلی و فرعی مربوطه و استفاده از منابع آبهای سطحی و زیرزمینی احتیاج به اراضی و ابنیه و مستحذات و تاسیسات و سایر حقوق متعلق به اشخاص حقیقی یا حقوقی باشد و ضرورت تصرف به تصدیق وزارت آب و برق و مدیر عامل سازمان برنامہ رسیده باشد وزارت آب و برق و موسسات و شرکتهای تابع میتوانند اراضی و ابنیه و مستحذات را بشرح زیر خریداری و تصرف نمایند و در موارد ضروری و فوری با تصویب وزیر آب و برق انجام تشریفات ارزیابی و پرداخت بهای خرید مانع تصرف و اجرای کار نیست مشروط بر اینکه قبل از تصرف وضع موجود وسیله کارشناس و نماینده مجری طرح مشخص و صورت مجلس شده باشد .

الف - تعیین بهای اراضی و ابنیه و مستحذات و تاسیسات و سایر حقوق از طریق توافق بین دستگاههای اجرائی و مالکین آنها بعمل میآید و در صورت عدم توافق هیئتی مرکب از وزیر آب و برق و وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستائی مدیر عامل سازمان برنامہ دادستان کل - مدیر کل ثبت یا نمایندگان آنها تعیین قیمت خواهند کرد و رای این هیئت قطعی است و در صورتیکه مالک یا مالکین حاضر به امضاء سند و اگذاری نشوند پس از سپردن بها از طرف وزارت آب و برق بصندوق ثبت محل دادستان شهرستان یا نماینده او سند انتقال را از طرف مالک یا مالکین امضاء خواهد کرد .

ب - ملاک تعیین قیمت اراضی و ابنیه و مستحذات و تاسیسات و سایر

حقوق عبارت از بهای عادله مشابه آنها واقع در حوزه عملیات در سال قبل از تاریخ تصویب طرح مقدماتی بدون رعایت تاثیر اجرای عملیات در قیمتها است که با استفاده از نظر کارشناس یا کارشناسان بعمل میآید .

ج - بهای املاک مزروعی و باغات و قلمستانها طبق بند (ب) تعیین و با رعایت مواد ۵ و ۶ قانون طرز تملك اراضی مورد نیاز سد فرحناز پهلوی مصوب ۲۵ خرداد ۱۳۴۵ بمالك و کشاورزان پرداخت خواهد شد .

تبصره ۱- تاریخ ۱۳۳۷٫۲٫۲۸ مذکور در بند (ت) ماده ۵ و جمله (تاریخ تقدیم این لایحه) مندرج در ماده ۶ قانون طرز تملك اراضی مورد نیاز سد فرحناز پهلوی به (سال قبل از تصویب طرح مقدماتی) تغییر داده میشود .
تبصره ۲- در صورتیکه در اثر اجرای طرح خسارتی (بدون لزوم تصرف و خرید) باشخاص وارد آید خسارت براساس مقررات این ماده تعیین و پرداخت خواهد شد .

تبصره ۳- در مواردیکه خسارت ناشی از نقصان آب باشد و جبران کسری آب امکانپذیر باشد بدون پرداخت خسارت تعهد تحویل کمبود آب بحد مصرف مفید خواهد شد و الا خسارت پرداخت میشود .

تبصره ۴- اراضی واقع در خارج محدوده شهرها که در مسیر شبکه آبیاری قرار میگیرند با رعایت حریم مورد نیاز از طرف صاحبان این اراضی بدون تشریفات و مجانا در اختیار دولت قرار میگیرد .

در صورتیکه در اراضی مزبور مستحذات یا اعیانی وجود داشته باشد و بر اثر اجرای طرح تاسیسات مذکور در فوق از بین برود یا خسارتی به آنها وارد شود موسسات دولتی مربوطه باید خسارت مالك اعیانی را بترتیب مذکور در این ماده تقویم و پرداخت نماید بدون اینکه کارهای ساختمانی از جهت پرداخت خسارت متوقف شود . حریم انهار و شبکه آبیاری به پیشنهاد وزارت آب و برق بتصویب هیات وزیران خواهد رسید .

تبصره ۵- در مورد اراضی که در اجرای قوانین اصلاحات ارضی بزارعین واگذار شده مفاد تبصره ۲ ماده ۱۹ قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی مصوب ۴۰٫۱۰٫۱۹ رعایت میشود .

تبصره ۶- وزارت کشاورزی میتواند برای اجرای طرحهای توسعه

کشاورزی از اختیارات این ماده و تبصره‌های مربوطه استفاده کند و درچنین مواردی وزیر کشاورزی بجای وزیر آب و برق خواهد بود .

ماده ۵۱- در صورتیکه در اثر ملی شدن آب در ناحیه یا منطقه‌ای آب قنوت و چاهها و هرنوع تاسیسات استخراج آب زیر زمینی متعلق باشخاص تملك شود و یا در اثر اجرای طرحهای مربوط بملی شدن منابع موجود نقصان یافته یا خشك شوند بترتیب زیر برای جبران خسارت عمل خواهد شد .

۱- در مواردیکه اراضی زراعتی آبی مشروب شده بوسیله این منابع در محدوده طرح عمرانی قرار گیرند و تامین آب آنها از منابع ملی شده طرح مقدور باشد یا در مواردیکه این اراضی خارج محدوده طرح عمرانی بوده و تامین آب آنها از منبع دیگری بحد مصرف مفید امکان پذیر باشد فقط بهای عادلانه قنات یا تاسیسات استخراج آب طبق مقررات این قانون بمالك یا متضرر پرداخت میشود در غیر اینصورت خسارت طبق تبصره ۱ ماده ۵۰ این قانون تعیین و پرداخت خواهد شد .

۲- نسبت به چاهها وقنوت و تاسیسات مربوط به استخراج آب زیرزمینی که قانونا میباید پروانه داشته باشند ولی بدون پروانه ایجاد شده‌اند طبق تبصره ۲ ماده ۲۳ این قانون اقدام خواهد شد .

۳- در مورد اراضی که از منابع ملی شده در داخل و یا خارج طرح آبیاری میشوند و خسارت آنها طبق این قانون پرداخت شده است بهای آب مصرفی طبق مقررات و معیارهای وزارت آب و برق مانند سایر مصرف‌کنندگان آب از طرف مصرف‌کننده باید پرداخت شود .

۴- در مورد اراضی و تاسیسات کشاورزی اشخاص و کشاورزانی که از خارج طرح بداخل طرح جابجا میشوند طبق ماده ۸ قانون راجع به الحاق هشت ماده به آئین‌نامه اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۴۶ر۳۲۲ عمل خواهد شد .

ماده ۵۲- وزارتخانه‌های منابع طبیعی و اصلاحات ارضی و تعاون روستائی مجازند مراتع غیر مشجر و اراضی موات و بایری که مورد احتیاج وزارت آب و برق بمنظور اجرای طرحهای عمرانی باشد در اختیار آن وزارتخانه قرار دهند .

تبصره ۱- وزارت آب و برق راسا یا بوسیله سازمانها و شرکتهای تابع

خود هرگونه دخل و تصرفی که بمنظور بهره‌برداری لازم بداند میتواند در اراضی واگذاری مزبور بکند .

تبصره ۲- بمنظور حفظ اراضی واگذاری بصورت اولیه یا دائر و جلوگیری از تجاوز به اراضی مزبور وزارت آب و برق میتواند بوسیله پلیس آب وظایف و اختیاراتی را که طبق مقررات قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی بمهده وزارت منابع طبیعی محول شده است مستقیماً انجام دهد و از متجاوزین خلع ید کند .

تبصره ۳- در مورد اراضی واگذاری از طرف وزارتین منابع طبیعی و اصلاحات ارضی و تعاون روستائی بوزارت آب و برق در صورتیکه سند مالکیت بنام وزارتخانه مذکور در فوق صادر شده باشد ثبت اسناد مکلف است اسناد مالکیت صادر را بنام وزارت آب و برق ثبت نماید و در صورتیکه سند مالکیت صادر نشده باشد جریان ثبتی را بنام وزارت آب و برق تا صدور سند مالکیت ادامه دهد .

فصل ششم- وصول آب بهاء و دیون

ماده ۵۳- وزارت آب و برق موظف است در مناطقی که طرحهای عمرانی یا قانون ملی شدن آب بمرحله اجرا درآمده است نرخ متوسط تمام شده آب را برحسب متر مکعب بتدریج در هر ناحیه یا حوزه آبریز برای کلیه مصرف‌کنندگان پنجسال یکبار با توجه بهزینه‌های جاری شامل مدیریت و نگهداری و تعمیر و بهره‌برداری و هزینه استهلاک و بهره سرمایه باتوجه باستهلاک تعیین و اعلام دارد و همچنین تدریجاً نرخ آب مصارف کشاورزی را برای محصول واحد در تمام کشور یکسان تعیین و وصول کند .

ضروری که بعلمت گرانتر بودن هزینه استحصال آب در یک منطقه آبریز بسازمان یا شرکت مزبور تحمیل میگردد از محل درآمد شرکتها یا سازمانهاییکه در منطقه آبریز دیگر بعلمت ارزاتر بودن هزینه استحصال عاید میشود جبران کند و آب بران موظف بپرداخت بهای آب مصرفی براساس نرخ مذکور هستند و الا آب مصرف‌کننده که حاضر بپرداخت آب بها نگردیده است پس از برداشت هر محصول قطع میشود و بعلاوه آب بهای معوق طبق مقرراتی که در این قانون پیش‌بینی شده است وصول خواهد شد . تحویل مجدد آب مستلزم پرداخت

هزینه‌هایی که تعیین میشود خواهد بود .

در صورتیکه آب بران مستنکف ظرف مهلت مقرر در تبصره ۶ این ماده که از طرف مدیران و روسای مناطق و نواحی آبیاری تعیین میشود بدهی خود را پرداخت نکنند و یا ترتیب قابل قبولی برای تصفیه حساب خود برقرار نسازند متصدی و مسئول منطقه یا ناحیه مربوط صورت بدهی را جهت صدور اجرائیه به اداره ثبت محل ارسال خواهد کرد و اداره ثبت مکلف است برطبق مقررات اجرای اسناد رسمی لازم‌الاجراء اقدام بصدور ورقه اجرائیه و وصول مطالبات از بدهکار کند .

تبصره ۱- شرکتها و سازمانهای مذکور در این قانون از تاریخ تاسیس از معافتهای مالیاتی که در قانون مالیات بر درآمد برای شرکتهای خصوصی (کشاورزی و صنعتی) در نظر گرفته شده بهره‌مند میشوند و بمنظور اعمال نرخ واحد برای محصول معین در مناطق مختلف کشور شرکتها و سازمانهای نفع دهنده زیان شرکتها و سازمانهای ضرر دهنده را به تشخیص وزارت آب و برق به‌زینه خود منظور و بشرکتها و سازمانهای ضرر دهنده پرداخت میکنند و سود خالص که باین ترتیب محاسبه میشود پس از انقضاء مدت معافیت مشمول مقررات مالیاتی است .

تبصره ۲- میزان بهره سرمایه که در نرخ آب باید احتساب شود در مورد مصارف کشاورزی با توجه بوضع اجتماعی و اقتصادی در هر منطقه‌ای وزارت آب و برق تشخیص دهد حداکثر تا ده سال اول بهره‌برداری در نرخ منظور نمیشود و پس از دوره معافیت بنا به پیشنهاد وزارت آب و برق از طرف هیئت وزیران تعیین میشود .

تبصره ۳- پس از صدور پروانه مصرف مفید در هر ناحیه یا منطقه طرز احتساب آب به‌طبق ماده ۵۳ این قانون خواهد بود لیکن در نواحی که تاسیسات ذخیره و انحراف و انتقال و توزیع آب تکمیل نشده باشد تا تاریخ خاتمه تکمیل طرح هزینه‌های استهلاک و بهره سرمایه در نرخ آب بهای دارندگان حقابه‌های قبلی بمیزان حجم آب مندرج در پروانه محسوب نخواهد گردید .

تبصره ۴- کلیه وجوه دریافتی بموجب این قانون به‌عنوان طبق اساسنامه شرکتها و سازمانهای آب که مسئول اداره رودخانه‌ها و سایر منابع آب

است بمصرف هزینه‌های جاری و بهره‌برداری و نگهداری و استهلاك و تکمیل تاسیسات و کمک احتمالی بشرکتهای ضرر دهنده موضوع تبصره ۱ این ماده خواهد رسید. در محاسبه نرخ آب بهره سرمایه برای مصارف شهری مراکز استانها و مراکز صنعتی ۶٪ در سال و مصارف شهری سایر شهرها ۳٪ محسوب میشود.

تبصره ۵- وظایف مقرر در ماده ۱۶ قانون سابق بنگاه مستقل آبیاری تا اجرای قانون ملی شدن آب در هر ناحیه و هر منطقه راسا بوسیله وزارت آب و برق یا شرکتهای و سازمانهای تابع انجام خواهد شد و عواید حاصله صرفا صرف اداره و مرمت تاسیسات آبیاری حوزه مربوطه خواهد گردید.

تبصره ۶- مدت اخطار قطع آب بعلت عدم پرداخت آب بها به تشخیص وزارت آب و برق از یکماه تا چهار ماه است و برای امور زراعی پس از برداشت هر محصول.

تبصره ۷- اجرای ثبت در مورد وصول بدهی آب بها مصرف کشاورزی کمتر از بیست هزار ریال فقط از طریق توقیف اموال استیفای حقوق دائن را خواهد نمود و از بازداشت این بدهکاران خود داری خواهد شد.

ماده ۵۴- دارندگان حقا به‌های قبلی از منابع سطحی که مشمول ماده ۷ این قانون میشوند متناسب با حجم آب مصرفی طبق پروانه صادره برای مدت دهسال از سی درصد تخفیف آب بها بهره‌مند میشوند.

فصل هفتم - جلوگیری از آلودگی منابع آب

ماده ۵۵- آلوده ساختن آب ممنوع است و موسساتی که آب را بمصارف شهری یا صنعتی یا معدنی میرسانند موظفند طرح تصفیه آب و دفع فاضل آب را با تصویب وزارت آب و برق و وزارت بهداری تهیه و اجرا کنند. تبصره - در مواردیکه بسبب عدم کفاف مقدار آب قابل استفاده بکار بردن مکرر آب ضرورت داشته باشد موسسات مورد بحث در ماده فوق موظفند بنا بردستور وزارت آب و برق آب را تصفیه کرده بازهم بکار برند.

ماده ۵۶- منظور از آلوده ساختن آب آمیختن مواد خارجی به آب است بمیزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیائی یا بیولوژیکی آن را بطوریکه مضر بحال انسان و چهارپایان و آبزیان و گیاهان باشد تغییر دهد. مواد خارجی

بقرار زیر است .

مواد نفتی - ذغالی - اسیدی و هرگونه اضعاف کربنی و نفتی و مواد مضر شیمیائی اعم از جامد و مایع از هر پالایشگاه یا منبع گازی و یادستگاههای رنک کاری و الکل کشی و کارگاهها و کارخانجات شیمیائی و معدنی و صنعتی و مواد غذائی و فاضل آب شهرها .

ماده ۵۷- وزارت آب و برق موظف است با موافقت وزارت بهداری و وزارت کشور و وزارت منابع طبیعی و سازمان شکاربانی و نظارت برصید آئین نامه مخصوصی بمنظور جلوگیری از آلودگی آب و تعطیل تاسیساتی که موجب آلودگی میگردد تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران بموقع اجرا گذارد .

ماده ۵۸- کارکنان وزارت آب و برق و شرکتهای سازمانهای آن وزارت و کارکنان وزارت کشاورزی و وزارت منابع طبیعی و سازمان شکاربانی که طبق حکم وزارت آب و برق و برابر آئین نامه های مربوط مامور جلوگیری از آلودگی آب و تعطیل تمام یا قسمتی از کارخانه یا موسسه میشوند موظفند از آلودگی آب طبق مقررات جلوگیری کنند و در صورت تکرار متخلف را بوسیله مامورین انتظامی یا پلیس آب به نزدیکترین مرجع قضائی تسلیم کنند .

فصل هشتم - تخلفات و جرائم

ماده ۵۹- هرکس در بهره برداری از آب چاه بیش از حد مقرر در پروانه مصرف اقدام کند و یا مقررات وزارت آب و برق را در نحوه استفاده از آن رعایت نکند به پرداخت جریمه از یکهزار تا سی هزار ریال محکوم و در صورت تکرار پروانه او لغو خواهد شد و در صورتیکه بدون پروانه از چاه مزبور استفاده نماید چاه از طرف وزارت آب و برق با حضور نماینده دادستان مسدود و عندالافتضاء پر خواهد شد .

ماده ۶۰- اشخاص زیر به پرداخت دوهزار تا پنجهزار ریال یا از ۲ ماه تا ۶ ماه حبس تادیبی یا به هردو مجازات برحسب مورد محکوم خواهند شد .

۱- هرکس عمدا و بدون اجازه دریاچه و مقسمی را باز کند یا در تقسیم آب تغییری دهد یا دخالت غیرمجاز در وسائل اندازه گیری آب کند یا بنحوی

از انحاء امر بهره‌برداری از تاسیسات عمومی را مختل سازد.
۲- هرکس عمداً آبی را بدون حق یا اجازه مقامات مسئول بمجاری یا شبکه آبیاری متعلق بخود منتقل کند و یا موجب گردد که آب حق دیگری به او نرسد .

۳- هرکس آب حق دیگری را بدون مجوز قانونی تصرف کند .
۴- هرکس عمداً بنحوی از انحاء بضرر دیگری آبی را بهدر دهد .
۵- هرکس عمداً آب رودخانه وانهار عمومی وجویبارها و مخازن و منابع وقتوات وچاهها را بااضافه کردن مواد خارجی بنحوی مندرج در ماده ۵۶ این قانون آلوده کند درمواردی که منبع آب بعنوان منبع آب آشامیدنی بکارمیرود مرتکب بموجب سایر قوانین مربوط نیز مورد تعقیب کیفری قرار خواهد گرفت .

۶- هرکس از مقررات مندرجه در پروانه مصرف آب تخلف کند یا بدون اجازه وزارت آب و برق پروانه خودرا بدیگری منتقل سازد یا از مقررات موضوعه وزارت آب و برق در اجرای مواد فصل دوم این قانون تخلف کند .
۷- هرکس بدون رعایت مقررات این قانون بحفر چاه ویا قنات ویا بهره‌برداری از منابع آب مبادرت کند .

تبصره - در مورد بندهای ۲ و ۳ و ۴ باگذشت شاکی خصوصی تعقیب موقوف میشود .

ماده ۶۱- هرکس عمداً بنحوی از انحاء سد و تاسیسات سد اعم از تاسیسات آبیاری و تاسیسات مربوط به نیروی برق آبی وپستهای انتقال خط و خط انتقال فشار قوی را تخریب یا منهدم نماید بجسب با اعمال شاقه از ۳ تا ۱۵ سال محکوم خواهد شد .

فصل نهم - مقررات مختلفه

ماده ۶۲- ملی شدن آب و مواد ومقررات مربوط به آن تدریجاً در حوزه آبریز رودخانه‌ها ومنابع آب زیرزمینی منطقه بمنطقه وناحیه بناحیه با توجه به امکانات مالی وفنی برنامه‌های عمرانی آگهی واجرا خواهد شد .
تشخیص این مقررات خاص وتاریخ اجرای آن بمعده وزارت آب و برق است.
ماده ۶۳- وزارت آب و برق موظف است که ششماه قبل از آغاز

اجرای ملی شدن آب محدوده ناحیه یا منطقه مورد نظر را آگهی نماید تا مشمولین بوظایف و تکالیف خود و وزارت آب و برق واقف گردند .

ماده ۶۴- تشخیص صلاحیت علمی کارشناسان رشته‌های مختلف فنون توسعه منابع آب و آبیاری در مورد اخذ پروانه کارشناسی رسمی با وزارت آب و برق است .

ماده ۶۵- کلیه قوانین و مقرراتی که مغایر با این قانون باشد و همچنین قانون حفظ و حراست منابع آبهای زیرزمینی کشور از تاریخ تصویب این قانون در آن قسمت که مغایر است بلااثر است .

ماده ۶۶- آئین نامه‌های مربوط به امور اجرائی سایر مواد در صورت لزوم به پیشنهاد وزارت آب و برق بتصویب هیئت وزیران خواهد رسید .

۲۷ ژانویه ۶۸

جناب آقای منصور روحانی وزیر محترم آب و برق

محترماً بااطلاع جنابعالی میرساند که دوست صمیمی اینجناب آقای روبرت مارکیس مشاور کل سازمان دره تنسی پیشنهاد کرده است که اینجناب را در پروژه‌ای که انجام آن را تعهد کرده‌ام کمک نمایید . از طرف اتحادیه بین‌المللی علوم قضائی باینجناب ماموریت داده شده است که برای دائرةالمعارف بین‌المللی حقوق تطبیقی فصلی را در موضوع قانون منابع طبیعی تهیه و تدوین نمایم . بنابراین تصمیم گرفته‌ام که در اواخر ماه مه امسال برای همین منظور بایران مسافرت کنم . البته علاقه عمده در مورد قوانین نفت و گاز و امتیازات مربوطه خواهد بود . لیکن اینجناب نسبت به توسعه منابع آب نیز علاقمندم . بدیهی است که مولفین دائرةالمعارف مورد بحث علاقمندند که قوانین زنده را در آن بگنجانند و اگرچه خود من نشریه‌ای درباره قوانین ایران دارم ولی علاقمندم با اشخاصی که بتوانند از جنبه‌های عملی این قوانین نظریاتی ابراز و نیز از چگونگی توفیقی که هدفهای مربوطه حاصل کرده‌اند اطلاعاتی بمن بدهند مذاکره کنم . امیدوارم که هنگام ورود بتهران بتوانم با جنابعالی تماس بگیرم و بتوانید نظریات خود را باینجناب ابراز داشته و ضمناً بکسانیکه مرا

در انجام این امر مهم یاری کنند معرفی فرمائید .

با تقدیم احترام
رئیس دانشکده حقوق دانشگاه وایومینگ آمریکا
فرانک ترلینز

تهران

شماره ۱۳۴۰ر۴۵۰

تاریخ ۲۰ فوریه ۱۹۶۸

آقای فرانک ترلینز رئیس دانشکده حقوق دانشگاه وایومینگ

آمریکا

از وصول نامه مورخ ۲۷ ژانویه ۱۹۶۸ جنابعالی که طی آن نسبت بقوانین نفت و گاز وهمچنین امر توسعه منابع آب اظهار علاقه فرموده‌اید بسیار سپاسگزارم .

از آنجائیکه جنابعالی همچنین بذاکره با شخصیت‌هایی که از قوانین زنده ومورد عمل ایران وچگونگی اجرای آنها اطلاع و بصیرت کامل دارند علاقمند میباشید بدینوسیله جناب آقای سرمد مشاور عالی وزیر آب وبرق را که تنها شخصیت صلاحیتدار وشایسته برای این کار میباشند معرفی مینماید تا هرگونه اطلاعات مورد نیاز را دراختیار جنابعالی بگذارند .

ضمنا جهت اطلاع يك نسخه انگلیسی از طرح نهائی قانون آب ایران ونحوه ملی شدن آن به پیوست ارسال میگردد امیدوارم که حداکثر استفاده از آن بشود .

بامید دیدار جنابعالی در تهران هستم .

وزیر آب وبرق - منصور روحانی

جناب آقای مرتضی سرمد مشاور عالی وزیر محترم آب وبرق محترما باطلاع میرساند. چون اینجانب درحال حاضر مشغول برگزاری سمیناری در موضوع منابع طبیعی واز جمله توسعه منابع آب در دانشگاه هیلاسلاسی اتیوپی هستم بنابراین آقای فرانک ترلینز رئیس دانشکده حقوق دانشگاه وایومینگ ایالات متحده آمریکا پیشنهاد نموده است که جنابعالی نسخه‌ای ازقانون جدید آب ایران را در اختیار اینجانب بگذارید. قانون مزبور برای

این سمینار مفید خواهد بود بویژه اینکه طبق گفته پروفیسور رنه داوید مولف قانون مدنی اتیوپی برخی از مقررات آب آن کشور از قوانین آب ایران الهام گرفته است چنانچه جنابعالی بتوانید هر چه زودتر از طریق پست هوایی يك نسخه انگلیسی قانون مزبور را برای اینجانب ارسال فرمائید بسیار سپاسگزار خواهم شد. ضمناً استدعا دارد در صورتیکه هزینه‌ای از این بابت باید پرداخت شود اعلام فرمائید تا نسبت بحواله آن اقدام گردد .

با تقدیم احترام

استاد حقوق دانشگاه هیلاسلاسی اتیوپی

هاریسون دانیك

جناب آقای سرمد مشاور عالی وزیر آب و برق

محترماً از وصول قانون آب ونحوه ملی شدن آن بسیار سپاسگزارم واطمینان دارم که کلیه کسانیکه علاقمند بقوانین آب هستند وبویژه دانشجویانی که دراین دانشگاه بتحصیل این رشته اشتغال دارند قانون مزبور را مورد علاقه زیاد خود خواهند یافت .

استاد دانشکده حقوق دانشگاه هیلاسلاسی اتیوپی

هاریسون دانیك

(1) INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR WATER LAW

PRESIDENT

Cuillormo J Cano

Executive Council

CHAIRMAN

Dante A Caponera

SECRETARY CENTRAL

Viconte Ciner

TREASURER

Robert D. Hayton

EDITOR

Joaquin R. Loper

MEMBERS

Charlos Campet

G.W. Putro

Cuillormo J. Cano

MORTEZA SARMAD

General Secretariat

P. Crespins

VALENCIA 3. Spain

تاریخ ۱۹ ژوئن ۱۹۷۰

جناب آقای مرتضی سرمد

محترماً افتخار دارد که بعنوان عضو شورای اجرائی يك نسخه از

صورتجلسه شورای اجرائی کانون بین‌المللی قوانین آب را که در تاریخ سوم آوریل ۱۹۷۰ در شهر رم انعقاد یافته است جهت استحضار عالی به پیوست تقدیم دارد .

بطوریکه در قسمت آخر صورتجلسه قید شده و مورد تأیید آقای کانون وزیر منابع آب آرژانتین نیز قرار گرفته است پس از دریافت دو رای موافق از طریق مکاتبه تصمیمات شورای اجرائی بمورد اجرا گذاشته خواهد شد .
در پایان بانتظار همکاری هرچه بیشتر با جنابعالی در فعالیتهای آتی کانون میباشیم .

با تقدیم احترام
پطرسند - دبیر امور اداری

November 7, 1968.

WRD/21-01 (d)

تاریخ هفتم نوامبر ۱۹۶۸

شماره دبلیو آردی ۲۱ - ۱ (دی)

جناب آقای سرمد مشاور عالی وزیر آب و برق

از ارسال نامه مورخ ۱۲ اکتبر جنابعالی بضمیمه یک نسخه از قانون آب ایران ونحوه ملی شدن آن که اخیرا بتصویب رسیده بی نهایت سپاسگزارم و اجازه بدهید که برای این اقدام بس بزرگ و پراهمیت صمیمانه بشما تبریک بگویم .

اگر اجازه بدهید علاقه داریم که قانون شما را با گزارشات سایر کارشناسان قوانین آب در نشریه سازمان اکافه تحت شماره ۳۶ مربوط بمنابع آب در بخش دوم قوانین آب در آسیا و خاور دور درج نمائیم . این نشریه بزودی برای چاپ آماده بوده و امیدواریم که جنابعالی نسبت باین موضوع ایرادی نداشته باشید .

۱- کانون بین‌المللی قوانین آب برای هماهنگ کردن قوانین آب کشورهای مختلف جهان بوجود آمده است . این کانون دارای رئیس ، شورای اجرائی و دبیرخانه کل میباشد . در حال حاضر ریاست آن با آقای کانون است . شورای اجرائی آن نیز دارای یک رئیس ، دبیرکل ، خزانه‌دار ، رئیس امور اطلاعات است . شورای اجرائی چهار عضو نیز دارد و مرتضی سرمد از اعضای این شورا میباشد .

بدیهی است که اطمینان و ائق دارم شرکت کنندگان در کنفرانس کارشناسان قوانین آب در بانکوک بقانون آب ایران علاقه وافر دارند و اگر نسخی برای آنان نیز فرستاده شود بسیار ممنون خواهند شد . بنابراین استدعا دارد ترتیبی معمول فرمائید تا نسخه‌هایی از قانون برای آنها ارسال گردد . در پایان من حقیقتا از دریافت آئین‌نامه‌های اجرائی هم که در نامه بدان اشاره فرموده بودند خوشحال و ممنون خواهم بود و در ضمن خواهشمندم برای هر يك از ما نیز نسخه‌ای ارسال فرمائید .

با تقدیم احترام و گرمترین درودها
رئیس اداره کل توسعه منابع آب - اکافه
پی‌تی‌تان

از این نامه‌ها که مبتنی بر تائید و تعریف و استفاده از قانون آب و نحوه ملی شدن آن میباشد از کشورهای خارج و مقامات قضائی بسیار رسیده است که در این کتاب مجال درج آنها نیست فقط ذکر یکی چند نامه و یا یادآوری تائید بعضی از مقامات بدین منظور است تا همگان بدانند وزارت آب و برق تا سرحد کمال برای تهیه و تدوین يك طرح قانونی کوشش و تلاش بی‌حد و حسابی در مدت سه سال با الهام از نیات ملوکانه کرده است .

فصل یازدهم

حریم و تعریف آن

حریم از نظر لغوی پیرامون و گرداگرد ملك را گویند - و از نظر حقوقی حریم مقداری از اراضی اطراف ملك و قنات و نهر و امثال آنست که برای کمال انتفاع از آن ضرورت دارد (ماده ۱۳۶ قانونی مدنی).

حریم در حکم ملك صاحب حریم است و تملك و تصرف در آن که منافی باشد با آنچه مقصود از حریم است بدون اذن از طرف مالك صحیح نیست و بنابراین کسی نمیتواند در حریم چشمه یا قنات دیگری چاه قنات بکند ولی تصرفاتی که موجب ضرر نشود جایز است (۱۳۹ قانونی مدنی) ضمناً اگر مقادیر مقرر در ماده ۱۳۸ قانون مدنی برای جلوگیری از ضرر کافی نباشد باندازه ای که برای دفع ضرر کافی باشد بآن افزوده میشود. با توجه بتعاریف قانونی فوق موضوع حریم يك نوع حق ارتفاقی شناخته میشود و فرق بین حق حریم و حق مالکیت در این است که مالکیت حقی است مطلق و انحصاری لکن حق حریم حقی است نسبی که برای کمال انتفاع مالك از مال خود پیش بینی شده است. بحث اینکه حریم نسبت بچه نوع اراضی ایجاد میشود بحث بسیار مفصلی است ولی عموم فقها و حقوقدانان معتقدند که حق حریم فقط نسبت باراضی موات و مباح ایجاد میشود و نسبت بزیمینی که ملك غیر باشد و باصطلاح در اراضی محیات حق حریم وجود ندارد و دیوانعالی کشور طی رای شماره ۶۳۴ - ۳۱۲۲۲ تقریباً همین نظریه را پذیرفته است و دلیل اینکه حق حریم

نسبت بملك غير ايجاد نميشود اينست كه حق مزبور مخالف حق مالكيت است و مالك مخير است كه هرگونه تصرفى در ملك خود بنمايد از اينرو مالك حق دارد كه در مجاورت ملك يا نهر يا چاه ديگرى تصرفاتى در ملك خود بكند اگرچه تصرف مزبور موجب ضرر ملك يا چاه يا قنات همسايه گردد مشروط بر اينكه تصرف مالك متعارف و بمنظور رفع حاجت و دفع ضرر باشد والا بنا بمفاد ماده ۱۳۲ قانون مدنى اصل لاضرر ولاضرار قابل احترام است و ماده ۱۳۹ قانون مدنى هم دلالت بر اين دارد كه حریم در اراضى موات رعايت ميشود نه در اراضى معموره زيرا ملكى كه در تصرف مالكانه ديگرى است چگونه ميتوان گفت در حكم ملك صاحب حریم است . بنا بر اين قطعا بايد حریم ملكى نداشته باشد تا بتوان آنرا در حكم ملك صاحب حریم تلقى كرد و ديگرى را از تصرف مالكانه كه باكمال انتفاع صاحب ملك منافات دارد و موجب اضرائى ميشود منع كرد .

ماحصل نظر علما و فقها و حقوقدانان راجع بحريم همين است كه فوقا بطور اختصار اشعار گرديد . لکن قوانینی بتدریج مانند ماده ۳ قانون قنوت و تبصره ۵۶ قانون بودجه اصلاحی سال ۱۳۴۳ و تصویب نامه حریم راههای کشور تصویب نامه حریم خطوط برق فشار قوی و انهار شبکه آبیاری و قانون حریم دریاچه احدثی در پشت سدها و دریاها و قانون آب و نحوه ملی شدن آن بتصویب رسیده است كه از نظر مفهوم مغایر با استنباط حقوقدانان از قانون مدنى و كتب فقهی است . گرچه بعضی از صاحب نظران قوانین اخیر الذکر را استثنائی بر اصل کلی حق حریم میدانند و معتقدند كه این موارد استثنائی قابل تسرى بموارد ديگر نیست .

برای اینکه اصولا راجع بحريم بانظرات فقها و علماء و حقوقدانان واقوال پراکنده ای كه در تحت این عنوان گفته شده است آشنا شویم ذیلا بنقل بعضی از آنها مبادرت مینماید :

۱ - در باب احياء الموات كتاب جامع الشتات مرحوم محقق قمى راجع بحريم بعنوان سؤال و جواب چنین مینویسد :

سؤال - هرگاه کسی در جنب قنات ديگرى قناتی احدث کند و در نتیجه آب قنات ديگرى خشك يا بسيار كم شود آیا صاحب قنات اول ميتواند

قنات دومی را از بین برد یانه ؟

جواب - اگر قنات دوم در زمین موات احداث شده باشد فقها برای آن حدودی در حدود ماده ۱۳۸ قانون مدنی قائل شده‌اند . بدین توضیح که در زمین نرم ۵۰۰ گزو در زمین سخت ۲۵۰ گز فاصله باید داشته باشد و اما فقهای دیگری مثل ابن جنید و علامه و صاحب کفایه میگویند اصل عدم تضرر است یعنی اگر بقنات اول ضرری برسد خواه فاصله کمتر از مقدار مقرر باشد یا بیشتر ، احداث جایز نیست . لکن اگر قنات در ملک معموره حفر شده باشد و لو ضرر بقنات مجاور سابق برسد فقها مخالفی در این امر ندارند هر چند آن مقدار مقرر فاصله هم نباشد و جمعی از علماء تصریح کرده‌اند بر اینکه حریم مختص اراضی مباحه است و در املاک مجاور حریمی نمیباشد . بعلت اینکه هیچکس را بردیگری ترجیحی نیست پس حریم از هر دو ساقط میشود و حتی بعضیها معتقدند هر گاه همسایه‌ای چاهی داشته باشد و دیگری در مجاورت او چاهی عمیق تر بقصد رفع حاجت حفر کند که آب او را خشک کند کسی نمیتواند مزاحم او بشود . خلاصه در بین املاکی که سابقه مواتی نداشته باشد حریمی نیست فقط حریم در املاکی باید رعایت شود که موات بوده و احیاء شده باشد و مبنای حکم حریم و رعایت آن نسبت بچاه و قنات و املاک صاحب حریم قاعده معروف لاضرر و لاضرار است ولی اگر زمینهای اطراف ملک مالک و صاحب داشته باشد قاعده الناس مسلطون علی اموالهم باید ملحوظ گردد . البته گاهی تعارضی بین قاعده تسلیط و قاعده لاضرر پیدا میشود که مالک از بعضی انواع تصرفات منع میگردد ولی آن ممنوعیت ربطی بمسئله حریم ندارد .

۲ - اما شهید ثانی در کتاب شرح لمعه در باب احیاء الموات برای کسانی که با آباد کردن زمین موات مالک آن میشوند رعایت شش شرط را لازم دانسته است :

۱ - کسی بر آن زمین دست تصرف نداشته باشد . ۲ - آن زمین سابقه مالکیت نداشته باشد . ۳ - حریم زمین دیگری که آباد شده ، نباشد ۴ - هزار ذراع را بعنوان حریم چشمه رعایت کند . ۵ - شصت ذراع را برای چاهی که برای زراعت حفر میکند رعایت نماید . ۶ - چهل ذراع را برای چاهی بمنظور آب مشروب حفر میکند منظور دارد .

بدیهی است که این حریم‌ها در صورتی رعایت میشود که زمینهای موات آباد شده باشد. و املاک اشخاصی که بهم متصل هستند، هیچیک نسبت بملك همسایه خود حریمی ندارند برای اینکه حریم آنها باهم معارض است و هیچیک را بردیگری برتری نیست و ممکن است دو یا چند مالك باهم شروع بآباد کردن زمین خود (حفرچاه) بنمایند.

۳- آقای سیدعلی حائری شاهباغ در شرح قانون مدنی صفحه ۱۲۶ مینگارند: حریم فقط در املاکی لازم‌الرعايه است که موات بوده و احیاء شده باشد و در بین املاکی سابقه مواتی نداشته باشد حریمی نیست تامورد استحقاق باشد. چنانچه در خانه‌های ملکی که سابقه مواتی ندارند و متصل بیکدیگرند و در شهرهای کوچک و بزرگ حریمی در کار نیست و هر کس میتواند در خانه خود حفرچاه کند و لوآنکه فاصله بین چاه خانه او و چاه همسایه کمتر از فواصل مقرر در ماده ۱۳۷ قانون مدنی باشد و همچنین در دهاتی که سابقه مواتی ندارد و دست بدست بعنوان مالکیت نقل و انتقال شده احداث قنات درمرز ولواینکه فاصله بین آن قنات و قنات ملك مجاور کمتر از فاصله مذکور در ماده ۱۳۷ قانون مدنی باشد منعی نخواهد داشت. حتی جمعی از فقها میگویند و لوآنکه در مورد چاه و قنات موجب خشکیدن آب چاه خانه بالاتر گردد و در مورد قنات هم بهمین نحو سبب نقصان یا خشک شدن آب قنات مجاور شود.

۴- مرحوم منصور السلطنه در کتاب حقوق مدنی در مورد حریم‌چنین مینویسد:

برای استفاده و یا انتفاع از يك مال موجبات و وسائلی لازم است که بدون آن انتفاع از آن غیر ممکن و یا لااقل کامل نمیشود. مثلاً اگر کسی مالك يك حلقه چاه یا قناتی باشد که باید آب آنرا برای زراعت زمین استعمال کند وقتی میتواند از این چاه یا قنات استفاده کند که چرخ و یا تلمبه داشته باشد ولی با داشتن چرخ و تلمبه نیز انتفاع او نمیتواند کامل شود مگر وقتی که در اطراف چاه مقدار کافی زمین داشته باشد تا چرخ یا تلمبه را در آن بگذارد و یا آبی را که از چاه میکشد بآنجا بریزد تا بکار آبیاری زراعت بخورد پس در اینصورت آن مقدار زمینی که در اطراف چاه یا قنات و غیره برای کمال

انتفاع از آن ضرورت دارد حریم محسوب شده است که متعلق بصاحب چشمه یا قنات نباشد والا ملک او بوده و هیچ تصرفی از طرف دیگران در آن مجاز نمیباشد و لو اینکه موجب تضرر صاحب چشمه یا قنات نباشد. بهمین جهت است که ماده مزبور میگوید حریم در حکم ملک صاحب حریم است نه ملک او و ضمناً در پایان ماده مزبور اضافه شده است (ولی تصرفاتی که موجب تضرر شود جایز نیست...) بنابراین مذکور اصولاً فرض حریم در زمین موات است نه در اراضی محیات یعنی اگر کسی در اراضی موات قناتی احداث کند کس دیگر نمیتواند در حریم این قنات احداث قنات دیگری کند و اگر کسی در زمین محیات که زمین جنب او نیز محیات و ملک غیر است احداث قنات کند دیگری نمیتواند ادعای داشتن حریم مالک همسایه را از تصرف در ملک خود ممنوع دارد.

چون تا اندازه باقوال علماء و فقها آشنا شدیم بدینست که بدانیم که علما زمین شناس چه میگویند و حریم از نظر فنی چیست؟ و تا چه اندازه از نظر حقوقی بنظرات کارشناسان فنی باید توجه داشت.

حریم یا شعاع تأثیر

شعاع تأثیر عبارت از فاصله ایست که تا آن حد برداشت از يك منبع آب میتواند اثر بگذارد. مثلاً اگر چاه منبع آب باشد بهره برداری از آن چاه باعث افت سطح آب تا حدی میشود که آن حد افت آب را شعاع تأثیر چاه میگویند و از نظر فنی بکسیکه بخواهد در حد شعاع تأثیر، چاه یا قناتی حفر کند از نظر اثر زیانبخشی که در این حد شعاع تأثیر دارد، کارشناسان فنی بعنوان حریم اجازه حفر نمیدهند.

برای روشن شدن بیشتر موضوع مجدداً بتمثیل زیر مبادرت مینماید: اگر از چاهی آبکشی کنیم اطراف آن چاه افت فشاری پیدا میشود که در اثر این افت فشاری آب سفره زیر زمینی بطرف چاه سرازیر میگردد و در نتیجه در اطراف چاه سطح آب زیر زمینی پائین خواهد رفت و يك مخروط افت تشکیل میدهد که این مخروط، مخروطی است و از گون که اصطلاحاً از نظر فنی آنرا مخروط افت میگویند که رأس این مخروط روی محور چاه قرار میگیرد.

پس با این کیفیت بزرگترین مقدار افت سطح آب در داخل چاه خواهد بود که هر چه از چاه دور می‌شویم بتدریج افت سطح آب کمتر می‌شود و میتوان نقطه‌ای دور از دهانه چاه را تعیین کرد که تأثیر آبکشی یا افت فشار آب در آنجا قابل اغماض و ناچیز باشد .

بنابراین فاصله‌ای را که مخروط افت تا آنجا توسعه مییابد و افت سطح آب و یا افت فشار ، از آن بعد دیگر قابل اندازه‌گیری و توجه نیست شعاع تأثیر یا باصطلاح حقوقی حریم گویند .

عوامل دیگری مثل میزان آب مورد بهره‌برداری زمان آبکشی و خواص فیزیکی و شرایط طبیعی زمین در شعاع تأثیر اثر فراوان دارد و از اینرو میتوان باعتبار میزان آب مورد نظر و مدت بهره‌برداری در هر یک از اراضی ، حریم خاصی را برای هر چاهی معین کرد . مثلاً اگر چاهی روزی دو ساعت آبکشی شود یا چاهی با همان دبی در بیست و چهار ساعت یا بطور دائم کار کند ، شعاع تأثیر این دو چاه متفاوت خواهد بود و اگر در دو زمین مختلف از نظر شرایط طبیعی حفر شده ولی بایک دبی مساوی باشد باز باعتبار وضع طبیعی زمین شعاع تأثیرش احتمالاً متفاوت خواهد بود و نکته دیگری که در تعیین حریم مؤثر است میزان بهره‌برداری از یک منطقه میباشد که احتمالاً گاهی در این منطقه یا ناحیه بیش از مقدار تغذیه بهره‌برداری میشود . مثل جهرم ، یزد و یا مناطق ممنوع در چنین حالتی رعایت هر فاصله‌ای بعنوان حریم غیر قابل قبول است . زیرا با عدم امکان بهره‌برداری رعایت حریم مفهوم ندارد و طبعاً رعایت حریم و فاصله هم بهر اندازه اثری نخواهد داشت .

پس تعیین شعاع تأثیر یا حریم برای هر ناحیه یا منطقه بدون توجه بنکات مذکور ممکن نیست و تعیین حریم برای هر چاه یا قنات مستلزم مطالعات دقیق است تا با توجه بعوامل مذکور از نظر فنی حریم آن مشخص گردد . بنابراین صلاحیت کارشناس زمین شناس در مورد تعیین حریم بیشتر از دیگران میباشد و این مسئله در قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن منظور شده است (باتوجه بشرایط و موقعیت و کلیه جهات تعیین حریم برای هر مورد بمهده کارشناس محول میگردد) طبیعی است که تنها اظهار نظر فنی بارعایت عوامل مذکور کافی نیست بلکه در مسئله حریم از نظر حقوقی هم باید رعایت نکات

قانونی بشود و در واقع از تلفیق نظر يك کارشناس فنی و يك کارشناس حقوقی در هر مورد بهترین رقم را برای هر حریمی میتوان تعیین کرد ولو آنکه ارقام تعیینی از میزان مقرر در ماده ۱۳۸ قانون مدنی کمتر باشد. محاسبه حریم چاه در سفره‌های آب آزاد با کمک فرمول Theis و با استفاده از ماشین‌های محاسبه IBM که توسط یکی از آقایان مهندسین تحت جدول مخصوص با رعایت عوامل مؤثر در تعیین حریم تنظیم گردیده است کمک قابل ملاحظه‌ای بکارشناسان فنی و حقوقی خواهد نمود.

با توضیحاتی که فوقاً داده شد معلوم گردید که تعیین حریم از نظر فنی بحقیقت بیشتر نزدیک است و بعلاوه روشن شد که تعیین حریم از عهده مردمان بی‌اطلاع و مقنی‌هایی که اطلاعات فنی ندارند امری تقریباً غیر ممکن است. البته احتمال دارد که يك مقنی در اثر تجربه و ممارست زیاد شعاع تأثیر و فشار افت آب را در يك ناحیه و یا يك منطقه بداند ولی از نظر فنی قدرت تعیین آنرا در هر محل ندارد و بهمین جهت در آئین‌نامه آبهای زیر زمینی قانون آب و نحوه ملی شدن آن این کار بعهده کارشناسان زمین شناس گذارده شده است که دارای پنجسال سابقه عملی هم باشند. درخاتمه نکته قابل توجهی را از نظر فنی باید متذکر گردید که رعایت حریم در سفره‌های تحت فشار و تعیین حریم در چاههای آرتزین مانند حریم سفره‌های آزاد نیست اما چرا قانون آب و نحوه ملی شدن آن حریم را به کیفیتی که فقها و علما و حقوقدانان تفسیر و تعبیر و عمل کرده‌اند بیان نداشته است؟ علت اصلی این امر دانش و بینش علما زمین شناس امروزه دنیا میباشد که از نظر علمی و فنی بمیزان و کیفیت آبهای زیر زمینی میتوانند وقوف کامل پیدا کنند و طبیعی است که برداشت از این سفره‌های آبی چه در طبقه آزاد و چه در سفره‌های تحت فشار تاحدی میسر است که تغذیه آن از جهت دیگر ممکن باشد تا در نتیجه این منابع ملی تهی نگردد و نظام اقتصاد کشاورزی و یا صناعی که از آب استفاده مینمایند گسیخته نشود.

بنابراین باید برداشت از این منابع زیر زمینی که در قانون مدنی و در قوانین دیگر خاصه در قانون آب و نحوه ملی شدن آن ملی شناخته شده است بر اساس عدالت باشد و افراد در سرمایه‌گذاری بمنظور کشاورزی و یا

ایجاد صنعت با اطمینان بیشتری مبادرت باین امر نمایند .
اگر قرار باشد هرکس بدون توجه بسرمایه‌گذاری دیگر و یا عمران و آبادی موجود در مقام جلب نفع خود که مستلزم اضرار دیگری است رعایت حریم فنی و قانونی را ننماید بزودی آشفتگی کاملی در بین مؤسسات کشاورزی و صنعتی و معدنی که از آبهای زیر زمینی استفاده میکند ایجاد خواهد شد و بعلاوه مادام که منابع آبهای زیر زمینی ملی شناخته شده است دولت موظف است که از نظر نظارت بر این سرمایه ملی دقت بیشتری در مصارف آن بنماید کما اینکه در قانون آب هم این پیش بینی‌ها از نظر صدور پروانه و کیفیت مصرف شده است .

بنابراتب معتقد است که قوانین جدید حریم بمنظور امر استثنائی برقاعده کلی نیست بلکه بمقتضای زمان و سرمایه‌گذاریهای قابل توجه و عمران و آبادی کشور ، دولت موظف است که اطمینان بیشتری بشخصیت‌های حقوقی و حقیقی بدهد تا آنها بتوانند مقاصد عمرانی را بپایان برسانند و با اعتقاد بمقررات مصوب مملکتی از هدف خود پی‌گیری نمایند . البته در قسمت چاههای دستی که برای شرب و آبیاری باغچه و امور بهداشتی خانواده حفر میشود قانون آب و نحوه ملی شدن آن طبق ماده ۲۵ این نکته را رعایت کرده است که نیازی بصدور پروانه و رعایت حریم ندارد و هرکس بقدر حاجت در محل خود و بمنظور فوق میتواند بحفر چاهی که مقدار بده آن ۲۵ متر مکعب در روز باشد مبادرت نماید و این امر همان اجازه‌ایست که در ماده ۱۳۷ قانون مدنی بافرااد داده شده است منتها در تبصره ذیل آن قید شده مشروط برآنکه بچاه و یا قنات همسایه ضرر نرساند .

مادر فصل آبهای زیر زمینی که قانون را ماده بماده تشریح و تفسیر میکنیم بامر حریم و لزوم رعایت آن مجدداً مطالبی خواهیم نوشت .
ضمناً از نظر اینکه قوانین جدید حریم چه مربوط بآب و چه مربوط به برق کمتر در دسترس خوانندگان عزیز میباشد قوانین و تصویب‌نامه‌های مربوط را ذیلاً درج مینمایم تا زمینه بهتری برای قبول بحث‌های مختلفی که در مجلد بعدی در مورد حریم خواهد آمد فراهم آید .

مستخرج از قانون تعیین حریم دریاچه احداثی در پشت سدها
ماده ۱ - با توجه بمدلول ماده ۱۳۶ قانون مدنی حریم دریاچه‌های احداثی در پشت سدها (برروی خطی است موازی بفاصله افقی) یکصد و پنجاه متر از محیط اطراف تر شده مخزن سد بر مبنای حداکثر ارتفاع آب روی سرریز . اجازه ایجاد تأسیسات و هر گونه دخل و تصرف در حریم بموجب آئین - نامه‌ای خواهد بود که بنابه پیشنهاد وزارت آب و برق و تصویب هیئت وزیران تعیین میگردد .

ماده ۲ - در مورد سدهائیکه بعد از تصویب این قانون احداث میشود ایجاد مستحذات در حریم دریاچه سدها همزمان با آگهی وزارت آب و برق درباره احداث سد طبق آئین نامه مذکور در ماده یک خواهد بود . و در مورد مستحذاتیکه قبل از آگهی مذکور در حریم دریاچه سدها ایجاد شده باشد عیناً مانند مستحذاتیکه در مخزن سد قرار گرفته اند رفتار خواهد شد .

تصویب نامه هیئت وزیران

وزارت آب و برق

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۲۲/۷/۶۷ ۴۶ راجرای ماده ۱ قانون تعیین حریم دریاچه احداثی در پشت سدها و بنابه پیشنهاد وزارت آب و برق آئین نامه زیر را تصویب نمودند .

ماده ۱ - بمنظور حفظ و حراست دریاچه‌ها و جلوگیری از آلودگی آب دخل و تصرف و احداث هر گونه ساختمان و ایجاد اعیانی در حریم دریاچه پشت سدها مستلزم صدور اجازه کتبی از طرف وزارت آب و برق یا مؤسسات تابعه مجاز وزارت آب و برق خواهد بود .

ماده ۲ - متقاضیان ساختمان در حریم دریاچه باید نقشه‌های ساختمانی را ضمیمه درخواست خود نموده و از وزارت آب و برق و یا مؤسسات تابعه درخواست صدور اجازه نمایند . این اجازه بارعایت طرح جامع مراکز بیلاقی و تفریحی اطراف دریاچه که توسط وزارت آبادانی و مسکن تهیه و به تصویب شورای عالی شهرسازی خواهد رسید صادر خواهد شد .

ماده ۳ - وزارت آب و برق یا مؤسسات تابعه مجاز ، باوصول درخواست اجازه ساختمان نقشه‌های بنا را مورد بررسی قرار داده چنانچه از نظر حفظ و حراست دریاچه و تأسیسات سد و بهداشت آب بلامانع باشد بصورت

اجازه ساختمان مبادرت مینمایند و در غیر این صورت درخواست کننده را برای انجام منظور راهنمایی خواهند نمود تا نقشه‌های ساختمانی را با رعایت اصول فنی و بهداشتی اصلاح و تکمیل و مجدداً برای صدور اجازه تسلیم نماید .

ماده ۴ - احداث جنگل - باغ - درختکاری و گلکاری و هرگونه عملیات کشاورزی در حریم دریاچه سدها فقط با استفاده از کودشیمیائی مجاز خواهد بود .

ماده ۵ - درخواست کنندگان اجازه احداث جنگل - باغ - درختکاری و چمنکاری و گلکاری و هرگونه عملیات کشاورزی تقاضانامه خود را با تعهد اینکه فقط از کودشیمیائی استفاده خواهند کرد بمؤسسات مجاز تسلیم خواهند نمود .

ماده ۶ - استفاده از حریم دریاچه‌ها برای ایجاد تأسیسات ورزشی و تفریحات سالم در صورتیکه از طرف وزارت آب و برق از نظر حفظ و حراست دریاچه و عدم آلودگی آب مجاز تشخیص داده شود موقوف به صدور اجازه خواهد بود .

ماده ۷ - مؤسسات تابعه وزارت آب و برق راساً و یا بوسیله مأمورین انتظامی از هرگونه دخل و تصرف در حریم دریاچه‌ها که ملازمه با داشتن اجازه دارد ممانعت و همچنین در احداث هر نوع ساختمان و اعیانی نظارت خواهند کرد که بدون اجازه و یا برخلاف مدلول اجازه نامه و تعهدی که درباره رعایت اصول فنی و بهداشتی نموده اقدامی ننمایند .

ماده ۸ - ماموران انتظامی حسب مورد موظفند در صورت مراجعه وزارت آب و برق یا مؤسسات تابعه آن وزارت در اجرای مقررات این آئین نامه اقدام نمایند .

مستخرج از قانون آب و نحوه ملی شدن آن

ماده ۲ - بسترانهار طبیعی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند متعلق بدولت است و پهنای آن تاحدی است که مسیر رودخانه یا نهر را در حداکثر طغیان معمولی نشان دهد و همچنین است ساحل دریاها و دریاچه‌ها طبق قانون اراضی ساحلی مصوب ۲۵/۶/۴۶ ایجاد هر نوع اعیانی در بستر انهار و رودخانه‌ها و در سواحل دریا و دریاچه‌ها اعم از طبیعی و یا

مخزنی با توجه بحریم قانونی ممنوع است مگر با اجازه وزارت آب و برق .
ماده ۳۸ - اگر کسی مالک چاه یا قنات یا مجرای آبی در ملک غیر باشد
تصرف چاه یا مجرافقط از نظر مالکیت قنات و مجرا و برای عملیات مربوط
بقنات و چاه و مجرا خواهد بود و صاحب ملک میتواند در اطراف چاه و مجرا
و یا اراضی بین دوچاه تا حریم چاه و مجرا هر تصرفی که بخواهد بکند مشروط
براینکه تصرفات او موجب ضرر صاحب قنات و چاه و مجرا نشود .
تبصره - تشخیص حریم چاه و قنات و مجرا در هر مورد باوزارت آب
و برق است .

تبصره ماده ۴۲ - احداث نهر یا جوی و یا چاه و قنات و نظایر آن در
راهها و حریم آنها موقوف به تحصیل اجازه از وزارتین راه و آب و برق و
در معابر شهرها با جلب موافقت شهرداری از وزارت آب و برق خواهد بود .
مشخصات فنی مندرج در اجازه نامه لازم الاجرا است .

تبصره ۴ ماده ۵۰ - اراضی واقع در خارج محدوده شهرها که در مسیر
شبکه آبیاری قرار میگیرند با رعایت حریم مورد نیاز از طرف صاحبان این
ارضی بدون تشریفات و مجاناً در اختیار دولت قرار میگیرد .

در صورتیکه در اراضی مزبور مستحذات یا اعیانی وجود داشته باشد
و بر اثر اجرای طرح تاسیسات مذکور فوق از بین برود یا خسارتی به آنها
وارد شود مؤسسات دولتی مربوطه باید خسارت مالک اعیانی را بترتیب مذکور
در این ماده تقویم و پرداخت نماید بدون اینکه کارهای ساختمانی از جهت
پرداخت خسارت متوقف شود. حریم انهار و شبکه آبیاری به پیشنهاد وزارت
آب و برق و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید .

بند ۸ ماده ۴۹ قانون برنامه عمرانی سوم کشور :

ارضی واقع در خارج از محدوده شهرها که در مسیر راههای اصلی
یافرعی و یا خطوط مواصلاتی و برق و مجاری آب و لوله‌های گاز و نفت قرار
میگیرد با رعایت حریم مورد لزوم که طبق تصویبنامه هیئت وزیران معین
خواهد شد از طرف دولت مورد استفاده واقع میشود و از بابت این حق
ارتفاق وجهی پرداخت نخواهد شد و در صورتیکه مستحذات و اعیانی وجود
داشته باشد که بر اثر احداث تاسیسات فوق‌الذکر از بین برود و یا خساراتی

به آنها وارد شود مؤسسات دولتی مربوط باید قیمت اعیانی از بین رفته را طبق مقررات این قانون بپردازند و یا خسارات وارده را بکلیه ذوی الحقوق جبران کنند .

تصویب نامه هیئت وزیران

وزارت آب و برق

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۸/۹/۴۶ بنا به پیشنهاد شماره ۴۵۰/۳۸۱۰۳۸/۱۸۹۸ مورخ ۳۰/۸/۴۶ وزارت آب و برق با استناد بند ۸ ماده ۲۹ قانون برنامه عمرانی سوم کشور مصوب ۲۱/۳/۴۶ تصویب نمودند که عرض حریم برای انهار اصلی شبکه آبیاری سد داریوش کبیر از هر طرف شش متر و برای انهار درجه دوم از هر طرف پنج متر و برای انهار درجه سوم که از انهار درجه دوم منشعب و آبرا بمصرف کننده میرساند از هر طرف سه متر منظور شود این حریم مشمول حقوق ارتفاقی مجانی است و در مواردیکه به تشخیص سازمان آب منطقه‌ای فارس تخریب و قلع مستحذات و اعیانیهای موجود در حریم ضروری تشخیص شود خسارت مربوطه طبق مقررات قانون برنامه عمرانی سوم مصوب سال ۱۳۴۶ به ذوی الحقوق پرداخت خواهد شد .

تبصره ۵۶ بودجه سال ۱۳۴۳

تبصره ۵۶ - اراضی واقع در خارج از محدوده شهرها که در مسیر راههای اصلی یا فرعی و یا خطوط موصلاتی و برق و مجاری آب قرار میگیرد با رعایت حریم مورد نیاز از طرف صاحبان این اراضی برای این منظور تخصیص داده خواهد شد و در صورتیکه در اراضی مزبور مستحذات و اعیانی وجود داشته باشد که بر اثر احداث تأسیسات فوق الذکر از بین برود و یا خسارتی به آنها وارد شود مؤسسات دولتی مربوط باید خسارات مالک اعیانی را بترتیب مذکور در ماده ۳۳ تصویب نامه برنامه عمرانی سوم کشور جبران نماید بدون اینکه کارهای ساختمانی از جهت خسارت متوقف شود حریم راهها و خطوط و مجاری آب فوق الذکر از طرف هیئت وزیران معین خواهد شد .

تبصره ۴ ماده ۱۸ قانون سازمان برق ایران مصوب ۱/۴/۴۶

حریم خطوط انتقال و توزیع نیروی برق اعم از هوایی و زیر زمینی با توجه به ولتاژ برق با پیشنهاد وزارت آب و برق و تصویب هیئت وزیران معین

خواهد شد .

ماده ۲- حریم خطوط هوایی فشارقوی نیروی برق در خارج محدوده شهرها بدو درجه تقسیم و نسبت به ولتاژهای مختلف بشرح زیر تعیین میشود.

حریم خطوط هوایی فشار قوی نیروی برق در خارج از محدوده شهرها

ردیف	درجه	ولتاژ	مقدار حریم در هر طرف مسیر	مقدار حریم حد خارجی درجه ۲
الف	حریم درجه يك	۱۰۰۰	۳ متر	۵ متر
ب	حریم درجه يك	۳۳۰۰۰	۵ متر	۱۵ متر
پ	حریم درجه يك	۶۳۰۰۰	۱۳ متر	۲۰ متر
ت	حریم درجه يك	۱۳۲۰۰۰	۱۵ متر	۳۰ متر
ث	حریم درجه يك	۲۳۰۰۰۰	۱۷ متر	۴۰ متر
ج	حریم درجه يك	۴۰۰۰۰۰	۲۰ متر	۵۰ متر
چ	حریم درجه يك	۷۵۰۰۰۰	۲۵ متر	۶۰ متر

فصل دوازدهم

چگونگی مصرف آب

مصرف مفید یا معقول

چون در موادی از قانون آب و نحوه ملی شدن آن ، به تحصیل اجازه و پروانه مصرف و استفاده از آب و هم چنین به مفید بودن مصرف و یا مصرف مفید و معقول اشاره شده است ، از اینرو لازم است که در این فصل در مورد این دو اصطلاح که در اکثر قوانین جدید آبی معمول و از نظر اقتصادی مهم میباشد توضیحات کافی برای اطلاع خوانندگان عزیز داده شود .

قبل از آگهی ملی شدن آب در هر منطقه ، بهره مندی از آب موقوف باخذ پروانه مصرف است و بعد از آگهی ملی شدن آب در هر منطقه یا ناحیه ، استفاده و مصرف منوط باخذ پروانه مصرف مفید و معقول است و باین ترتیب استفاده از آب از تاریخ تصویب قانون مزبور بهر حال مشروط باخذ پروانه مصرف میباشد .

و نظر باینکه تشخیص مفید بودن یا مفید و معقول بودن مصرف در هر مورد بر حسب چگونگی شرایط و مقتضیات متفاوت و تا حدودی نظری و قابل تأمل است ، برای احتراز از اشتباهات و بمنظور صحت تشخیص لازم بنظر میرسد که تعریف و توضیح کافی در انواع مصرفها و مفید و معقول بودن آب از جنبه های مختلف اقتصادی و صنعتی و کشاورزی و احتیاجات ضروری انسانی و حیوانی و شهری و ضروریات بهداشتی و سایر جهات معیار و میزانی بدست داده تا آسانتر دانسته شود که در چه موارد و شرایطی میتوان

مصرف را مفید یا مفید و معقول دانست و درچه شرایط و اوضاع واحوالی صدور پروانه مصرف مواجه بامنع قانونی خواهد بود .

اقسام مصرفها

مصارف شرب و استفاده از آب را باتوجه باصل الاهم فالاهم وبمعیار اولویت وارحیت باید مقدم برسایر مصارف دانست چه آنکه طبعاً ضرورتهای اولیه حیات انسانی و حیوانات اهلی مقدم برهر مصرف دیگری است و سایر نیازمندیها را باید در درجات دوم و سوم و چهارم بترتیب زیر بحساب آورد :

۱ - مصرف خانگی در حدود احتیاجات ضروری خانواده و شرب حیوانات اهلی .

۲ - مصرف شهری - احداث فضای سبز - شست و شوی و تنظیف خیابانها وجویها و مصرف حمامهای عمومی و بیمارستانها واستخرها وتأمین مصرف آتش نشانی .

۳ - مصارف کشاورزی - آبیاری کشتها و محصولات مختلف کشاورزی ، دامپروری ، گلهداری ، مرغداری ، باغات و بستانهای میوه و نظایر آن .

۴ - مصارف صنعتی و معدنی واقتصادی - نیازمندیهای کارگاهها و کارخانجات ، تحصیل انرژی برق ، معادن ، تکثیر و پرورش ماهی و نیازمندیهای مشابه مثل کشتیرانی و مؤسسات تفریحات سالم .
باتوجه بنوع مصرفهای مذکور بخوبی روشن میشود که مصارف بند ۱ و ۲ در درجه اول اهمیت قراردارند زیرا حیات انسان و حیوانات اهلی بستگی بشرب ضروری و روز مره‌ای دارد که اجتناب ناپذیر است .

سایر مصارف نیز هرچند بنوبه خود ضروری میباشند و حیات اجتماعی و اقتصادی کشور متکی بآن است لکن ازباب رعایت اولویت و ارجحیت در درجه دوم وسوم وچهارم تقدم قرار دارند . طبیعی است بین مصارف درجه دوم و سوم و چهارم باعتبار اقلیم و مقتضیات اقتصادی امکان رجحان صنعتی برکشاورزی و تقدم امور معدنی برکشاورزی میسر است لکن هیچگونه مصرفی نمیتواند جایگزین مصرف شرب و مصرف خانگی شود .

فرق مصرف مفید و مصرف معقول

دربادی امر ممکنست تصور شود که مصرف مفید با مصرف مفیدو معقول فرقی ندارد و وقتی مصرفی، مصرف مفید دانسته شد معقول هم خواهد بود. پس چرا در قانون در مواردی مصرف مفید تجویز گردیده و در موارد دیگر قید وصف معقول نیز بآن اضافه گردیده است. اما با کمی دقت میتوان دریافت که واقعاً بین مصرف مفید و مصرف معقول فرقی وجود دارد و هر مصرف مفیدی را نمیتوان مصرف مفید و معقول هم دانست.

زیرا ممکن است در مواردی مصرف از نظر مصرف کننده بواقع مفید باشد ولی از نظر اقتصاد مملکتی برای آن آب مصرف مفیدتری وجود داشته باشد.

مثلاً اگر باطلاق مصنوعی بوجود بیاوریم بامید تربیت لاکپشت و لاکپشت از نظر مصرف بین خارجیان و توریستها بقیمت خوبی بفروش برود در واقع مصرف آب از نظر اقتصادی مصرف مفیدی شده است. لکن اگر در آن سرزمین برای تهیه ارزاق عمومی و برای کشت غلات نیازمند آب باشیم، طبعاً مصرف آب برای تهیه باطلاق مصنوعی اگر چه مفید است ولی معقول نیست زیرا مصرف آب برای کشت غلات که ارزاق عمومی میباشد مفید و معقول است. همچنین مصرف آب برای کشت برنج در سرزمین خوزستان مادامیکه همه گونه امکانات در استان گیلان برای کشت برنج فراهم است، مصرف مفید و معقول نخواهد بود زیرا مصرف آب برای کشت برنج در خوزستان با توجه بمیزان تبخیر شاید در محدود پنج برابر مصرف آب در گیلان برای کشت برنج میباشد و یا مصرف آب برای کشت موز بمراتب بیشتر از مصرف آب برای کشت مرکبات است در این نوع موارد نه تنها مصرف مفید نیست بلکه مصرف نه مفید است و نه معقول. بنابراین آنچه که من باب مثال در فرق بین مصرف مفید و مصرف معقول ذکر شد، ممکن است در بسیاری از موارد نظیر و مشابه مثالهای فوق بتوان مصارف مفید ولی نامعقولی را یافت و قانونگذار با توجه باین خصوصیات لازم دانست که مصرف علاوه بر مفید بودن، معقول یعنی منطقی و منطبق با موازین قانونی و اقتصادی نیز باشد و بعبارت دیگر مصرفی باشد که در حداکثر امکان مفید و منطقی و در چهار چوب موازین قانونی و اقتصادی قرار

داشته باشد. راست است که در مقررات مربوط بآب برای متجاوزان بحقوق دیگران و تخلف از قانون کيفرهای مقرر گردیده و از لحاظ مدنی نیز هر متجاوزی مسئول جبران زیان مالی زیان دیده میباشد ولی باین وصف وزارت آب و برق که خود مسئول و نگهبان حفظ و اجرای قانون آب و اصول مربوط است نمیتواند اجازه مصرفی بکسی بدهد که آنصرف مفید و معقول نباشد. مضافاً اینکه در پاره‌ای از موارد ممکن است منطقی نبودن مصرف و نامعقول بودن آن از باب مصالح و مقتضیات خاص دیگری از قبیل خشکسالی و لزوم جیره بندی آب یا حدوث خشکسالی یا زلزله و اتفاقات دیگری باشد که فقط حیات اجتماعی و انفرادی مردم کشور اخذ تصمیمات فوق العاده‌ای را در نحوه مصرف آب ایجاب نماید و در اینگونه موارد احتمالات زیادی است که مسئله مفیدتر بودن مصرف و لازم و واجب‌تر بودن مصرفها باید ملاک اخذ تصمیم در صدور پروانه مصرف باشد. چون بهرحال در هر مورد تشخیص مفید بودن و یا مفید و معقول بودن مصرف تابع شرایط و خواص اقلیمی و اوضاع و احوال محلی است، تشخیص اینکه مصرف مفیدتر و منطبق با موازین و موافق با مصالح فردی و جمعی چیست تا بتوان با چنین تشخیصی مبادرت بصدور پروانه یا امتناع از صدور آن نمود، کاملاً مربوط بشرایط و چگونگی اوضاع هر محل و هر منطقه و هریالت است. لذا باید با عقل سلیم و ذوق سالم و بی نظری مسئله رابطور صحیح حل نمود و تنها تعریف کافی و روشنی که میتوان برای مصرف مفید و مفید و معقول نمود این است که مصرف مفید و معقول، مصرفی است که از لحاظ اقتصادی مفید و منطبق یا موازین قانونی و موافق با مصالح و مقتضیات محلی باشد و بعبارت دیگر میتوان گفت که مصرف مفید و معقول عبارت از حداقل مقدار آبی است که منطقاً در هر زمان با توجه باصول فنی و رایج آن زمان و وضع جغرافیائی هراقلم برای استفاده اقتصادی و شخصی ضرورت دارد.

تفاوتهای اقلیمی از نظر اوضاع طبیعی و احتیاجات

همانطور که در کشور ما منطقه‌های خشک و کم آب و مناطق سبزو پرآب وجود دارد و نمیتوان رویه واحدی را برای تمام کشور در تشخیص مفید و معقول بودن مصرف اتخاذ نمود و فی‌المثل برای نواحی نائین و یزد و انارک

و کرمان همان روش را اتخاذ کرد که برای گیلان و مازندران و سایر نقاط ساحلی پر آب اتخاذ روش میشود، در سایر کشورهای جهان خصوصاً کشورهای بزرگ و پیشرفته نیز این تفاوتها و شرایط مختلف اقلیمی وجود دارد و بهمین مناسبت در ایالات مختلف رویه‌ها و تصمیمات مغایر و متضاد به تبعیت از مقتضیات اقلیمی و اقتصادی و محلی اتخاذ میشود.

برای مزید استحضار نمونه آراء دادگاههای چند ایالت از ایالات متحده امریکا را در این گفتار ذکر نموده و این نتیجه را میگیریم که ممکن است مصرفهای در یک منطقه مصرف مفید و معقول تشخیص و برای آن پروانه صادر گردد ولی در ایالت دیگر همان مصرف غیر مفید و معقول و غیر مجاز تشخیص شود.

حقیاب و حق الشرب را فقط برای مصارف مفید میتوان تحصیل

کرد

کلمات منظور مفید و مصرف مفید که جزء لاینفک قانون آب محسوب میشود دقیقاً مورد تعریف قانونی قرار نگرفته است. بطور کلی طبق مقررات اختصاص آب برای منظور و مقصود مفید مجاز میباشد. ولی در بیشتر این مقررات مقاصد مختلف بر حسب اهمیت گروه بندی نشده است. زیرا بعضی از آنها مستلزم داشتن اطلاعات مخصوصی در مورد تقاضای پروانه مصرف آب جهت آبیاری و با آمار و اطلاعاتی بمنظور استفاده از آب برای تولید نیرو و خلاصه بعضی دیگر برای منظورهای معینی میباشد که اصولاً تمام این نیازمندیها جنبه اداری دارد نه وجهه قانونی.

مصارف و مقاصد معمولی که برای آن اجازه مصرف آب میتوان کسب کرد عبارتند از مصارف خانگی و شهری، مصارف کشاورزی، مصارف سازندگی و صنعت، مصارف معدنی، توسعه نیروی برق آبی، پرورش ماهی، ذخیره آب بمنظور آبیاری. با توجه بمعنی و مفهوم حقوقی تمام این مصارف، مصارف مفید اطلاق میگردد.

دادگاه عالی ایالت کالیفرنیا اخیراً در مورد مصرف آبی چنین رأی صادر کرده است: مصرف مقدار قابل توجهی آب در زمستان بمنظور سیر آب کردن زمینهاییکه احتیاج زیاد بآب دارند و نیز معدوم نمودن موشهای صحرائی

وموشهای خرمائی را طبق مقررات مربوط بحقابه آبیاری نمیتوان مصرف معقول دانست .

دادگاه عالی آیداهو در همین مورد تاکید کرده است که سیراب کردن اراضی در زمستان بمنظور تشکیل يك پارچه ضخیم یخ برای افزایش و نگهداری رطوبت خاک مصرف مفید محسوب نمیشود . دادگاه اورگن نسبت بمصرف مقدار ۴۰ فوت مکعب آب در ثانیه برای حمل خار و خاشاک در فصل آبیاری نظر موافق صادر نموده و خاطر نشان کرده است که در نتیجه این عمل مقدار ۱۶۰۰ اکرزمین از آب برای آبیاری محروم میشود که میتوان آنرا تفریط دانست . لکن چنین مصرفی را در فصل غیرآبیاری که نیازی بذخیره کردن آب نیست میتوان مصرف مفید بشمار آورد .

دادگاه ایالت مونتانا اظهار عقیده کرده است که مصرف آب بمنظور نگاهداری استخر شنا یا استخر ماهی مصرف مفید محسوب نیگردد .

دادگاه کلورادو اظهار نظر کرده است که آب مصرفی برای پرورش ماهی مصرف مفید می باشد . مصرف مفید آب برای آبیاری منحصر باستفاده از آن در زمینهای کشت شده نیست و میتوان آن آب را برای آبیاری زمینهای کشت نشده که در آن علف روئیده و تبدیل بعلفزار شده اختصاص داد . در صورتیکه مرغوبیت زمین با عمل آبیاری بنحو آشکاری افزایش یابد این چنین مصرفی را مفید میتوان دانست .

دادگاه عالی یوتا در موردی چنین اظهار نظر کرده است : اختصاص آب چشمه برای شرب حیوانات در حالیکه دیگران از آن بهره برداری میکنند صحیح نیست زیرا هر اختصاصی شامل محرومیت عمومی میشود .

مصارف تفریحی مخصوصا تفریحاتیکه جنبه غیرمصرفی آب را دارد مادامیکه از طرف دولت و شهرداری یا بعضی مقامات قضائی برقرار و حمایت میگردد ، مصرف مفید میباشد .

قانون تگزاس علاوه بر مصارف معمولی که شامل پارکهای عمومی و بنگاههای حمایت شکار میباشد وسائل تفریحی را نیز جزء مواردی که برای آن آب اختصاص داده میشود میداند .

در قانون آب ایالت تگزاس مربوط بمصارف ممتاز ، مصرف تفریحی

را در آخر فهرست قرار داده‌اند. در حالیکه مصرف‌گشتیرانی را ماقبل آن‌قید کرده و این امر ترتیب حق‌تقدم وارجحیت را در این ایالت نشان می‌دهد.

در قانون داکوتای جنوبی که در سال ۱۹۳۹ رأی بررسمی شناختن ذخیره آب برای سیراب کردن و تثبیت جریان آب و مصرف آتی آن صادرنمود مصرف را مفید تشخیص داد.

طبق مقرراتی که در قوانین آب چندین ایالت دیده میشود، مصرف مفید آب اساس و معیار و حدود کلیه قوانین مربوط بمصرف آب میباشد. خواه این مورد بطور صریح در قوانین اعلام شده باشد یا نشده باشد. تفریط آب با اقتصاد آبیاری ایالات غرب آمریکا هم‌آهنگ نیست و مخالف صریح مواد قانون یا مخالف روح قوانین آب میباشد حق هرزارع یا مصرف‌کننده آب بیش از آنچه بنحو مفید مصرف میکند نخواهد بود و اضافه مصرفی آب باید بمنبع مربوط تحویل داده شود تا حقا به‌دار دیگری برحسب تقدم بتواند از آن استفاده کند و این حق و این روش برای تمام حقا به‌داران مورد عمل قرارمیگیرد و در این صورت یعنی درمورد تفریط آب حق اولویت رعایت نخواهد شد و دادگاه عالی کالیفرنیا هم این نظر را تأیید کرده و محدودیت در تفریط را بتمام مصرف‌کنندگان اعلام نموده است. افزایش درخواست برای آبهای منابع موجود سبب شد که در معیارها و مقررات مربوط بحق‌الشرب تجدید نظر گردد و مقرراتی برحسب مصرف مفید تعیین و برقرار سازند.

بنا بتصمیمی که در سال ۱۸۷۱ دادگاه نوادا اتخاذ کرد مقدار آب اختصاصی از نظر مصرف مفید کمترین مقداری است که میتوان آنرا از نظر اقتصادی بمصرف رساند لکن در قانون آب نوادا که در سال ۱۹۱۳ بتصویب رسید پیش‌بینی شد که حقا به باید بمقدار آب مورد نیاز باشد.

مقررات مربوط بمصرف مفید در سرتاسر ایالات غرب آمریکا جایگزین اندازه‌گیری ظرفیت مخزن آب گردید. بعضی اوقات ظرفیت آبگیر موجب محدودیت در اختصاص آب میگردد مخصوصا اگر ظرفیت کمتر از احتیاجات حقا به‌دار باشد ولی بنظر میرسد که این معیار ساده‌ای برای اندازه‌گیری مصرف مفید باشد که در اینصورت برای حداکثر استفاده از حق‌الشرب و یا حقا به نمیتوان بیش از ظرفیت آبگیر آب را بمصرف مفید رساند.

مصرف مفید و معقول

در حال حاضر عقیده دارند که تنها مصرف مفید کافی نیست و باید مصرف معقول هم باشد. بدین معنی که نه تنها حقیقه دار باید آب را بمصرف مفید برساند بلکه مصرف با توجه بمصرف دیگران که دسترسی بمنبع واحدی دارند باید معقول هم باشد. بنابراین معقولیت و اقتصاد در تصمیماتی که مصرف مفید را تکلیف میکرده، دیده میشود و باین حال معقولیت مصرف در سالهای اخیر بطور روزافزونی مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین معقول بودن مصرف بستگی بعوامل دیگری غیر از مفید بودن دارد و روی همین اصل مصرف مفید و معقول عبارتی بسیار متغیر است.

امکان یا عدم امکان تعریف معیار ثابتی برای مصرف مفید و معقول در بیشتر تصمیمات دادگاههای مختلف مورد توجه میباشد و بطور کلی موافقت شده است که برای هر موردی که مطرح میشود کلیه اوضاع و شرایط مورد بررسی و توجه قرار گیرد.

دادگاه عالی اورگن در مورد پرونده ای چنین اظهار نظر کرده است: روشهای زیان آور که در روزگاران گذشته متداول بوده است نمیتواند امروز بجای روشهای اصلاح شده در هنگام کاهش آب مورد استفاده قرار گیرد و شرایط محلی باید مقدار آبی را که برای امور آبیاری مورد نیاز است تعیین کند تا در صورت امکان روش معقول تری برای احتراز از تفریط اتخاذ نماید. دادگاه فدرال اظهار عقیده کرده است در مواردیکه نمیتوان آب بران را مجبور باتخاذ روش مخصوص و نوین نمود راسا میتوان از نقاطی که روش مزبور زیان آور و در نتیجه باعث مصرف زیادتری میگردد آب اضافی را از آب براولی گرفته و بحقیقه داران بعدی بدهند.

دادگاه عالی یوتا در همین موارد اظهار نظر کرده است که در نقاطی که زمین با سیستم کانال و نهر آبیاری میشود وظیفه حقیقه داران است که زمینهای خود را بنحوی آماده سازند تا از نظر مصرف آب صرفه جوئی مناسبی بعمل آید و بعلاوه دارای وسائل لازم جهت انحراف و برداشت آب و بهره برداری از آن در زمینهای خود بعنوان مصرف مفید و معقول باشند و در ضمن مصرف آب طبق روش متداول و در فصل عادی قبول مسئولیت نمایند.

طبق تصمیمی که در سال ۱۹۳۹ در ایالت نبراسکا اتخاذ شده است ، عادات و رسوم و روشهای محلی برای مصرف آب در زمینهاییکه بنفع دامداران است باید بروشهای علمی تبدیل گردد و چگونگی مصرف آب تعیین و حداکثر آن نیز طبق قانون مشخص شود و هیچکس حقابه متغیری که قبل از وضع قانون آب داشت دیگر نخواهد داشت زیرا در قانون گذشته حقابه از نظر مقدار محدود نبوده و مصرف مفید و معقول موضوعیت نداشت .

طبق تصمیم دادگاه عالی ایالت وایومینگ محدودیت حقابه فقط منحصر بحقوقی میباشد که طبق قوانین ایالتی تعیین شده و ارتباطی بزمینهای قبلی مالکین ندارد .

بهر صورت از کلیه مطالب فوق استنباط میشود که طبق مقررات جاری تناسب در برداشت آب - توزیع و مصرف آن از نظر حقابه دار امری ضروری است که در هر مورد باید با اوضاع و شرایط مقایسه و سنجیده شود تا اهمیت عادات و رسوم محلی نیز مورد توجه قرار گیرد و لزوم حفظ و نگاهداری آب که امری مهم است مورد نظر واقع شود و کنترل در مصرف و احتراز از عمده - فروشی و اجرای روش برداشت که طبق آن روش آخرین قطره آب هر نفر میبایستی بمصرف مفید برسد ، اعمال گردد .

آراء دادگاهها و قوانین راجع بمصارف خانگی

اکنون که از ذکر و درج نظرات دادگاههای عالی ایالات ممالک متحده در مورد مصرف مفید و معقول فراغت حاصل شد ، بد نیست نظرات بعضی مقامات قضائی و اداری این ایالات را هم در مورد مصرف خانگی و شهری عنوان نمائیم . قانون حق الشرب ایالت آیداهو مصارف خانگی آب را چنین تعریف میکند که مصارف خانگی شامل مقاصد خانگی و مصارف حیوانات اهلی است . قانون ایالت تگزاس برای مصارف خانگی و شهری حق تقدم قائل شده است و آب دادن حیوانات نیز جزء مصارف مذکور محسوب میشود . در قانون داکوتای جنوبی مصارف خانگی را شامل نگاهداری حیوانات اهلی و مصرف خانگی و زراعی و آب دادن درختان ، گلها و علفها در اطراف خانه در حدود دو هزار متر مربع میداند . در نظریه ایکه دادگاه عالی اورگن در مورد درخواست آب جهت مصرف

خانگی و تولید نیروی مزرعه اعلام داشت ، مصرف خانگی شامل آب دادن بگاوه‌های شیرده ، اسب و خوک می‌باشد و بطور کلی مصرف خانگی را نه تنها شامل آب برای ادامه حیات و نگاهداری و فعالیتهای عادی خانگی دانسته بلکه مصرف آب را برای حیوانات که در عملیات مزارع سهیم هستند و نیز جهت معیشت خانواده هرزراع لازم میدانند . البته آب دادن بگله‌های گاو و گوسفند جزو مصارف خانگی نمی‌باشد ولی آب دادن گله گاو و گوسفند بوسیله هر گاودار برای ادامه حیات و زندگی اولازم است و همینطور آبیاری مزارع هرزراع و باغستانهای هرکشاورز امری ضروری است .

و باز سؤالی پیش می‌آید که آیا مصرف خانگی شامل آبیاری باغهای خانواده هم هست یا نه ؟ دادگاه عالی اورگن اظهار نظر کرده است که موضوعی که موجب پیدایش اصل حقا به و حق الشرب شده همانا مصارف خانگی و از جمله آب دادن بحیوانات و احشام برای ادامه حیات و آب دادن بیاغ و سایر مصارف خانگی بوده است و در قانون آریزونا مصرف خانگی را طوری تعبیر و تفسیر میکند که آب دادن باغهایی را که مساحت آنها بیش از دو جریب برای هر - خانواده نباشد شامل گردد .

در قانون کلورادو پیش‌بینی شده است آبی که جهت مصرف خانگی اختصاص داده میشود نباید بمصرف آبیاری برسد بجز در مواردیکه يك شهر از آب خانگی جهت شستشوی خیابانها ، خاموش کردن آتش‌سوزی و سایر مقاصد خانگی استفاده کند .

و در قانون آب ایالت واشنگتن مصارف خانگی شامل حق الشرب و آبیاری يك باغ خانواده می‌باشد .

در صورتیکه در قانون آبهای زیرزمینی ایالت‌های نوادا و نیومکزیکو و تگزاس در مصارف خانگی مصرف باغ قید نشده است و اینگونه مصارف را در ردیف باغهای سبزی‌کاری تجارتي میدانند .

آیا ذخیره آب مصرف مفید است ؟

اصولا ذخیره کردن آب وسیله‌ای است برای مصارف بعدی در اواخر فصول تا کمبود آب را در فصول خشك و کم آب جبران نمایند . بعلاوه این عمل وسیله‌ای برای حفظ و نگاهداری آب و همچنین جلوگیری از سیل بشمار

می‌رود و بهمین منظور ذخیره کردن آب بعنوان استفاده مفید مجاز است بخصوص آنکه برای آبیاری اراضی و یابور آب از کارخانه جهت تولید نیروی برق باشد.

اخیرا دادگاه عالی کالیفرنیا اظهار نظر کرده است که ذخیره و انبار کردن آب بمنظور جلوگیری از سیل و تثبیت جریان متعادل آب و مصرف آتی جزء مصارف مفید تلقی می‌گردد و برای آن باید کسب پروانه و اجازه کرد.

دادگاه عالی اورگن اظهار عقیده کرده است که آب اختصاصی آبیاری رامیتوان انبار کرد و برای مصرف آتی بکار برد. روش اعطاء اجازه حق‌الشراب در بعضی از ایالات امریکا در مورد ذخیره کردن آب و مصرف مفید آن یکی است زیرا مخزن آب را قسمتی از شبکه توزیع محسوب میدانند.

در بعضی از ایالات آمریکا مثل ایالت وایومینگ دو نوع پروانه صادر میشود یکی برای کسانی که پیشنهاد برداشت و ذخیره آب را دارند و دیگری جهت افرادی که درخواست استفاده مفید از آب را مینمایند. بعلاوه در ایالت مزبور تحصیل پروانه ذخیره آب ضروری است و این از مواردیست که مخزن آب از مجری رودخانه‌ای که از آن آب برداشت میشود دور باشد.

بنابراین آنچه که از قوانین خارجی در مورد مصرف مفید و مصرف مفید و معقول ذکر شد در کشور ما هم که دارای سرزمینهای گوناگون کوهستانی، دشت و صحرای کم آب و منطقه‌های ساحلی اعم از سواحل دریا و سواحل رودخانه‌ها میباشد و در نقاط عمده سدها و کانالها و مخازن آب احداث گردیده است و بمیزان قابل توجهی کمبود آب جبران گردیده و اوضاع واحوال مختلف و گوناگون بوجود آمده است که در نقاطی میتوان با سخاوتمندی اجازه انواع مصارف را داد و در نقاطی باید بحداقل ضروریات اکتفا نمود. لکن در هر مورد باید توجه کامل بخصوصیات محلی و وضع و مقتضیات اقتصادی و جغرافیائی نمود و انواع نباتات و میزان آب هر یک را از هر جهت مشخص ساخت و این مطلب در قانون آب و نحوه ملی شدن آن با کمک وزارت کشاورزی پیش‌بینی شده است که بموقع توضیح لازم داده خواهد شد.

فهرست ماخذ

- ۱- کتاب انقلاب سفید . اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر
- ۲- توسعه منابع آب . مهندس منصور روحانی
- ۳- سیاست توسعه کشاورزی در قطبهای منابع آب و خاک در کنفرانس جهانی آب برای صلح . مهندس روحانی .
- ۴- حقوق مدنی . منصور السلطنه
- ۵- حقوق مدنی . حائری شاهباغ
- ۶- حقوق مدنی . دکتر حسین صفائی
- ۷- شرح لمعه . شهید ثانی
- ۸- جامع الشتات . محقق قمی
- ۹- الواح بابل . ترجمه علی اصغر حکمت
- ۱۰- سرزمین هند . علی اصغر حکمت
- ۱۱- منابع آبهای ایران از نظر توسعه اقتصادی . دکتر ابوطالب

مهندس

- ۱۲- نظراتی درباره برنامه ریزی آبیاری . مهندس علی قلی بیانی
- ۱۳- تاریخ حقوق . علی پاشا صالح
- ۱۴- قنات در ایران . دکتر کورس
- ۱۵- قنات ایران . مهندس منوچهر وحیدی
- ۱۶- نشریه اصل دهم انقلاب شاه و ملت و ملی شدن منابع آب کشور .
از نشریات وزارت آب و برق .
- ۱۷- نشریه علمی و حقوقی و اجتماعی کانون سردفتران و مقالات .
علی اشرف مهاجر .
- ۱۸- نشریه سازمان آب و برق خوزستان

فهرست ماخذ خارجى

1 — Annales Juris Aquarum

(Evolution And Concepts of Water Legislation By: Dr. Dante A. Caponera)

2 — Water For Peace:

(a-National Water Laws And Administration As Elements Of Water Development. By: Guillermo Cano)

(b-Water And Environment. By: Constantinos A. Doxiadis)

3 — Water Code of California.

7 — Water Code of Colorado

5 — Water Code of Arizona

6 — Water Code of New Mexico

4 — Encyclopedia Britannica.

8 — Encyclopedia Americana

مرتضیٰ سرمد

مؤلف کتاب حقوق آب

سایر تألیفات مؤلف :

۱- اقتصاد و نظام اقتصادی

۲- ازدواج و طلاق از نظر حقوقی